

ลิลิตนิรมล
พิทาทวาพบอ

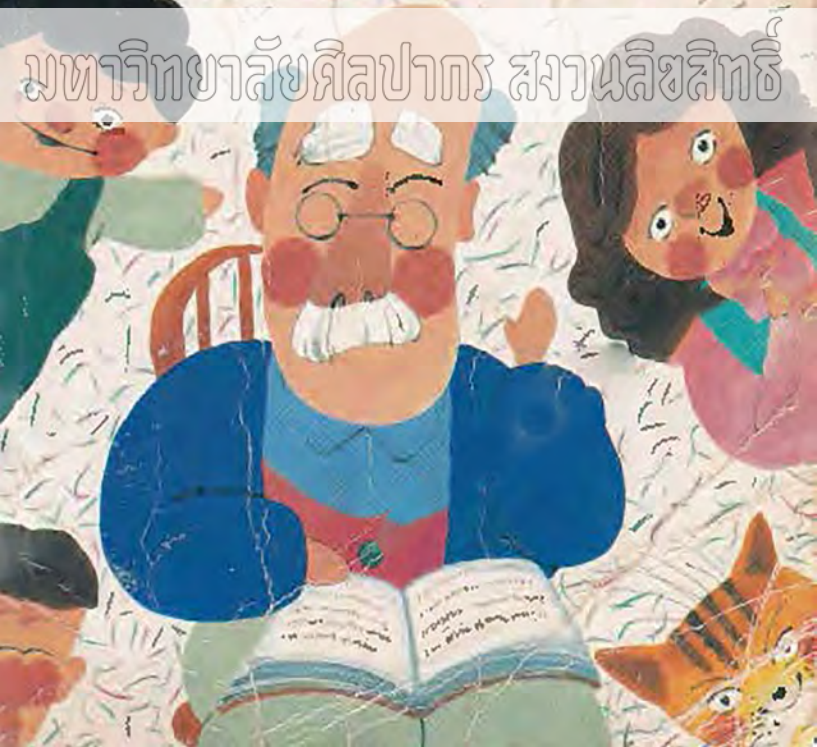
มหาวิทยาลัยศิลปากร สภานิติศาสตร์

สี่แสนวรรณคดี ชุด

นิทานวานบอก

ดร. กุสุมา รักษาภรณ์

มหาวิทยาลัยศิลปากร สภานิติศาสตร์

หอสมุดสาขา
วังท่าพระ

สี่ต้นวรรณคดี

ชุด

นิทานวานบोक

กสุมารักษมณี

มหาวิทยาลัยศิลปากร สาขาวิชาศิลปศึกษา

๖/๑๒/๓๖

สี่สัณวรรณคดี

ชุด

นิทานวานบोक

ศ.ดร. กุสุมา รักษมณี

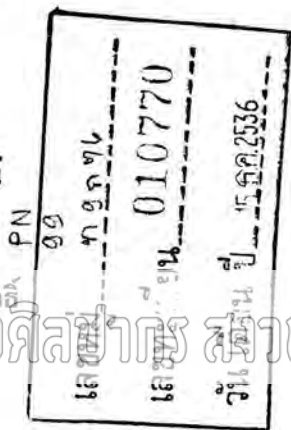
•
ออกแบบปก

ประกาศ สรณคมนตรี

•
ออกแบบรูปเล่ม

เกสรี่ สวัสดิ์ประสิทธิ์

ISBN 974-518-295-8

สงวนลิขสิทธิ์ตาม พ.ร.บ. พิมพ์ พ.ศ. ๒๕๓๖

จัดพิมพ์จัดจำหน่าย บริษัท ต้นอ้อ จำกัด

๒๐๗๖/๔ ซอยพยุหะมารณ์ ถนนจันทน์

สะพาน ๕ ยานนาวา กรุงเทพฯ ๑๐๑๒๐

โทร. ๒๘๗-๔๙๓๕, ๒๘๖-๓๐๗๗

๒๘๖-๒๙๐๒ FAX : ๒๘๖-๔๗๗๒

พิมพ์ที่ พับลิตบิสเนสพรินท์

ราคา ๙๐ บาท

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

คำนำ

ดร. กุสุมา รักษมณี นับได้ว่าเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านวรรณคดีอีกคนหนึ่งของไทย ที่ได้พยายามเผยแพร่แนวคิดและความรู้ด้านวรรณคดีต่อสาธารณชนต่อเนื่องเสมอมา

สี่สนวรรณคดี ชุด นิทานวานบอก เล่มนี้เป็นผลงานอีกเล่มหนึ่งที่บริษัท ต้นอ้อ จำกัด ภูมิใจเป็นอย่างยิ่งที่ได้รับเกียรติเป็นผู้จัดพิมพ์ ทั้งนี้เพราะคงจะไม่มีใครปฏิเสธว่า ในช่วงชีวิตที่ผ่านมาได้รับสุนทรียะและแง่คิดจากนิทานซึ่งเกี่ยวข้องกับชีวิต ประเทืองปัญญาอย่างมากบ้าง

น้อยบ้างก็ตาม

สี่สนวรรณคดี ชุด นิทานวานบอก ไม่ใช่เป็นนิทาน

อย่างที่คิด หากแต่เป็นการบอกกล่าวถึงเรื่องราวความเป็นมาของนิทาน และเนื้อหาของนิทานที่ให้อะไรต่อมิอะไรอย่างมากมาย เป็นหนังสือที่อ่านสนุก มีความรู้ ให้แง่คิด และทำให้ผู้อ่านรู้จักคิด หลังจากอ่านนิทานนั้น ๆ แล้ว

ชื่อเสียงของผู้เขียนย่อมประกนในผลงาน สี่สนวรรณคดี ชุด นิทานวานบอก นี้คือสิ่งที่บริษัท ต้นอ้อ จำกัด คัดสรรมาเพื่อเพื่อนนักอ่านโดยเฉพาะ

บริษัท ต้นอ้อ จำกัด

คำนำของผู้เขียน

นิทานไม่ใช่เรื่องที่อ่านหรือฟังกันเพื่อความเพลิดเพลินหรือเพื่อฆ่าเวลาเท่านั้น แต่ยังมีสาระที่แฝงอยู่ให้ชวนคิดต่อไปอีกด้วย บางเรื่องก็มี "คติสาระ" จนเห็นได้ชัดว่าน่าจะเป็น "นิทานสอนผู้ใหญ่" มากกว่าจะเป็นนิทานสำหรับเด็กอย่างที่เรามักเข้าใจหน้าที่ของนิทานกัน

นิทานเรื่องต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในหนังสือ สีสันวรรณคดี ชุด "นิทานวานบอก" นี้ เป็นนิทานไทยโบราณที่ได้มาจากนิทานชาวบ้านบ้าง นิทานชาดกบ้าง และนิทานอินเดียบ้าง ผู้เขียนเก็บมาเล่าใหม่ โดยเน้นแนวคิดของเรื่อง คติที่น่าจะอยู่ตอนท้ายเรื่อง ทำนอง "นิทานเรื่องนี้สอนให้รู้ว่า..." จึงมาเป็นตอนต้นของเรื่อง

เพื่อให้ภาพของนิทานทั้ง 25 เรื่องเด่นชัดขึ้น ผู้เขียนได้ยกเรื่อง "นิทานเตี้อะ" (๗) ดังกล่าวเรื่อง "นิทานของปราชญ์เมืองแ่งมม" สันสกฤต" ของผู้เขียนเองมาเป็นบทนำ ส่วนบทความเกี่ยวกับนิทานที่ผู้เขียนเขียนไว้ในวารสารวิชาการต่าง ๆ ก็ได้เลือกประมวลไว้ต่อจากนิทานทั้ง 25 เรื่อง เพื่อให้ผู้อ่านเห็นความเป็นมาและลักษณะของนิทานไทยบางแง่มุม

ขอขอบพระคุณ อาจารย์คุณนิลวรรณ ปิ่นทอง ที่กรุณาให้คำแนะนำและให้โอกาสผู้เขียนเขียนนิทานทั้ง 25 เรื่องนี้ลงในหน้า "มิตรวรรณกรรม" ในนิตยสารสตรีสาร ขอคุณสำนักพิมพ์ต้นอ้อที่จัดพิมพ์งานเขียนเรื่องนี้ และขอบคุณ พี่ระ พรหมโสภี สำหรับคำแนะนำที่ทำให้สีสันวรรณคดี ชุด "นิทานวานบอก" มีรูปลักษณ์และลีลาดังที่ปรากฏอยู่นี้

กุสุมา รักษมณี

มหาวิทยาลัยศิลปากร

สารบัญ

ก่อนจะเป็นนิทาน...	7
นิทานคืออะไร	9
นิทาน 25 เรื่อง	29 - 175
เบื้องหลังนิทาน...	177
นิทานอินเดีย : จากปรัชญาสู่จินตนาการ	178
หนังสืออ้างอิง	196
ดัชนี	198
นิยายเบงคลี : ที่เป็นยิ่งกว่าหนังสือรวมนิทาน	208
สุวรรณภูมิในนิทาน	223
หนังสืออ้างอิง	240
อาหรับนิทานของพระยาอนุমানราชธน	241
อาหรับราตรี	245
พันหนึ่งทิวา	258
ทศมนตรี	268
นิทานกะหร่าง	287
จะเล่าคนขี้โกหก	299
บรรณานุกรม	303

มหาวิทยาลัยศิลปากร สแกนลิขสิทธิ์

ก่อนจะเป็นนิทาน...

มหาวิทขาลัยศิลปากร สภาวนลิขสิทธิ์

มหาวิทาลัยศิลปากร สภาหนังสือพิมพ์

นิทานคืออะไร

ตามความหมายเชิงคติชนวิทยา นิทานคือ เรื่องที่เล่าสืบต่อกันมาเป็นมรดกทางวัฒนธรรม จะเป็นการถ่ายทอดโดยมุขปาฐะหรือสลายลักษณ์อักษร ก็ได้ กึ่งแก้ว อดถากร แบ่งนิทานตามรูปแบบเป็น ประเภทต่าง ๆ ดังนี้ เทพนิยาย (fairy tale) เช่น เรื่องซินเดอเรลล่า นิทานปรัมปรา (romantic tale) เช่น เรื่องอาหรับราตรี นิทานวีรบุรุษ (hero tale) เช่น เรื่องเฮอรัคิวลีส นิยายประจำถิ่น (local legend) เช่น เรื่องเจ้าแม่สร้อยดอกหมาก นิยายอธิบายเหตุ (explanatory tale) เช่น เรื่องทำไมเกิดจันทรคราส ตำนานและเทพปกรณัม (myth) เช่น เรื่องพระคเณศ นิทานสัตว์ (animal story) เช่น นิทานอีสป และ นิทานมุขตลก (jest) เช่น เรื่องศรีธนญชัย การที่จะ จัดให้นิทานเรื่องหนึ่ง ๆ อยู่ในรูปแบบใดจะพิจารณา ทัศนคติที่แฝงอยู่ในเรื่องเป็นสำคัญ เพราะทัศนคติ ของเรื่องจะบ่งให้เห็นจุดมุ่งหมายของนิทานเรื่องนั้น

ดังนั้นนิทานที่มีโครงเรื่องเดียวอาจจัดอยู่ในรูปแบบต่างกันได้ ถ้าทัศนคติต่างกัน

จากวัตถุประสงค์ในการเล่านิทาน เราอาจแบ่งนิทานทั่ว ๆ ไปได้อย่างกว้าง ๆ เป็น 2 ประเภท คือเรื่องที่เล่าเพื่อความเพลิดเพลินและเรื่องที่เล่าเพื่อเป็นคติสอนใจ นิทานประเภทแรกมีเนื้อเรื่องสนุกสนาน มักเป็นเรื่องเกี่ยวกับบอภินิหารหรือการผจญภัย ผู้เล่าใช้จินตนาการอย่างกว้างไกลใน

กาจัดนิทานเรื่อง ซึ่งทั้งนี้ไปไม่เล่าแต่เพียงแต่ความจินตนาการของตนอีกทีหนึ่ง มักจะเป็นเรื่องที่ถ่ายทอด

ด้วยวิธีมุขปาฐะ ไม่เน้นวรรณศิลป์ เพราะมุ่งจะดำเนินเรื่องให้รวดเร็ว ส่วนประเภทที่เล่าเพื่อเป็นคติสอนใจนั้นวัตถุประสงค์เบื้องต้นคือเพื่อเป็นอุทาหรณ์ และเพื่อเปรียบเทียบให้เห็นแง่คิดและคติธรรมในระยะแรก ๆ จึงมักแทรกอยู่ในคำพูด ยังไม่นับว่ามีรูปแบบของนิทานอย่างแท้จริง ต่อมาจึงมีการเพิ่มเติมรายละเอียดและการดำเนินเรื่องที่น่าสนใจ แต่ส่วนใหญ่ยังคงเป็นเรื่องที่สมจริง การสมมุติก็เป็นไปในทำนองบุคลาธิษฐานหรือสัญลักษณ์ เพื่อ

ความชัดเจนจะขอเรียกเรื่องประเภทแรกว่านิทาน (story) หรือนิทานธรรมดา และประเภทที่สองว่า นิทานอุทาหรณ์ (fable) อย่างไรก็ตามการแบ่งประเภทของนิทานในลักษณะดังกล่าวนี้มีไขว่จะกระทำได้ง่ายนัก เพราะยังมีผู้เล่านิทานจำนวนมาก ที่มีความรู้สึกว่เรื่องที่ฟังสนุกอย่างเดียวนั้นจะไร้คุณค่า เมื่อเล่าไปนานพอแล้วจึง “เต็ม” คติสอนใจ ไว้ในนิทานบ้าง บางครั้งก็กลมกลืนกับเรื่อง แต่ บางครั้งมีลักษณะที่แยกไปหาการคิดในขณะเดียวกันผู้เล่านิทานเพื่อเป็นคติสอนใจมีความเห็นว่ เนื้อเรื่องที่สนุกสนานจะช่วยให้ผู้ฟังสนใจนิทาน นั้นยิ่งขึ้น จึงแต่งเต็มเรื่องให้สนุกเพลิดเพลินมากขึ้น ลักษณะของนิทานสองประเภทนี้จึงสับสนปนกัน บางครั้งทำให้ยากแก่การชี้เฉพาะลงไปได้ว่าเรื่องใด เป็นนิทานอุทาหรณ์ เรื่องใดเป็นเพียงนิทาน จึง ปราบกฎว่ไม่ว่าเรื่องเล่าประเภทใดก็ตาม หากมี คติธรรมแฝงอยู่บ้างก็มีผู้จัดเข้าไว้เป็นนิทานอุทาหรณ์ แต่ที่จริงแล้วลักษณะของนิทานอุทาหรณ์มีมากกว่า การแฝงคติธรรม

ถ้าให้คำจำกัดความอย่างง่าย ๆ ตามวัตถุประสงค์
 ในการเล่า นิทานอุทาหรณ์ก็คือเรื่องที่เล่าเพื่อยก
 เป็นตัวอย่างและเป็นคติสอนใจแก่ผู้ฟัง เมื่อถือตาม
 เกณฑ์นี้ นิทานทุกประเภทไม่ว่าจะเป็นนิทานมุขตลก
 นิทานวีรบุรุษ นิทานชีวิต ฯลฯ ก็อาจเป็นนิทาน-
 อุทาหรณ์ได้ ถ้าผู้เล่าต้องการจะให้เป็นเรื่องที่สอน
 คติธรรม แต่นักวรรณคดีผู้ศึกษากำเนิดและความ
 เป็นมาของนิทานอุทาหรณ์มีข้อจำกัดสำหรับนิทาน
 อุทาหรณ์ไว้ว่าทุกวันนี้ แม้ว่าคำจำกัดความนิทาน
 นิทานอุทาหรณ์จะมีเพียงสั้น ๆ ว่าเป็นเรื่องสมมุติ
 ที่พิสูจน์เรื่องจริง แต่ก็มีลักษณะจำเพาะเจาะจง
 ลงไปอีกว่าเป็นเรื่องที่สมมุติว่าเกิดขึ้นครั้งหนึ่งในอดีต
 เป็นเหตุการณ์พิเศษที่มีได้เป็นปกติวิสัยของตัวละคร
 ผู้เล่ายกมาเป็นตัวอย่างให้เห็นว่าเรื่องจริงที่จะเกิดขึ้น
 ในปัจจุบันอาจจะเป็นเช่นเดียวกับเรื่องสมมุติที่เกิดขึ้น
 แล้วในอดีตก็ได้ นิทานอุทาหรณ์จึงมีลักษณะของเรื่อง
 ในอดีตเหมือนตัวอย่างจากเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์
 มีวัตถุประสงค์ในการเล่าเพื่อเป็นข้อเปรียบเทียบ
 เหมือนบทบาทอุปมา มีลักษณะของเรื่องสมมุติเหมือน

นิทานทั่วไปและมักจะมีตัวละครเป็นสัตว์เหมือนนิทานสัตว์ วัตถุประสงค์สำคัญของนิทานอุทาหรณ์คือมีคติสอนใจเหมือนภาษิต คตินั้นอาจจะอยู่ในบทนำของนิทานหรือในบทสรุปของนิทานบางครั้งก็อยู่ในคำพูดของตัวละครนั่นเอง

ในการอ้างเหตุผลของนักการเมืองโบราณ การยกอุทาหรณ์มาสนับสนุนคำพูดเป็นการเพิ่มน้ำหนักให้ข้อความลึกลับหรืออย่างใดวิธีหนึ่ง อริสโตเติลกล่าวถึงวิธีการอ้างเหตุผลด้วยการยกตัวอย่างว่ามี 2 แบบ คือการอ้างเหตุการณ์ในอดีต และการยกเรื่องสมมุติมาอ้าง ในการอ้างเหตุผลแบบแรกนั้นผู้พูดยกตัวอย่างจากเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์มาเทียบให้เห็นว่าเหตุการณ์ในทำนองนั้นอาจเกิดขึ้นอีกได้เมื่อมีสาเหตุและองค์ประกอบต่างๆ เหมือนกัน ตัวอย่างเช่น เมื่อกรีกกล่าวถึงการทำสงครามกับเปอร์เซียว่า ต้องเตรียมทำศึกกับกษัตริย์แห่งเปอร์เซียและต้องขัดขวางไม่ให้เปอร์เซียยึดอียิปต์ได้ เพราะบูรพกษัตริย์ดาร์อูสและกษัตริย์เซอร์เชส ยึดอียิปต์

ได้แล้วจึงเข้ามาโจมตีกรีก หากปล่อยให้ยึดอียิปต์
 ได้แล้ว เปอร์เซียอาจจะบุกมาถึงกรีกได้เช่นกัน
 ในการอ้างเหตุผลแบบที่ 2 ผู้พูดคิดเรื่องมาให้มี
 ลักษณะของเรื่องจริง แม้จะเป็นเรื่องสมมุติก็ไม่ถึง
 กับมีลักษณะเป็นนิยาย แบ่งเป็น 2 ลักษณะย่อยคือ
 บทเปรียบเทียบและนิทานอุทาหรณ์ บทเปรียบเทียบ
 หรืออุปมานั้นเป็นการยกเหตุการณ์หนึ่งไปเทียบกับ
 อีกเหตุการณ์หนึ่ง เพื่อให้เห็นลักษณะร่วมของ

เหตุการณ์ทั้งสอง ตัวอย่างเช่น เมื่อโสกราตีส
 เปรียบเทียบการเลือกเข้าราชการว่าไม่ควรใช้วิธีการ
 มตาวิทยาเสียคือปากกร ส่วนเสียงสิทธิ์

ออกเสียง แต่ควรพิจารณาผู้ที่มีความสามารถ
 เหมาะสมกับหน้าที่ เช่นเดียวกับการคัดเลือกนักกีฬา
 หรือการเลือกนายท้ายเรือจะใช้การออกเสียงไม่ได้
 ส่วนนิทานอุทาหรณ์คือนิทานที่ยกมาเป็นตัวอย่าง
 ประกอบคำพูด เช่นเมื่อฮิสปแก่คดีในสภาของซามอส
 แทนผู้นำซึ่งถูกพิพากษาให้ประหารชีวิต ฮิสป
 ยกนิทานเรื่องหมาจิ้งจอกกับฝูงเหือบมาเป็นอุทาหรณ์
 ให้เห็นว่าการที่หมาจิ้งจอกไม่ยอมไล่ฝูงเหือบที่
 เกาะกินเลือดของตนอยู่เพราะเกรงว่าจะมีเหือบ

ฝูงใหม่ที่หิวกระหายมาเกาะอีก เปรียบเหมือนชาวซามอส
ที่ไม่ควรขจัดผู้นำคนนี้ ในเมื่อเขาร่ำรอนขอความช่วยเหลือ
ควรจะปล่อยเขาไว้เช่นเดิมดีกว่าให้ผู้นำคนใหม่
มากอบโกยสมบัติของชาวซามอสไปอีก

เมื่อพิจารณาในแง่เนื้อหา นิทานอุทาหรณ์
จะเหมือนกับตัวอย่างจากเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์
ในลักษณะที่เป็นเหตุการณ์หนึ่งที่เกิดขึ้นในอดีต
ที่สวดแปลแล้วแต่ก็ควรที่จะสามารถหาอีกอย่างหนึ่ง
ตัวอย่างของเหตุการณ์ในปัจจุบันได้ อาจจะมีราย
ละเอียดเกี่ยวกับสถานที่หรือบุคคลในเรื่องได้มาก
เช่นเดียวกัน แต่จะต่างกันที่จุดเดียวเท่านั้นคือ
เหตุการณ์ในนิทานอุทาหรณ์เป็นเพียงเรื่องสมมุติ
แต่ในตัวอย่างจากเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์นั้น
เชื่อกันว่าเป็นเรื่องจริง แม้เนื้อเรื่องจะแต่งขึ้นภายหลัง
แต่ถ้าบุคคลในเรื่องเป็นบุคคลในประวัติศาสตร์
ก็ถือว่ายังอิงความจริงอยู่ เรื่องนั้นจึงยังคงจัดเข้าไว้
เป็นตัวอย่างจากเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ ในการ
ชักตัวอย่างมาประกอบการอ้างเหตุผลนักพูดกรีก

(ในคริสต์ศตวรรษที่ 1 เป็นต้น) จึงเห็นว่าการยกนิทานอุทาหรณ์มาอ้างนั้นสะดวกกว่าการยกตัวอย่างจากเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์เพราะเรื่องสมมุติย่อมหาได้ง่ายกว่าเรื่องจริงและเรื่องสมมุติที่จะยกมาเป็นตัวอย่างก็มีใช้เรื่องเพื่อจ้อไว้สาระแต่เป็นเรื่องที่ "เลียน" ความเป็นจริง ประโยชน์อีกอย่างหนึ่งก็ตามมาก็คือ เมื่อผู้น้อยต้องการจะเตือนสติผู้ใหญ่จะสามารถ "สอน" ผู้ใหญ่ได้ด้วยความจริงที่แฝงอยู่ในเรื่องนิทาน ซึ่งก็สืบเนื่องกันมาได้ นักพูดดีในสมัยนั้น จึงเห็นว่าหน้าที่ของนิทานอุทาหรณ์ก็คือแสดงให้เห็นความจริงด้วยนิทานจนเกิดเป็นคำนิยามต่อมาว่า นิทานอุทาหรณ์คือเรื่องสมมุติที่พิสูจนเรื่องจริง แม้คำจำกัดความนี้จะหมายถึงนิทานอีสปซึ่งเป็นเครื่องมือที่ดีของนักพูดโบราณ แต่ก็เป็นที่ยอมรับกันว่านิทานอุทาหรณ์ของกรีกในสมัยต่อ ๆ มาและนิทานอุทาหรณ์ของชาติตะวันออกก็ไม่ต่างไปแต่อย่างใด

เมื่อพิจารณาหน้าที่ของนิทานอุทาหรณ์แล้วจะเห็นว่าไม่ต่างกับบทอุปมา (simile) เพราะเล่าเพื่อ

เป็นบทเปรียบเทียบให้เห็นลักษณะร่วมของเหตุการณ์หรือสิ่งของสองสิ่ง แต่ลักษณะของนิทานอุทาหรณ์นั้นต่างกับบทอุปมา แม้ว่านิทานอุทาหรณ์บางเรื่องจะสั้นจนเกือบจะเป็นบทอุปมาก็ยังมีลักษณะที่เป็นเรื่องเล่าถึงเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่งที่สมมุติว่าเกิดขึ้นในอดีต และต้องเป็นเหตุการณ์ที่เกิดจากการกระทำของตัวละครตัวใดตัวหนึ่ง หรือกลุ่มหนึ่งในสถานการณ์ที่กำหนด มิใช่เป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นเมื่อเวลาผ่านไปโดยอิสระของตัวละครนั้น ตัวอย่างเช่น กบฝูงหนึ่งในสระแห่งหนึ่งไม่พอใจผู้ที่เป็นนายของตนจนในที่สุดได้นกกระสามาเป็นนาย จึงถุกนกกระสากินเสียหมดทั้งฝูง เรื่องนี้เป็นนิทานอุทาหรณ์ แต่การที่กบร้องเซ็งแซ่เมื่อได้ฝนเป็นสามัญนัยของกบ ถ้าจะยกมาเป็นตัวอย่างเปรียบเทียบก็เป็นเพียงบทอุปมาเท่านั้น ถึงแม้ผู้พูดจะแต่งเติมเสริมต่อจนบทอุปมากบได้ฝนนี้ มีรายละเอียดมากขึ้นและถึงแม้จะแทรกคติสอนใจเข้าไว้ด้วยก็ยังไม่อาจสงเคราะห์เป็นนิทานอุทาหรณ์ได้ เพราะมิได้เป็นเหตุการณ์หรือการกระทำที่เฉพาะเจาะจงที่สมมุติว่าเกิดขึ้นในอดีต แต่ถ้าผู้พูด

มหาวิทยาลัยศิลปากร ศูนย์วิจัยดิจิทัล

เปรียบว่า “ท่านทำอย่างนี้เหมือนกบเลือกนาย” ตัวอย่าง “กบเลือกนาย” นี้แม้จะสั้นจนไม่น่าจะเรียกว่านิทานก็ยังมีลักษณะของนิทานอุทาหรณ์ตรงที่เป็นเรื่องขอบกบฝูงหนึ่งในสระแห่งหนึ่งนานมาแล้ว ส่วนรายละเอียดของเรื่องนั้นถูกละไปเพราะเป็นที่เข้าใจของผู้ฟังแล้ว ถ้าผู้ฟังยังไม่เคยได้ฟังเรื่องนี้มาก่อนอาจจะถามว่า “กบเลือกนายเป็นอย่างไร” ผู้พูดจึงจะชกนิทานอุทาหรณ์เรื่องกบ-

เลือกนายมาให้ฟัง เช่นเดียวกับลักษณะของนิทานเล่านิทาน อุทาหรณ์ที่ปรากฏในนิทานปัญญาตนตระ

และหิโตปเทศของอินเดีย

นิทานอุทาหรณ์ที่ละรายละเอียดเพราะเป็นที่รู้จักกันดีแล้ว เช่น กบเลือกนาย มีลักษณะเป็นบทเปรียบเทียบที่มีคติสอนใจเช่นเดียวกับภาษิตที่เป็นบทอุปลักษณ์ (metaphorical proverb) หรือคติบท (maxim) จึงมักมีผู้ยกมาเป็นคติสอนใจเมื่อต้องการจะชี้ให้เห็นโทษของการที่ไม่พอใจในสิ่งที่มืออยู่ ภาษิตที่เป็นบทอุปลักษณ์นี้ส่วนมากจะกล่าวถึงเรื่องของคน สัตว์ หรือสิ่งของที่เกิดขึ้นได้เป็น

ปกติวิสัย เช่น น้ำนิ่งไหลลึก หรืออย่าหาเลือดกับปู
เป็นต้น แต่มีภาษิตที่เป็นบทอุปลักษณ์อีกประเภทหนึ่ง
อ้างถึงเรื่องราวที่เกิดขึ้นในอดีต จะเป็นเรื่องจริง
จากตัวอย่างในประวัติศาสตร์ก็ได้ถ้ามีคติสอนใจ
หรือจะเป็นเรื่องสมมุติอย่างในนิทานอุทาหรณ์ก็ได้
ภาษิตที่เป็นบทอุปลักษณ์ที่อ้างถึงเรื่องที่สมมุติว่า
เกิดขึ้นในอดีตนั้นบางบทผู้อ้างยกมาจากนิทานที่เป็น
ที่รู้จักกันดีเช่นเรื่องกงเลือกนาย แต่อีกหลายบท
ผู้แต่งสมมุติไว้ก็เป็นไปเองเป็นภาษิตบทสั้น ๆ ที่
ปรากฏอยู่ในบริบทในการพูดบ่อย ๆ เขาก็มีผู้นำมา
ผูกเป็นเรื่องและแต่งเติมเสริมรายละเอียดจนมีลักษณะ
เป็นนิทานอุทาหรณ์ไป

หัวใจของภาษิตคือคติสอนใจ นิทานอุทาหรณ์
ก็เช่นกัน แม้จะมีเนื้อเรื่องที่น่าสนใจและมีรายละเอียด
เพิ่มขึ้นก็ยังไม่เน้นคติสอนใจเป็นสำคัญอยู่ รายละเอียด
ที่เพิ่มขึ้นจะต้องไม่เป็นการเล่านอกเรื่องเพื่อให้เกิด
ความสนุกสนานเพลิดเพลินแต่อย่างเดียว แต่จะต้อง
เป็นสะพานไปสู่คติธรรมด้วย อย่างไรก็ตามนักเล่า-

นิทานจำนวนมากเมื่อเริ่มเล่าเรื่องแล้วมักจะเพลินอยู่กับเนื้อเรื่องที่สนุกสนานจนลืมไปว่ากำลังเล่านิทานอุทาหรณ์เพื่อไม่ทิ้งลักษณะของนิทานอุทาหรณ์ก็จึงแทรกคติสอนใจไว้เสียทีหนึ่ง แล้วพาผู้ฟังหลงอยู่ในความสนุกเพลิดเพลินของเรื่องต่อไป ลักษณะเช่นนี้เป็นการดึงเรื่องที่เล่าให้ห่างจากนิทานอุทาหรณ์ธรรมดา (story) ผู้เล่าอาจจะได้รับความสำเร็จในการก่อให้เกิดความเพลิดเพลินแก่ผู้ฟัง แต่จะไม่สามารถทำให้ผู้ฟังที่ฟังข้อสอนใจได้เท่าที่ควรและควรตระหนักถึงผลกระทบของนิทานที่มุ่งคติธรรม นิทานเรื่องยาว ๆ ในลักษณะนี้จึงมีคุณค่าสู่ภาชิตบถสั้น ๆ ไม่ได้ ตามสายตาของชาวตะวันตกนิทานอุทาหรณ์ของอินเดียมักเป็นนิทานที่ค่อนข้างไปทางเรื่องเล่าเพื่อความเพลิดเพลินมากเกินไป ทำให้ด้อยคุณค่าในแง่คติสอนใจ แต่ชาวอินเดียกลับถือว่าลักษณะเช่นนั้นเป็นศิลปะของการเล่าเรื่องและนับว่าตนเป็นชาติแรก que คิดวิธีสอนคติด้วยความสนุกสนานของนิทานด้วย

ปัญหาหนึ่งที่ผู้อ่านมักจะพบก็คือยากที่จะกำหนด

ได้ว่านิทานเรื่องใดเป็นนิทานอุทาหรณ์ ทั้ง ๆ ที่ได้
 พิจารณาองค์ประกอบและลักษณะของนิทานนั้นแล้ว
 ทั้งนี้เพราะผู้แต่งหรือผู้รวบรวมนิทานในยุคต่าง ๆ
 มักจะมีได้คำนึงถึงลักษณะของนิทานอุทาหรณ์ที่
 แท้จริง เพียงแต่ยึดหลักว่านิทานอุทาหรณ์ต้องมี
 คติสอนใจเท่านั้น เมื่อพอใจจะดึงนิทานเรื่องใด
 มาเล่าก็แทรกคติลงไปบ้างแล้วเรียกว่าเป็นนิทาน
 อุทาหรณ์ ทั้ง ๆ ที่ผู้แต่งดั้งเดิมตั้งใจจะเล่านิทาน
 เรื่องเป็นเพียงคติสอนใจเท่านั้นแต่อยู่ ๆ ในตัว
 ดั้งนั้นเราจึงพบว่าในหนังสือรวมนิทานอุทาหรณ์
 บางเรื่องมีนิทานธรรมดาปนอยู่หลายเรื่อง เมื่อ
 พิจารณาลักษณะของนิทานนั้นว่าเข้าอยู่ในข่าย
 ของนิทานอุทาหรณ์ดังกล่าวแล้วเราอาจจะต้องดู
 จุดมุ่งหมายในการเล่า ถ้าถือว่าการแสดงคติธรรม
 เป็นจุดมุ่งหมายหลักแล้วแม้วิธีการจะเป็นทางอ้อม
 อย่างที่ชาวอินเดียนิยมก็อาจจัดเป็นนิทานอุทาหรณ์ได้
 แต่ก็มีปัญหาต่อไปเกิดขึ้นอีกคือ คำจำกัดความของ
 คำว่า คติธรรม นั้นกว้างหรือแคบเพียงใด ในส่วนที่
 เกี่ยวกับนิทานอุทาหรณ์ คติธรรมน่าจะมีความหมาย

กว้างหมายถึงหลักในการดำเนินชีวิต ซึ่งรวมทั้งทางธรรมคือศีลธรรมจรรยา และทางโลกคือการปฏิบัติตนในชีวิตประจำวัน เช่นการคบเพื่อน การปกครองผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ฯลฯ แต่อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณานิทานอุททาหรณ์ส่วนใหญ่จะพบว่า วัตถุประสงค์หลักจะเป็นการสอนคติทางโลก แม้จะมีคติทางธรรมบ้างก็มีใช่เป็นเรื่องของหลักศาสนาเป็นสำคัญ แต่คติทางธรรมนั้นยกมาเพื่อสอนหลัก

มหาวิทยาลัยศิลปากร สภานิติศาสตร์

ในการดำเนินชีวิตแก่คน เป็นโทษของคนเมือง คุณสมบัติของความเมตตา เป็นต้น นอกจากนั้นในเวลาทีนิทานอุททาหรณ์มีกำเนิดขึ้นมานั้น มีลักษณะเป็นบทเปรียบเทียบ เป็นคำแนะนำที่ใช้กันในหมู่นักปราชญ์และนักปกครองมากกว่าสามัญชน จึงเป็นไปได้ว่าเป็นคำแนะนำที่แฝงเรื่องการปกครองไว้ตั้งแต่ต้น แม้จะมีวิวัฒนาการไปไกลดังเช่นนิทานอุททาหรณ์ของอินเดีย นิทานอุททาหรณ์ก็ยังไม่ทิ้งวัตถุประสงค์ดั้งเดิมคือเป็นคู่มือของนักการเมือง ดังจะเห็นได้จากนิทานอุททาหรณ์เช่นฮีสปก็ติ ปัญจตันตระก็ติ ส่วนหนึ่งเป็นเรื่องที่เตือนสติและเป็นข้อแนะนำผู้มีตำแหน่ง

หน้าที่ในการเมืองให้รู้จักกลวิธีต่าง ๆ ที่จะปกครอง
 ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาหรือปฏิบัติต่อผู้ร่วมงานได้อย่าง
 มีประสิทธิภาพ บางครั้งจึงเลยไปถึงการแนะนำหลักการ
 ในการเอาชนะผู้อื่นด้วย นิทานอุทาหรณ์ที่มีเนื้อหา
 ทำนองนี้จึงเป็นวรรณคดีที่ไกลจากทางธรรมมากจน
 ผู้อยู่ในวงการศาสนาปฏิเสธ เพราะถือว่าเป็นการ
 สอนให้คนมุ่งประโยชน์ส่วนตนมากเกินไปจนจริยธรรม
 ถูกทำลายไป

มทาวีทยาลัษยติลปากร สวงนลิสสิทธี

วิธีหนึ่งที่จะเลี้ยงมิให้เป็นการกระทบกระเทียบ
 เปรียบเปรยหรือแนะนำสั่งสอนโดยตรงเกินไป ผู้แต่ง
 นิทานอุทาหรณ์มักกำหนดให้สัตว์แสดงบทบาท
 แทนมนุษย์ นิทานอุทาหรณ์ส่วนมากจึงมีตัวละคร
 เป็นสัตว์ ดังจะเห็นได้จากนิทานอีสปเกือบทุกเรื่อง
 ทำให้มีผู้เข้าใจว่านิทานสัตว์ (animal story)
 และนิทานอุทาหรณ์ (fable) เป็นเรื่องประเภท
 เดียวกัน แต่ที่จริงต่างกัน นิทานสัตว์มีสัตว์เป็น
 ตัวเอกและมีพฤติกรรมของสัตว์เป็นโครงเรื่อง มัก
 แสดงให้เห็นความฉลาดของสัตว์ตัวหนึ่งกับความโง่

ของสัตว์อีกตัวหนึ่ง ความสนุกสนานของเรื่องเกิดจากการกลั่นแกล้งหรือการชิงไหวชิงพริบกัน ตัวอย่างของนิทานสัตว์ได้แก่นิทานกริมม์ เรื่องหมาป่ากับลูกแพะ ทั้งเจ็ด หมาป่าปลอมตัวเป็นแม่แพะหลอกกินลูกแพะไปได้ 6 ตัว เมื่อหมาป่าหลับ แม่แพะกับลูกตัวสุดท้ายช่วยกันผ่าท้องหมาป่าเอาลูกแพะออกมาได้หมดแล้วใส่ก้อนหินไว้แทน เมื่อหมาป่าลุกไปกินน้ำ น้ำหนักของก้อนหินทำให้หมาป่าเสียหลักหล่นลงไป ในน้ำ แคมองมันตาย อีกตัวอย่างหนึ่งคือเรื่องหมาป่าจิ้งจอกเสียรู้หมาป่า หมาจิ้งจอกซึ่งได้ชื่อว่าฉลาดแกมโกงและเล่ห์เหลี่ยมจับตูกหมาป่าหลอกให้ไปนั่งตกปลาโดยใช้หางเหยยลงไปในน้ำ เมื่อน้ำกลายเป็นน้ำแข็งหมาจิ้งจอกก็ขยับตัวไม่ได้ ชาวประมงผ่านมาพบเข้าจึงใช้ไม้ตีหมาจิ้งจอก หมาจิ้งจอกกระโดดหนีจนหางขาด ตัวอย่างทั้งนี้จะเห็นว่าจุดเด่นของนิทานสัตว์นั้นอยู่ที่ความสนุกสนานน่าตื่นเต้นเท่านั้น ถ้าเมื่อใดนิทานสัตว์มีเนื้อหาเป็นเชิงเปรียบเทียบกับพฤติกรรมของมนุษย์เพื่อเป็นคติสอนใจ จะถือว่าเป็นนิทานอุทาหรณ์ซึ่งเรียกให้ชัดเจนลงไปได้อีกว่า นิทานสัตว์

มหาวิทยาลัยศิลปากร ศูนย์วิจัยศิลปะ

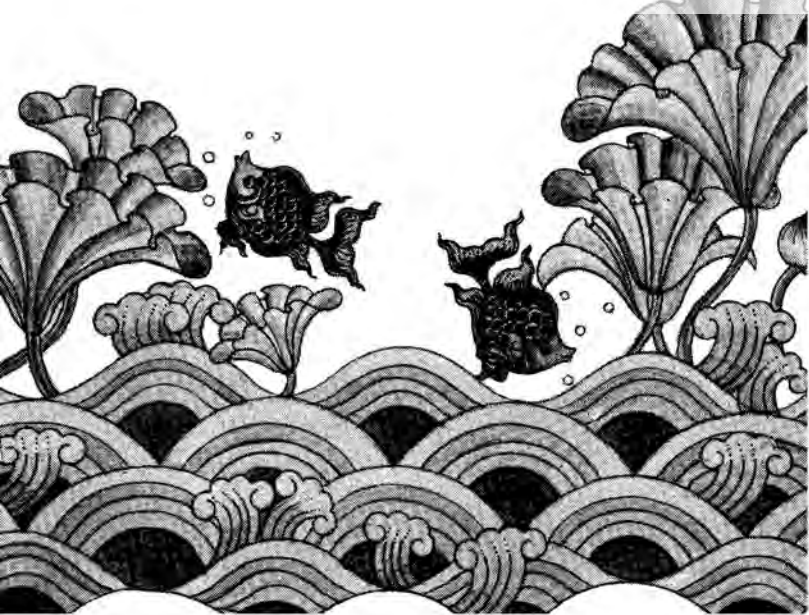
อุทาหรณ์ (animal fable, beast fable) ตัวอย่าง เช่นนิทานอีสปเรื่องกบเลือกนาย เมื่อผู้ฟังเข้าใจว่าเป็นเรื่องเชิงเปรียบเทียบย่อมมองเห็นจุดเด่นของเรื่องว่ามีใช้เพียงเพื่อความสนุกสนานเท่านั้น

จากที่ได้กล่าวมาแล้วอาจสรุปลักษณะของนิทานอุทาหรณ์ได้ว่าเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นในอดีตเหมือนตัวอย่างจากเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์แต่เป็นเพียงเรื่องสมมุติ มิใช่เรื่องที่เกิดขึ้นจริง ๆ มิใช่วัตถุประสงค์ใน

การกล่าวถึงไปเพื่อเปรียบเทียบเหมือนนิทานอีสปมา แต่เป็นเรื่องที่ถูกกำหนดขึ้น มิใช่เป็นปกตวิสัยหรือ

โดยธรรมชาติ มีคติสอนใจเหมือนภาษิตแต่มีรายละเอียดเป็นเรื่องราวมากกว่า มีลักษณะของเรื่องสมมุติเหมือนนิทานทั่วไปแต่ยังอิงความจริง มิใช่เรื่องที่ใช้จินตนาการและความเพ้อฝันและส่วนมากจะมีตัวละครเป็นสัตว์เหมือนนิทานสัตว์แต่ต้องมีบทบาทเปรียบเทียบได้กับพฤติกรรมของมนุษย์ มิใช่เพื่อความสนุกสนานตื่นเต้นเท่านั้น

มหาวิทขาลัษยศิลป์ปากกร สงานลิขสิทธ์

กาลครั้งหนึ่ง เมื่อ...

มหาวิทาลัยศิลปากร สวนลือสิทธิ์

เมื่อหลานลืมหน้าที่

มหาวิทยาลัยศิลปากร สมานลิขสิทธิ์

นี่ท่านพวกหนึ่งมักมีเวลาให้ฟังเพลิน ๆ ถ้อยคำ

ที่คล้องจอง เป็นจังหวะ และเล่นคำซ้ำ เป็นแรงจูงใจให้ฟังไปเรื่อย ๆ เช่น “ยายกะตาปลุกถั่วปลุกงา ให้หลานเผ้า หลานไม่เผ้า กามากินถั่วกินงา ยายมายายก็ดำ ตามาตากี้ดี...”

เรื่องอาจจะจบลงเพียงนี้ก็ได้อ เพราะเล่าถึงเหตุการณ์หนึ่ง คือ หลานไม่ทำตามที่ยายกับตามอบหมาย ทำให้เกิดความเสียหาย จึงถูกลงโทษ แต่ผู้เล่ายังสนุกเล่นคำให้เรื่องดำเนินต่อไปอีก หลานไม่ได้รู้ตัวว่าผิด กลับไปโทษกา แล้วพยายามหาทาง

แก้แค้นกา โดยไปขอให้นายพรานไปยังกา เมื่อ นายพรานตอบว่า “ไม่ใช่ธุระกงการของข้า” หลาน ก็ไม่พยายามเข้าใจว่าทำไมนายพรานไม่ยอมไป ทำร้ายกาซึ่งไม่ได้ทำอะไรผิดต่อนายพราน หลาน ไม่พอใจ ไปหาหนูเพื่อขอให้กัดสายธนูนายพรานใน ฐานะที่ไม่ช่วยหลาน หนูปฏิเสธ หลานจึงขอให้แมว ไปจับหนู เมื่อถูกปฏิเสธอีก หลานก็ขอให้หมาไป กัดแมว ขอให้ไม้ค้อนไปยอนหูหมา ให้ไฟไปเผาด้าม

ค้อน ให้นำด้ามไฟ เคียงพังก้าน้ำ และข้างพังกลิ้งสัตว์ และสิ่งทั้งหลายส่วนปฏิเสธหลาน มีแต่แมลงหัว

ที่ยอมไปต่อมตาข้าง ทำให้ข้างต้องยอมไปพังกลิ้ง เป็นทอด ๆ ไปจนนายพรานยอมรับจะไปยิงกา หลาน จึงสนใจเพราะกาไม่ไปกินถั่วกิงงา ยายกับตาก็ไม่ดู หลานอีก แต่ครั้งต่อไปหลานจะรู้จักหน้าที่ของตน หรือยังตอบไม่ได้

สารของเรื่องนี้อยู่ที่ไหน อาจจะตอบว่า อยู่ที่ ปลายเรื่อง เมื่อแมลงหัวซึ่งเป็นสัตว์เล็กและด้อยกำลัง กลับเป็นผู้ที่ช่วยเหลือหลานก่อนผู้อื่น ถ้าจะชี้ให้ เห็นว่าเราควรเห็นความสำคัญของผู้น้อยก็น่าจะได้ ทำนองเดียวกับหนูในนิทานอีสปเรื่องราชสีห์กับหนู

แต่นิทานเรื่องยายกะต่ายยังมีมุมให้มองได้มากกว่า
นั้น

เมื่อหลานถูกยายกับตาคว้าและตี หลานร้อง-
ไห้ไปหานายพราน หลานต้องการให้นายพราน
“ปลอบใจ” โดยลงโทษกาให้หายแค้นไข่หรือเปล่า
ถ้าใช่ เรื่องนี้ก็เป็นการแค้นที่ว่ากันเป็น
ทอด ๆ แม้แต่ผู้ที่ไม่รู้อิโหนอิเห่นและบอกปัดไม่ทำ
สิ่งที่ “ไม่ใช่ธุระ” ไปแล้ว ก็ยังจะต้องรับเคราะห์

เมื่อจวนตัวเข้าจึงต้องยอมทำสิ่งที่ไม่ยอมทำ ข้าง
จะออกแล้วจึงต้องยอมไปฟังเสียงเสียงกอน
ที่ตนจะต้องเจ็บตัว ตลิ่งก็จำต้องยอมพังกับน้ำ น้ำ
ยอมไปดับไฟ...เป็นต่อ ๆ ไป ล้วนแต่จำใจทำทั้งนั้น
ทำเพื่อให้ตนพ้นทุกข์

ถ้าเรื่องนี้กาถูกนายพรานยิงตาย ก็ออกจะจบ
ร้ายไปสักหน่อย ไม่เหมาะจะเป็นนิทานสำหรับเด็ก
เพราะเข้าทำนอง “ตาต่อตา ฟันต่อฟัน” แต่ในเรื่อง
กาเพียงแต่ถูกสั่งสอนเพราะความผิดที่มาลักกินถั่ว
กึ่งงาที่เจ้าของไม่ดูแล เมื่อนายพรานจะมายิงกา
กาก็กลัว ไม่ไปกินถั่วกึ่งงาอีก หลานจึงไม่ถูกยาย

มหาวิทยาลัยศิลปากร สาขาหนังสือ

กับตาลงโทษ

ที่จริงหลานควรจะแก้ที่ต้นเหตุคือตนเองเสีย ตั้งแต่ต้นแล้ว เมื่อรู้ว่าตนละเลยหน้าที่จนเกิดความเสียหาย ก็ไม่ต้องไปมัวโทษผู้อื่น แต่พยายามระมัดระวังมิให้เกิดเหตุขึ้นอีกจะดีกว่าเสียเวลาไปควานหาตัวผู้อื่นให้มาลงโทษผู้ที่เราคิดว่าผิด เคยเห็นผู้ใหญ่บางคนตบพื้นกระดานเพื่อทำที่เป็นลงโทษเมื่อลูกหลานล้มลงหัวเข้าหรือก้นกระแทกพื้น ทำให้เด็กรู้สึก

ว่าจะต้องได้รับลงโทษเมื่อเกิดเหตุขึ้น และผู้ใหญ่นั้นเป็น คนอื่นที่นอกเหนือจากตน เด็กที่เติบโตขึ้นมาในแวดวง

ของผู้ใหญ่ลักษณะนั้นอาจจะมีความคิดเหมือนหลาน ในเรื่องยายกะตาก็ได้

เราจึงได้ยินสำนวน “รำไม่ดีโทษปี่โทษกลอง” อยู่บ่อย ๆ.

มหาวิทขาลัยศิลปากร สภาหนังสือพิมพ์

เมื่อนกอยากมีนาย

มหาวิทยาลัยศิลปากร สวทช.ลิขสิทธิ์

กาลครั้งหนึ่ง นกสารภณชนิดมาชุมนุมกันอยู่ในที่แห่งหนึ่ง นกกระเรียนปรารภขึ้นว่าผู้ที่ด้อยกำลังมักเสียเปรียบเพราะถูกเบียดเบียน จึงควรรหาหัวหน้าไว้ปกป้องคุ้มครอง นกทั้งหลายเห็นด้วย ต่างช่วยกันคิดว่าจะเลือกนกตัวใดเป็นนาย

นกตัวหนึ่งบอกว่า หงส์ดีที่สุดเพราะงามสง่า แต่สมาชิกนกส่วนหนึ่งไม่เห็นด้วยว่าเพียงแต่งามสง่าจะเป็นนายได้ เพราะนกกระเรียนชี้ข้อด้อยของหงส์ว่า ไม่เห็นจะนึกถึงทุกข์สุขของผู้อื่นสักเท่าใด ดีแต่เชิดหน้างามอยู่อย่างเดียว สู้กาก็ไม่ได้ กาคอยบอก

ข่าวดีข่าวร้าย แถมยังรับเลี้ยงลูกให้นกกาเหว่าอีก ไม่อย่างนั้นเขาจะร้องกล่อมเด็กกันหรือว่า “กาเหว่า เอย ไช้ให้แม่กาฟัก...” ฝ่ายที่เข้าข้างหงส์ก็ยังไม่ ท้อถอย พยายามซักนิทานมาแล้วให้เพื่อน ๆ เชื่อว่า กาด้อยกว่าหงส์ หาญไปทำหงส์แข่งบินข้ามทะเล แต่ ก็แพ้อย่างหมดท่า

หลังจากนกทั้งหลายผลัดกันเล่านิทานเพื่อชี้ ข้อดีข้อเสียของทั้งหงส์และกาแล้ว ก็ไม่มีนกตัวใดคิด

จะเลือกนกหนึ่งสิ่งนี้อีกต่อไป เพราะ “รู้จัก” ยี่สิบ หกหมดเบสล็อกเสียแล้ว มีผู้เสนอนกอื่น ๆ เข้ามาอีก

เช่น นกแขกเต้า นกกระทา นกแร้ง แต่ก็ถูก คัดค้าน เถียงกันไปได้กันมาจนไม่เป็นอันตกลง

ท้ายที่สุด จะมีอะไรดีไปกว่าพากันไป “เผ่า” พญาครุฑที่วิมานฉิมพลีเล่า ไนเมื่อนกทั้งหลายยอม รับแล้วว่าครุฑมีบุญ ข้อตำหนิหรือก็หาไม่พบเลย เมื่อได้รับคำขอร้องให้รับเป็น “อธิบดีของเหล่าปักษี” พญาครุฑก็ตกลง แล้วตั้งอินทรีเป็นอุปราช การเวก เป็นเอกมนตรี แร้งเป็นอัครมหาเสนาบดี แขกเต้าเป็น ราชบัณฑิต ดูเหว่าเป็นปุโรหิต นกยางเป็นเสนาบดี

และการรักษาแขวงหัวเมือง

นิทานเรื่อง “นกเลือนาย” นี้อยู่ในหนังสือรวมนิทานโบราณของไทยชื่อปักซีปกรณ์ม คงไม่มีผู้อ่านหรือผู้ฟังคนใดที่จะตั้งปัญหาเรื่องความสมจริงจนทำให้ไม่ทันเห็นความฉลาดในเชิงเปรียบเทียบของผู้แต่ง และโทษจะความช่างสังเกตที่ทำให้มองเห็นลักษณะนิสัยหลากหลายของนกชนิดต่าง ๆ แล้วนำมาผูกเข้าเป็นเรื่องอีกเล่า ครุฑเป็นสัตว์ในนิยายและ

เป็นเทพปักษีที่มีความความเชื่อ จึงเหมาะสมยิ่งกว่านกตัวใดสำหรับตำแหน่งนายของนก อื่นที่รักสง่างามและน่าเกรงขามจึงสมควรอยู่ในอันดับถัดลงมา การเวกมีเสียงไพเราะเหมาะกับตำแหน่งมนตรีที่ต้องใช้ปากเป็นเอก แร้งไม่กินสัตว์ที่ยังมีชีวิตจึงไม่เบียดเบียนผู้อื่น ทั้งยังมองเห็นได้ไกลกว่านกอื่น สมควรจะได้เป็นอัศวินหาเสนาบดี ชาวนกจะได้ไม่เดือดร้อนเพราะพวกเดียวกันเอง และจะได้ปลอดภัยจากศัตรูภายนอกด้วย กานันหุดาไวจึงเหมาะกับหน้าที่ดูแลด่านแรก ๆ

กวีมีจินตนาการกว้างไกล แต่จินตนาการจะไม่

กระเจ็ดกระเจิงไร้ความหมายเลย หากกวีผนวก
ความรู้ความช่างสังเกตและความช่างคิดเข้าไปด้วย
ดังในเรื่องนกเลือนายนี้

เคยได้ยินมาว่า ตามธรรมชาติของนกนั้นไม่มี
จำฝูงถาวรตัวใดตัวหนึ่งหรอก มันจะผลัดกันบินนำ
ตัวใดบินเร็วกว่าเพื่อนก็เป็น “จำฝูง” ในช่วงนั้น ใน
ที่สุดก็มีตัวที่เร่งกำลังขึ้นมาชิงหน้าที่จำฝูงไป เป็น
การแบ่งปันอำนาจกันดีเหมือนกัน

แต่ทำไมในนิทานจึงไม่ตกลงกันง่าย ๆ ได้
แต่เพราะคนคิดอันใดน่ายโดยง่ายสมถวิลกัน

ก็เห็นจะเป็นเพราะตรงนี้กวีคิดแทนนกไปเสียแล้ว คน
มีปัญหาเพราะตกลงกันได้ยาก นกในนิทานก็เลยมี
ปัญหาเพราะถือทางต่างฝ่ายกันไปด้วย.

เมื่อสุนัขเป็นราชสีห์

มทาวิตถวาลัยฉิลปาคร สมานลิขสิทธิ์

สุนัขเป็นสัตว์ที่มีเขี้ยวเล็บเป็นอาวุธประจำกาย เอาไว้ป้องกันตัวและล่าเหยื่อ เมื่อพบสัตว์ที่เล็กกว่า หรือมีกำลังมีพิษสงน้อยกว่า สุนัขอาจเป็นฝ่ายไล่ แต่ถ้าเป็นสัตว์ใหญ่กว่า สุนัขก็ต้องเป็นฝ่ายหนี สุนัขตัวหนึ่งในนิทานไทยโบราณจึงอยากจะเป็นสัตว์ใหญ่กว่าที่ตัวเป็นอยู่ จะได้ไม่ต้องเป็นฝ่ายหนีเลย

สุนัขไล่เนื้อตัวหนึ่งหลงทางกับนายพรานขณะที่กำลังไล่ล่าเนื้อ ฤษิตนหนึ่งพบเข้าจึงพาไปอยู่ด้วย ตั้งแต่นั้นมาสุนัขก็ติดตามฤษีไปทุกหนทุกแห่ง จนฤษีเอ็นดูเมตตา วันหนึ่งสุนัขออกไปหาอาหาร พบ

กว้างดำตัวใหญ่หน้าเกรงขาม สุนัขจึงวิ่งหนีกลับมา
ยังอาคารมฤติรูว่าสุนัขขอยากมีกำลังเหนือกว่ากว้าง
ใหญ่เพื่อจะได้ไม่ต้องเป็นฝ่ายหนี ฤทธิก็เห็นใจ ชุบให้
เป็น “มฤคิใหญ่หมิมามิมหันตผละยิ่งกว่าชาติมฤค”
สุนัขในร่างมฤคก็ปลื้มเปรมใจ เกี่ยวหาอาหารอย่าง
สบายอารมณ์มาได้หลายคราว แต่ครั้งไปพบเสือ
ใหญ่เข้าก็ต้องวิ่งหนีมาหาฤทธิอีก ฤทธิจึงชุบให้เป็น
“พยัคฆ์ใหญ่ยิ่งกว่า” และต่อมาไปพบราชสีห์ก็วิ่งหนี

กลับมาอีก ครั้งนี้ฤทธิจึงชุบให้เป็นสิหราชมีนามว่า
“สุสิหราช” เข็มเขี้ยวแหลมสีตัวทั้งขวงแล้ว หน้าจะเขี้ยว

แต่ฝ่ายไล่ ไม่ต้องหนีอีกต่อไป

วันหนึ่งสุสิหราชไปถึงป่าหิมพานต์ ได้ไปสมาคม
กับชาติราชสีห์ทั้งหลายและได้พบนางสิงห์ลูกพญา-
ราชสีห์แห่งหิมพานต์ สุสิหราชหลงรักจึงออกปากสู่
ขอนาง เมื่อพญาราชสีห์ถามถึงเผ่าพงศ์ สุสิหราช
บอกว่า เป็นบุตรไกรสรสิหราชอยู่ ณ อาคารพระ-
มหาโคดมฤทธิ พญาราชสีห์อยากจะสืบดูให้แน่ก่อน
จึงขอไปพบฤทธิด้วยตัวเอง

สุสิหราชร้อนตัว ด้วยแน่ใจว่าฤทธินั้นอยู่ใน

มหาวิทยาลัยศิลปากร สวนลี้ขลิตธิ

คือลาจาร์ จะต้องบอกความจริงแก่พญาราชสีห์เป็นแน่ จึงรีบวิ่งตัดหน้าไปหาฤๅษีเพื่อสังหารเสียก่อนที่พญาราชสีห์จะไปถึง ฤๅษีรู้ล่วงหน้าจึงเปลี่ยนให้กลับร่างเดิม “สุนัขสีห์ก็มีกายกลับกลายเป็นสุนัขกฏจึงจำเพาะพักตร์พระฤๅษี” ในบัดนั้นเอง

นิทานเรื่องนี้เป็นนิทานซ้อนอยู่ในเรื่องนนทก-ปกรณัม ราชสีห์ยกมาเล่าเป็นอุทาหรณ์แก่สุนัขจิ้งจอก มีลักษณะอย่างหนึ่งของนิทานซ้อนทั่ว ๆ ไปคือ

สามารถยกไปเล่าเป็นนอกเทศได้โดยไม่มีอะไรผูก

กับนิทานหลักที่เป็นโครงเรื่องใหญ่ ทั้งนี้เพราะเคยเป็นนิทานที่เล่ากันมาต่างหากก่อนแล้ว ผู้แต่งนิทานเรื่องใหญ่ชอบใจก็ยกมาแทรกไว้ในเรื่องของตน

ในมหากาพย์มหาภารตะ ภิษมะสอนยุดิษฐิระ ผู้เป็นหลานให้รู้ถึงหลักการเลือกเสนาบดีว่าควรจะพิจารณาชาติกำเนิดเป็นสำคัญ เพราะเสนาบดีที่มีกำเนิดต่ำจะเชิดชูขึ้นไว้ในตำแหน่งสูงอย่างไรก็ไม่สมควร จะเป็นดังสุนัขของฤๅษีซึ่งยกมาเป็นอุทาหรณ์ฉะนั้น

นิทานเรื่องเดียวกันนี้เอง สำหรับคนที่เคร่งครัด

เรื่องชาติชั้นวรรณะก็เน้นแนวคิดเรื่องชาติกำเนิด แต่
สำหรับคนไทย คงจะมองกันไปในเรื่องความไม่รู้จัก
พอดีและความอกตัญญูมากกว่า.

มหาวิทยาลัยศิลปากร สภาวนลิขสิทธิ์

มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาลัยสัตต

เมื่อหนูกินเหล็ก

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ในภาษากริคมสำนวนเปรียบเทียบกับอยู่สำนวน

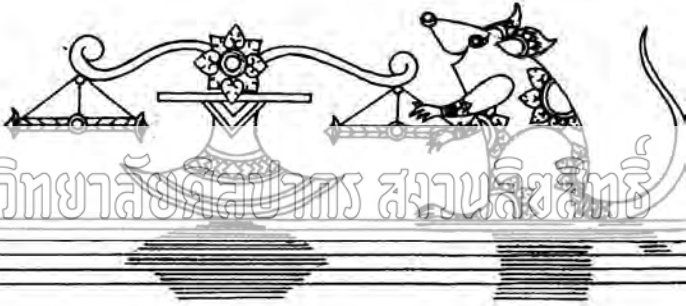
หนึ่งว่า “ที่ที่หนูกินเหล็ก” หมายถึงสถานที่ที่ไม่มีจริง หรือ ไม่มีที่ใดเลย คล้ายๆ กับสำนวนที่เราพูดกันเล่นๆ ว่า “เมื่อน้ำท่วมหลังเปิด” หมายถึงเวลาที่คงจะไม่มีวันมาถึง ต่างกันที่สำนวนแรกบอกความเป็นไปไม่ได้ในแง่สถานที่ ส่วนสำนวนหลังในแง่เวลา

หนูจะกินเหล็กได้อย่างไร นิทานเรื่องหนึ่งในนิทานปัญญาตันตระของสันสกฤตคงจะพอบอกได้เรื่องมีว่า บุตรเศรษฐีผู้หนึ่งฝากตาชั่งเหล็กไว้กับ

เพื่อนก่อนที่ตนจะออกเดินทางไปค้าขาย เพื่อนเห็น
บุตรเศรษฐีหายไปนาน ก็เอาดาขังนั้นไปขายเอาเงิน
มาใช้เองหมด ครั้นบุตรเศรษฐีกลับมาขอตาขังคืน
เพื่อนก็ตอบว่าหนูกินตาขังเหล็กหมดแล้ว บุตรเศรษฐี
รู้ว่าไม่จริง แต่ไม่สามารถจะเอาผิดกับเพื่อนได้ จึง
ได้แต่หาทางแก้ล่า วันหนึ่งบุตรเศรษฐีจะไปอาบน้ำ
เพื่อนผู้นั้นฝากบุตรชายไปยังทำน้ำด้วย บุตรเศรษฐี
สบโอกาสพาเด็กไปซ่อนไว้แล้วกลับไปบอกเพื่อนว่า

เพื่อนใจความดีไปแล้ว เพื่อนจึงนำความไปฟ้อง
ตุลาการ เมื่อเพื่อนร้องเรียนตุลาการว่า ขโมยแก้ว
ของบุตรเศรษฐีนั้นเป็นไปไม่ได้เลย มีที่ไหนที่เหยี่ยว
จะคาบเด็กตัวโตขนาดลูกของตนไปได้ บุตรเศรษฐี
ก็ตอบทันควันว่า มีสิ ที่ที่เหยี่ยวคาบเด็กไปได้ก็คือ
ที่เดียวกับที่หนูกินเหล็กได้นั้นแหละ เพื่อนจึงพูดไม่
ออก เมื่อตุลาการซักถามแล้วก็ตัดสินให้ฝ่ายเพื่อน
คืนเงินค่าตาขังเหล็กให้แก่บุตรเศรษฐี และให้บุตร
เศรษฐีพาเด็กที่ซ่อนไว้มาคืน

นิทานเรื่องนี้เป็นอุทาหรณ์ที่สุนัขจึงจอกตัวหนึ่ง
ยกมาแล้วให้เพื่อนฟังเพื่อเตือนสติว่า การที่จะคิด

มหาวิทยาลัยศิลปากร ส่วนลิขสิทธิ์

กลอุบายทำร้ายผู้อื่นนั้น ต้องระวังว่าผู้นั้นอาจตอบโต้ด้วยอุบายทำนองเดียวกันได้ สุนัขจึงจอกสองตัวนี้กำลังคบคิดกันทำอุบายยุแหย่ให้ราชสีห์กับวัวแตกมิตรกัน เนื้อเรื่องตรงนี้เหมือนกับในนวนทุกปกรณัมของไทย แต่ในสำนวนไทยไม่มีนิทานแทรกเรื่องหนูกินเหล็ก หากมีอยู่ในนิทานชาดก เนื้อเรื่องของกฎวาทิชชาดกซึ่งเป็นอรรถกถาชาดกเรื่องที่ 218 ตรงกับเรื่องหนูกินเหล็ก ต่างกันที่รายละเอียด ซึ่ง

เป็นนิทานของเรื่องเล่าที่แพร่กระจายไปทั่วทุกที่
 มหาวชิรยาลัยศึกษาการสงฆสงฆศึกษา
 สำนวน โคกคอง ไม่มีสีสันเท่าทานลาวซึ่งลาวา

พ่อค้าสองคนเข้าหุ้กันซื้อเหล็กบรรทุกเรือคนละลำไปขายที่สุวรรณภูมิโดยตกลงกันว่าจะนำกำไรมาแบ่งเท่า ๆ กัน คนหนึ่งถูกพายุดัดเรืออับปาง รอดชีวิตมาได้แต่ก็หมดตัว ต้องอยู่อย่างยากเข็ญ ส่วนอีกคนหนึ่งขายสินค้าได้กำไรถึงสี่เท่า เมื่อกลับมาและรู้ว่าจะต้องแบ่งให้เพื่อนซึ่งไม่มีอะไรเหลืออยู่เลย ก็คิดกลโกง เอาเงินทั้งหมดไปซ่อนไว้แล้วตีหน้าซื้อไปบอกเพื่อนว่าเหล็กที่บรรทุกเรือไปถูกหนูกินหมดเพื่อนได้แต่เข้าใจเมื่อรู้ความจริงภายหลัง เพื่อนอีก

คนหนึ่งจึงแนะนำวิธีแก้สให้โดยเล่านิทานที่มีแนวเรื่อง
เหมือนหนูกินเหล็กเพื่อชี้ช่องให้ ฝ่ายที่เสียเปรียบจึง
หาทางแก้สโดยอ้างว่าเหยี่ยวคาบลูกของเพื่อนไป
เรื่องจบลงเหมือนในสำนวนสันสกฤต

มองในแง่หนึ่ง นิทานเรื่องนี้เหมือนจะสอนให้
คิดแก้แค้นให้ทันกันในลักษณะ “ตาต่อตา ฟันต่อ
ฟัน” - แต่ถ้ามองอย่างเลือกหยิบส่วนดี น่าจะสอน
อย่างปرام ๆ ฝ่ายที่มีเจตนาจะคิดร้ายต่อผู้อื่นมาก

กว่า จะได้อีกใช้ความฉลาดในทางที่ถูก มิใช่ฉลาด
คิดแก้แค้น.

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

เมื่อเขายกให้ผู้หญิงเก่ง

มหาวิทยาลัยศิลปากร ส่วนลิขสิทธิ์

นางในวรรณคดีของไทยส่วนใหญ่จะเดินใน

เรื่องรูปสมบัติ งามพร้อมทั้งรูปโฉม กิริยา วาจา
แต่ก็สงบแสงเงียมสำรวมอารมณ์จนมักจะเป็นฝ่ายรอรับ
ความช่วยเหลือ เพื่อเปิดโอกาสให้พระเอกได้แสดง
บทบาทผู้เก่งกล้าสมกับเป็นวีรบุรุษ

นางเอกที่เก่งก็มี เช่น นางพิม กล้าเจรจา มี
คำพูดโต้ตอบได้เผ็ดร้อนคมคาย นางละเวง กล้าหาญ
มีฝีมือในการสู้รบ แต่ในที่สุดก็เขारอยเดิม นางพิม
ไม่เก่งเกินหน้าขุนแผน นางละเวงยังต้องการการ
ปกป้องคุ้มครองจากพระอภัยมณีอยู่ ซึ่งก็เป็นปกติ

ธรรมดาตามค่านิยมของไทย ไม่นับว่าแปลกอะไร

เมื่อได้อ่านนิทานเรื่องหนึ่งที่ยกให้ผู้หญิงแก่
 ล้าหน้าผู้ชาย จึงรู้สึกว่าการแปลกอยู่สักหน่อย นิทาน
 เรื่องนั้น เล่าว่า หญิงผู้หนึ่งรับฝากทองของชายสี่คน
 ไว้พร้อมกับคำกำชับว่า นางจะให้ทองแก่ใครคนหนึ่ง
 ในสี่คนไม่ได้ นอกจากจะมาอยู่พร้อมหน้ากันทั้งสี่
 เท่านั้น วันหนึ่งชายทั้งสี่ไปอาบน้ำ แต่ไม่มีมะกรูด
 ส้มป่อยสำหรับสระผม ชายคนหนึ่งจึงอาสาว่าจะไป

ขอลูกหญิงผู้นั้นให้ แล้วเข้าไปในบ้านนางแต่โดย

ลับๆ แต่ทางที่จะขอมะกรูดส้มป่อย เขาได้ลับของ
 ที่ฝากไว้ นางไม่ให้ ชายผู้นั้นจึงร้องบอกเพื่อนที่คอย
 อยู่ข้างนอกว่า “นางบอกว่าไม่เห็นเจ้าทั้งสามคน เห็น
 แต่ข้าผู้เดียว นางจึงไม่ให้” เพื่อน ๆ เข้าใจว่าที่ไม่ให้
 นั้นคือมะกรูดส้มป่อยก็เลยบอกไปว่า “ดูข้ามาทั้งสี่
 คนแล้ว เจ้าจงให้มาเถิด” นางจึงมอบทองให้กับชาย
 ผู้นั้นซึ่งต่อมาก็แอบหนีเพื่อน ๆ ออกไปทางหลังบ้าน
 ชายสามคนสูญทองไปแล้ว ไม่รู้จะเอาผิดกับใครจึง
 จับตัวนางไปส่งขุนเมือง นางถูกพิพากษาให้เป็นทาส
 รับใช้ชายทั้งสามเพราะไม่มีทรัพย์สินจะใช้คืนให้

ไม่ช้าไม่นาน นางก็มีบุตรกับชายทั้งสามนั้น
 หนึ่งคน นางให้ชื่อว่าตรีบิดาเพราะมีพ่อสามคน แต่
 พ่อทั้งสามกลับรังเกียจเดียดฉันท์ พวกนั้นบ้ายเบี่ยงว่า
 ไม่ใช่ลูกของตน นางตรีบิดาเติบโตขึ้นมาก็มีความ
 แค้นเคืองชายทั้งสามและสงสารมารดาที่ยังนั่ง จึงหา
 ทางช่วยเหลือ นางไปหาขุนเมืองแล้วบอกว่า ตาม
 ที่มารดาต้องเป็นทาสเพราะไม่สามารถหาทองมา
 ชดใช้แก่ชายผู้เป็นเจ้าของได้นั้น บัดนี้นางตรีบิดาได้
 มาขอเงินมาแลกตัวแม่แล้ว เงินนี้ขอส่งคืนให้แม่
 เพื่อนไขว่จะต้องให้ชายทั้งสี่คนมาอยู่พร้อมหน้ากัน
 ชายสามคนพอใจเพราะไม่อาจหาตัวเพื่อนอีกคนหนึ่ง
 มาได้ ก็เพื่อนคิดคดหนีหายไปตั้งแต่ครั้งนั้นแล้ว
 ที่จริงก็รู้อยู่แล้วหรอก แต่ไม่อาจเอาผิดกับเพื่อน
 ได้ก็เลยให้นางเป็นแพะรับบาป มาครั้งนี้ต้องยอมรับ
 ความจริงแล้วปล่อยให้นางเป็นอิสระไป

ความสามารถของนางตรีบิดาอยู่ที่ปัญญา มอง
 เห็นช่องทางที่จะแก้กลให้ผู้บริสุทธิ์พ้นจากข้อกล่าว
 หาได้ ในฐานะที่เป็นหญิง คงไม่มีแรงหรืออำนาจ
 ใดๆ ไปสู้รบตบมือกับเขาได้ จะมีก็แต่แรงปัญญา

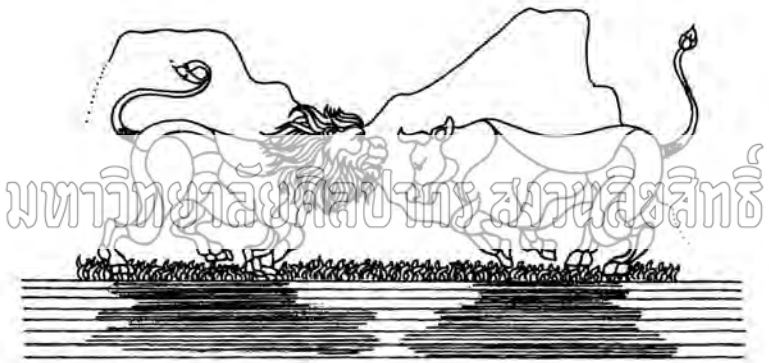

มหาวิทวัสส์ยศีสปากร สงานลิขสิทธ์

เท่านั้น ผู้แต่งนิทานจึงยกให้ผู้หญิงเก่งเพราะรู้จักใช้สติปัญญา

คนอ่านที่เป็นผู้หญิงก็พลอยปลื้มไปด้วย มาสะกิดใจอยู่นิดหนึ่งในตอนท้ายเรื่องที่ว่า นางตรีบิดาซึ่งจูงมือมารดาเข้าไปหาขุนเมืองนั้นอายุเพียง 8 ขวบเท่านั้นเอง ชักไม่แน่ใจว่าเขาจะยกให้ผู้หญิงเก่งจริงหรือเปล่า หรือเขาจะเอ็นดูที่เห็นเด็กผู้หญิงเก่งเหมือน ๆ กับภุมิใจที่มีลูกสาวเก่งเสียมากกว่ากระมัง.

มหาวิทาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

เมื่อราชสีห์จะกินหญ้า

มหาวิทาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ใคร ๆ ก็รู้วราชสีห์เป็นสัตว์กินเนื้อ มีนิสัย

ดุร้าย นำเกรงขาม ตามเรื่องในนิทาน สัตว์ทั้งหลาย จึงพิทอบพิเทา ยกให้เป็นเจ้าป่า มี “สิงคาล” เป็นเสนาบดีผู้ติดตามและคอยให้คำปรึกษา สิงคาลนั้นคือสุนัขจิ้งจอก มีปกตินิสัยอยู่อย่างหนึ่งคือคอยกินซากสัตว์ที่สิงโตหรือเสือกินเหลือไว้ จึงเหมาะที่จะเป็นเสนาบดีของเจ้าป่าในนิทาน

มีนิทานไทยโบราณเรื่องหนึ่งชื่อนนทุกปกรรม ชื่อพ้องกับนนทุกนิ้วเพชรในรามเกียรติ์เท่านั้น ไม่ได้มีอะไรเกี่ยวข้องกัน นนทุกในนิทานเรื่องนี้เป็นวัว

เทียมเกวียนของเศรษฐี วันหนึ่งขณะที่เดินทางผ่านป่าใหญ่ นนทุกอยากจะเป็นอิสระจากภาระหน้าที่ที่ทำมานาน จึงแสวงทำเป็นตาย ครั้นกองเกวียนของเศรษฐีเคลื่อนพันไปแล้ว นนทุกก็ลุกขึ้นวิ่งเล่นไปมาพลากร้องเสียงดังด้วยความสบายใจ

ป่าแห่งนั้นมีเจ้าป่าชื่อจันทสิงหราช มีสุนัขจิ้งจอกสองตัวเป็นเสนาบดีซ้ายขวา เสียงร้องของนนทุกซึ่งเป็นวัวบ้านเป็นเสียงของแขกแปลกถิ่นจันทสิงหราช

และบริวารจึงพากันไล่ เมื่อได้พบนนทุกอันหาสิริราชย์ก็ถูกใจชวนให้อยู่ด้วยกันในบ้าน นนทุกไม่ช้าไม่นาน

จันทสิงหราชก็สนิทสนมกับนนทุก ไม่สนใจไยดีสิ่งคาลทั้งสอง “อันประพฤติมลทินทางทวาริต” เลย

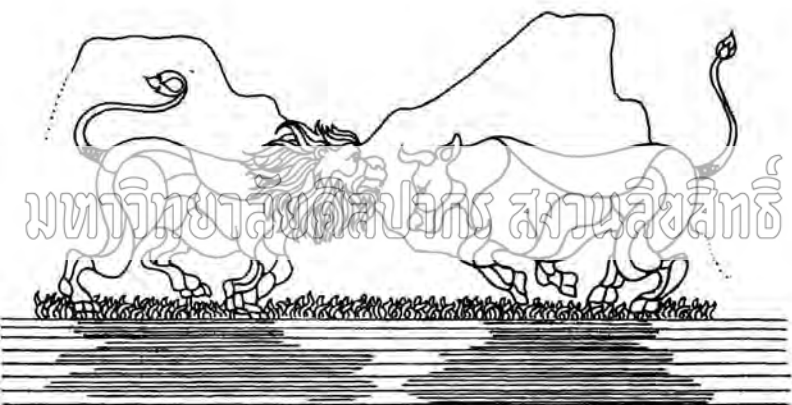
เสนาสิงคาลจึงหารือกันว่า แต่ก่อนนั้นเมื่อราชสีห์ออกหาอาหาร ได้สัตว์น้อยใหญ่มาก็ยกเศษเนื้อให้แก่เรา นับตั้งแต่คบกับวัวนนทุก ดูท่าเจ้านายจะไม่สนใจออกไปจับสัตว์เลย หรือจะถูนนทุกชักชวนให้กินหญ้าแทนเนื้อเสียแล้ว ถ้าเช่นนั้นละก็ เราเป็นต้องอดตายกันหมด เห็นจะต้องทำอะไรสักอย่าง

วันหนึ่งเมื่อเห็นจันทสิงหราชอยู่ตามลำพัง สิงคาลทั้งสองก็เข้าไปหาแล้วกล่าวเตือนว่าว้วนนทุกนั้น หัวนอนปลายเท้าเป็นอย่างไรก็ไม่รู้ ไม่ควรที่พญาราชสีห์จะคบหาสมาคมให้สนิทสนมนัก อาจจะทำให้เดือดร้อนได้ ต่อมาสิงคาลก็แอบเข้าไปหานนทุกแล้ว พูดเป็นนัย ๆ ว่าแต่ก่อนแต่ไร พญาราชสีห์ไม่เคยลับเขี้ยวเล็บ บัดนี้หมั่นไปลับเขี้ยวเล็บอยู่ที่เชิงเขาไกลโพ้นทุกวัน เห็นทีจะมีอะไรไม่ชอบมาพากลอยู่

เมื่อเห็นสิงคาลก็เข้าใจว่านี่คือการเตือนภัยถึงสหายเริ่มระแวงสงสัยกัน สิงคาลก็สับโอกาสชวนพญาราชสีห์

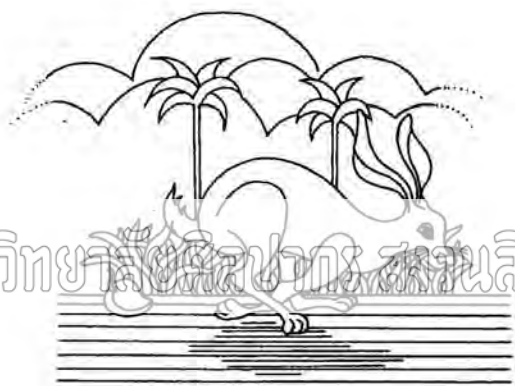
ไปแอบดูว้วนนทุกที่กำลังวิ่งไปมาด้วยความคึกคะนอง หลังจากกินอาหารอิ่มหน้าสำราญแล้ว สิงคาลบอก ว่า นั้นแหละว้วนนทุกกำลังประลองกำลังเอาไวโค่นอำนาจราชสีห์ ฝ่ายนนทุกหันมาเห็นพญาราชสีห์ก็นึกถึงคำเตือนของสิงคาลขึ้นมาได้ ทั้งสองจึงประจันหน้ากันด้วยความเข้าใจผิดตรงกัน

นิทานเรื่องนี้จบลงด้วยความตายของจันทสิงหราชกับว้วนนทุก ตายเพราะลมปากของผู้หวังร้ายแท้ ๆ ถ้าจะนับว่าราชสีห์โหดร้ายเพราะไล่จับสัตว์

อื่นเป็นอาหาร ผู้แต่งนิทานก็คงตั้งใจจะเทียบว่าวัว
มีเมตตา ไม่เบียดเบียนชีวิตผู้อื่น วัวนนทุกเกือบจะ
โน้มน้าวชักจูงจันทสิงหราชให้ “อ่อนน้อมแน่อน
ในสุจริตธรรม” ได้อยู่แล้ว แต่สังคาลทั้งสองผู้กำลัง
จะเสียประโยชน์ก็เข้ามาขัดขวางและเปลี่ยนใจพญา
ราชสีห์เสียก่อน พญาราชสีห์จึงยังไม่ทันได้ “กิน
หญ้า” ตามอย่างวัว.

มทาวิทชาลัยพิลปากกร สวางนลิขสิทธิ์

มหาวิทยาลัยศิลปากร สหณลิขสิทธิ์

เมื่อผลมะตูมหล่น

มหาวิทยาลัยศิลปากร สมานลิขสิทธิ์

เมื่อพูดว่า “เขาดินแล้ว” “เขาดินลา” “เร”

กำลังใช้ความหมายโดยตรงของคำว่า “ดิน” ซึ่งหมายถึง พื้นจากหลับ แต่คำว่า “ดิน” ยังมีความหมายเป็นเชิงเปรียบเทียบอยู่ด้วย “ดิน” หมายถึง รู้ ไม่หลงอยู่ในความมกมาย คนที่รู้เท่ากัน รู้ตัวกัน เหตุการณ์ จึงเรียกกันว่าเป็นคนดินตัว

อะไรที่มากไปก็ไม่ดี “ดิน” มากเกินไปก็กลายเป็นอาการผิดปกติเพราะตกใจ ตีใจ แผลงใจ เป็นต้น เช่น วัวควายดิน ดินยศ ดินไฟ ที่เป็นอันตรายมากก็คือ ดินข่าว คือเชื่อข่าวหรือคำเล่าลือ โดยไม่มี

เหตุผล ทำให้คนหลงและเสียรู้มานักต่อนักแล้ว

ถ้าตกใจหรือตื่นตระหนกโดยไม่ทันพิจารณา
สาเหตุ ท่านว่าเป็นคน “ตื่นตูม” เหมือนกระต่าย
ในนิทานเก่าแก่เรื่องหนึ่ง “ตูม” ที่กระต่ายตกใจ
กลัวนั้นคืออะไร ตูม คือเสียงดังเช่นของหนัก ๆ หล่น
ลงไปใต้น้ำ อย่างที่เราว่า “คนโตน้ำดังตูม” “ลูก
มะพร้าวหล่นน้ำดังตูม” หรืออาจเป็นเสียงระเบิด เช่น
“ปืนใหญ่ดังตูม” นอกจากนั้น “ตูม” ยังหมายถึง

ไม่นาน แต่ก็ยังไม่เกี่ยวกับความตระหนกของ
กระต่ายในนิทานเรื่องนี้ “ตูม” ยังเป็นคำที่ใช้เล่น ๆ

สำหรับ “มะตูม” ผลไม้ชนิดหนึ่งมีลักษณะกลมทึบ
ผลมะตูมนี้อาจจะเป็นเหตุที่ทำให้กระต่าย “ตื่น”
ก็ได้

นิทานเรื่อง “กระต่ายตื่นตูม” เล่ากันต่อ ๆ มา
ว่า กระต่ายตัวหนึ่งนอนหลับอยู่ใต้ต้นตาล เมื่อผล
ตาลสุกหล่น “ตูม” ลงมาใกล้ ๆ กระต่ายก็ตกใจ
คิดว่าแผ่นดินถล่ม จึงวิ่งหนีอย่างไม่คิดหน้าคิดหลัง
ซ้ำยังพลอยพาให้สัตว์อื่นตื่นกลัววิ่งตามทั้ง ๆ ที่ไม่รู้
ต้นสายปลายเหตุอีกด้วย แต่ในนิทานชาดก สิ่งที

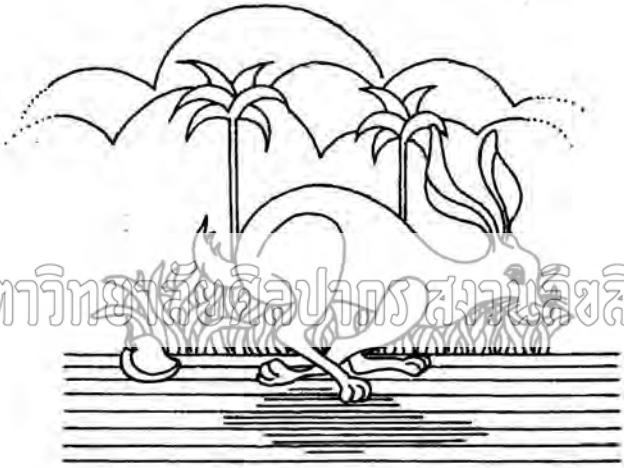
หล่นลงมาไม่ใช่ลูกตาล

นิทานชาดกเรื่องทัตถกายชาดกเล่าว่า ในป่าแห่งหนึ่งมีต้นตาลขึ้นสลบอยู่กับต้นมะตูมอย่างหนาแน่น กระจ่ายตัวหนึ่งนอนอยู่บนกิ่งใบตาลใต้ต้นมะตูมพลาบคิดเล่น ๆ ว่า ถ้าโลกถล่ม เราจะทำอย่างไร ขณะนั้นมะตูมสุกผลหนึ่งก็หล่นตบลงมาบนกิ่งใบตาล กระจ่ายตกใจ คิดได้แต่เพียงว่าโลกถล่มจริง ๆ แล้ว แล้วก็วิ่งหนีไปจากที่นั้นอย่างไม่

เพียวว้าง กระจ่ายอีกตัวหนึ่งเห็นเข้าก็ถามว่า ทำไมวิ่งหนีอะไรหรือ กระจ่าย "ต้นตม" ตอบว่า แผ่นดิน

กำลังจะถล่ม รีบหนีเร็วเถิด เพื่อนกระจ่ายจึง "ตื่นข่าว" วิ่งหนีไปด้วย กระจ่ายตัวที่สาม ที่สี่... ไปจนถึงตัวที่แสนก็วิ่งตามกระจ่ายตัวแรกไป ชวนให้สัตว์อื่น ๆ แปลกใจ ทั้งกวาง หมูป่า วัว ควาย แรด เสือ สิงโต ช้าง ครั้นได้ยิน "ข่าว" ว่าแผ่นดินกำลังจะถล่มก็พากันวิ่งไปด้วย

ยังมีราชสีห์ตัวหนึ่ง เห็นสัตว์ทั้งหลายวิ่งกันกระเจิดกระเจิงและได้ยินว่ามี "ข่าว" แผ่นดินถล่ม ด้วยก็คิดว่าจำต้องสอบถามดูให้รู้แน่ ดีกว่าปล่อย

มหาวิทยาลัยศิลปากร ส่วนเลขสี่ทศ

ให้สัตว์ทั้งปวงระส่ำระสายเช่นนี้ จึงวิ่งไปดักหน้า
 ทวารสัตว์ผู้ “หนีภัย” แล้วถามว่าใครเป็นคนเห็น
 ว่าแผ่นดินกำลังจะถล่ม สัตว์แต่ละตัวได้แต่มองหน้า
 กัน ช้างก็ปฏิเสธ แรดก็บอกไม่ใช่ เสือก็บอกไม่รู้
 าลา ชัดกันไปเป็นทอด ๆ จนถึงกระต่ายตัวต้นเหตุ
 ราชสีห์จึงขอให้กระต่ายพาไปชี้ที่ที่ได้ยินเสียงแผ่นดิน
 กำลังจะถล่ม เมื่อเห็นผลมะตูมร่วงอยู่บนกองใบตาล
 ราชสีห์ก็เข้าใจเรื่องทั้งหมด จึงชี้แจงให้กระต่ายฟัง

แล้วพากันไปบอกสัตว์อื่นๆ ที่คอยอยู่ให้กลับไป
 มหาวิทยาลัยศิลปากร สาขาพลศึกษา
 ที่อยู่ของตนตามเดิมได้

ความตกใจและตื่นตระหนกนั้นห้ามกันยาก
 เพราะเป็นปฏิกิริยาของมนุษย์เมื่อประสบภัย แต่ถ้า
 มีสติสัมปชัญญะแล้ว ครั้นตกใจวูบหนึ่งก็หวนคิดสัก
 นิดหนึ่ง คงจะทันมองเห็นสาเหตุ จึงจะไม่เป็นอย่าง
 กระต่ายที่ “ตื่น” เพราะเสียงผลมะตูมหล่นเท่านั้น.

มหาวิทยาลัยศิลปากร สภานิติศาสตร์

เมื่อชายไม่ฟังคำวอน

บทกวีกลอนยาวเรื่อง ปู่ต๋องปอแดง หรือ ปู่ต๋อง

เลือกนาย มินิทานซ้อนเรื่องหนึ่งเป็นอุทาหรณ์ที่
 มาณพผู้หนึ่งยกมาเล่าเมื่ออ้างคำสอนของอาจารย์
 ว่า “เมียวอนอย่ายิน” เห็นที่อาจารย์ของชายหนุ่ม
 ผู้นั้นจะเข้าใจนิสัยของมนุษย์ซึ่งเป็นชายและเป็นหนุ่ม
 ว่าเมื่อถึงเวลาหลง ในที่นี้คงหมายถึงหลงรักเมีย
 อะไร ๆ ก็พร้อมที่จะยกให้ทำให้ทั้งสิ้น อาจารย์จึง
 พรามไว้ว่าอย่าฟังคำออกด้อนไปเสียทุกครั้ง มิฉะนั้น
 จะเป็นดังพ่อค้าซึ่งได้ทรัพย์สินเงินทองมามากมาย
 เมื่อกลับจากเดินทางไปค้าขายต่างเมือง พ่อค้าเกรง

ว่าใครจะล่วงรู้แล้วมาชิงเอาสมบัติไป จึงเอาไปฝังไว้ที่โคนต้นไม้ในสวนเสียก่อนที่จะเข้าบ้าน คำวันนั้นภรรยา ก็ถามว่าไปค้าขายได้เงินทองมาเท่าใด พ่อค้าบอกว่าได้มานิดหน่อยอย่างที่เจ้าเห็นอยู่ในมือนี้นะ และภรรยาไม่เชื่อ เฝ้ารบเร้าถาม เมื่อสามียินกราน นางก็ขู่ว่าถ้าไม่บอกก็ไม่ให้เข้ามาใกล้ตัวนาง สามีจึงต้องยอม ชายขู้ซึ่งแอบอยู่ใต้ถุนบ้านได้ยินเข้า จึงไปขุดเอาสมบัติไปหมด

นิทานที่มีแนวเรื่องเกี่ยวกับการหลงเชื่อคำ

ออกโดยพ่อค้าเป็นมือขายเรื่อง โสภณภักดี

นทุกปกรณัม มีเรื่องของพระเจ้าไตรวัตผู้ทรงรู้ภาษาสัตว์ แต่มีข้อแม้จากผู้สอนว่าพระองค์จะต้องไม่แพร่งพรายให้ผู้ใดรู้ถึงความสามารถพิเศษนี้ มิฉะนั้นพระองค์จะต้องสิ้นชีพทันที วันหนึ่งขณะที่พระเจ้าไตรวัตกับพระมเหสีเสวยอ้อยอยู่ พระองค์ทรงได้ยินมดดำตัวหนึ่งบ่นว่า ชานอ้อยของพระเทวียังพอมีน้ำหวานเหลืออยู่บ้าง แต่ชานอ้อยของพระราชานี้กระไรแห่งสนิท เห็นทีพระราชทรัพย์จะสิ้นพระคลังแล้วกระมัง อ้อยที่เสวยจึงไม่เหลือน้ำหวาน

สักหยดมาถึงเรา พระราชาได้ทรงฟังมรดว่าดังนั้นก็
 สรวลขึ้น พระมเหสีแปลกใจจึงทูลถามว่าพระองค์
 สรวลเพราะทรงเห็นขันอะไรเกี่ยวกับหม่อมฉันหรือ
 พระราชาทรงปฏิเสธเท่าใด ๆ นางก็ไม่เชื่อ นางเฝ้า
 รบเร้าทูลถามอยู่ทุกวัน เมื่อเห็นว่าพระราชาไม่ตรัส
 ความจริงแน่แล้ว นางก็ทูลว่าจะกลั่นใจตายจาก
 พระองค์ไปเสีย พระเจ้าไตรวัตทหวาดพระทัยว่านาง
 จะจากไปจริง ๆ จึงทรงดำริที่จะบอกความลับแก่

นาง แม้จะทรงสูญเสียก็ตาม

มัทนาทศบาลีคุณูปการ สมานลิขสิทธิ์

คำหนัก นางแพะลูกอ่อนอ่อนวอนให้พ่อแพะไปหา
 มะเขือมาให้กิน พ่อแพะบอกว่า ไม่เอาละ ข้าไป
 ลักมะเขือเขาทุกวัน ๆ เจ้าของไร่เขาไล่ตีเอา เจ็บปวด
 นึก ข้าไม่ยอมไปอีกแล้ว นางแพะได้ฟังก็น้อยใจ
 จึงว่า ถ้าเจ้าไม่ไปหามะเขือมาให้ข้ากินเหมือนเคย
 ข้าก็จะกลั่นใจตายเสียบัดนี้ เจ้าดูแลลูกต่อไปตาม
 ลำพังก็แล้วกัน พ่อแพะย่อนว่า ออยากจะตายก็ตาย
 ไปซิ ถึงยังงั้นข้าก็ไม่ยอมให้เขาไล่ตีเอาอีกหรอก ถึง
 เจ้าตาย ข้าก็หานางแพะสาว ๆ ได้ถมไป ข้าไม่ใช่

มหาวิทยาลัยศิลปากร สภานิติศาสตร์

พระเจ้าไตรวัตทรอกนะ จะได้หลงสตรีจนไม่ทรง
 อึ้งคิด กลัวแต่ว่าพระมเหสีจะกลั่นใจตาย พระองค์
 เองจะสิ้นชีพชிகลับไม่คิด ถ้าทรงบอกความลับเรื่อง
 ทิทรงรู้ภาษาสัตว์เมื่อใด ก็จะไม่ทรงสิ้นชีพเมื่อนั้น เป็น
 อิงท้าวพระยามหากษัตริย์แท้ๆ ไม่น่าจะทรงยอม
 สตรีถึงขนาดนี้

พระเจ้าไตรวัตได้ทรงฟังพ่อแพะว่าดังนั้น ก็
 ละอายพระทัย ทรงดำริว่าแม้แต่สัตว์เดรัจฉานยังไม่
 ใจอ่อนหลงตามคำแว่ววอนของเมีย ทำไมเราจะ
 ไม่ใจอ่อนหลงตามคำแว่ววอนของเมีย ทำไมเราจะ
 ปล่อยให้พระมเหสีไปรักใคร่กับคนอื่นได้
 อย่างไม่บอกความลับให้รู้ไม่ได้ พระมเหสีจึงต้อง
 ยอมจำนนเพราะเมื่อพยายามจะกลั่นใจตายเท่าไร ๆ
 ก็ไม่ตายเสียอีก แต่จะยอมต่อไปอีกนานเท่าใดเห็นที
 จะบอกได้ยากเพราะวิสัยมนุษย์นั้นอะไรที่ปิดป้ายว่า
 เป็นความลับก็ยิ่งส่อใจให้อากรู้มากขึ้น อยู่ที่เจ้าของ
 ความลับจะใจแข็งมากพอที่จะทนความอยากรู้นั้น
 ได้เพียงใดต่างหาก.

มหาวิทยาลัยศิลปากร สมทบลิขสิทธิ์

เมื่อปู้รู่ทั้นนกยาง

มุตทาภิมาชาลยพิลปัททิสสังวนลยสิทธี

แม้ว่าตายแล้ว ไม่ต้องเบียดเบียนชีวิตของผู้อื่น โคลง-
โลกนิติกกล่าวถึงแรงไว้เป็นคู่เปรียบของนกยางซึ่งมี
ขนสวยงาม “ภายนอกหมดไสสี เปรียบฝ้าย” แต่
ภายในก็ “กินสัตว์เสพปلامي ชีวิต” นกยางจึงงาม
บริสุทธิ์แต่เพียงรูป แต่จิตใจชั่วร้ายทำลายผู้อื่น

นกยางตัวหนึ่งในนิทานปัญจตันตระ ไม่เพียง
แต่อาศัยความเป็น “ยางขาวขนเรียบร้อย ดุติ” เท่า
นั้น แต่ยังเป็นนกยางแก่ที่ใคร ๆ คิดว่าหมดเรี่ยวแรง
แล้วอีกด้วย นกยางแก่ตัวนั้นสร้างทำเป็นยีนเชื่องซึม

อยู่ที่ริมสระที่ปลาฝูงหนึ่งอาศัยอยู่ ปูตัวหนึ่งในสระนั้นถามว่า เหตุใดจึงเศร้าโศกเช่นนั้น นกยางตอบว่า ได้ยินคนจับปลาคุยกันว่าจะมาจับปลาทั้งสระในวันรุ่งขึ้น นกยางสงสารปลา อยากจะพาอพยพไปอยู่ในสระแห่งใหม่ เมื่อปลาตกลงจะไป นกยางก็คาบปลาไปที่ละตัว ๆ แต่แอบกินเสียกลางทาง ครั้นได้กินปลาจนพอใจแล้ว นกยางอยากจะลองกินปูบ้าง จึงอาสาจะพาปูไปยังสระใหม่ แต่ระหว่างทาง ปูเห็นก้างปลาเกลื่อนกลางดอยบนโขดหิน ปูจึงหันมองนกยางจนตาย

นิทานเรื่องนี้เล่ากันอย่างแพร่หลาย นอกจากในปัญญาตนตระฉบับต่างๆ แล้ว ยังปรากฏเป็นนิทานชาดกชื่อพุกชาดกด้วย นิทานไทยที่เล่าเรื่องนกยางลวงกินปลามีอยู่หลายสำนวน สำนวนหนึ่งเป็นนิทานซ้อนอยู่ในเรื่องนนทุกปกรณัม เล่าไว้อย่างมีสีสันด้วยรายละเอียดและข้อคิดที่พิเศษไปกว่าเรื่องเดิม

นิทานเริ่มเรื่องทำนองเดียวกับชาดกว่า “ในพุทธกาลก่อนนั้น...” ชื่อของนกยางก็เป็นนามบาลีว่า

“กาลพโก” พโกคือนกยาง ส่วนกาลนั้นเห็นที่จะ
หมายถึงพระกาลหรือความตาย เพราะในนิทานหลัก
ตัวละครที่ยกนิทานเรื่องนี้ขึ้นมาเล่ากำลังพูดถึงพระ-
กาลและความพยายามของสัตว์โลกที่จะหนีให้พ้น
จากพระกาล

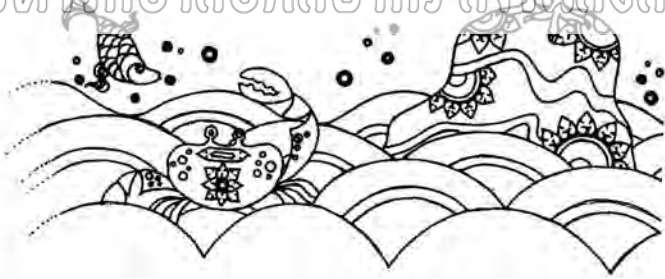
เมื่อไปถึงสระแห่งหนึ่งที่มีปลาฝูงใหญ่อาศัยอยู่
กาลพโกก็สร้างยื่นนั่งเฉยอยู่ที่ขอบสระ หม่อมจฉาจึง
เข้าไปถามไถ่ กาลพโกตอบว่าที่ยืนสงบอยู่นี้เพราะ

กำลังวิตกกังวลระหว่างปลาทั้งหลาย ด้วยได้ยินว่าชาว
ชนบทประเทศกบขบงเขาจะพากันมาจับปลาในสระนี้

ลงอยากจะพาลูกหลานมัจฉาทั้งหลายไปยังสระบน
ยอดเขาที่มนุษย์จะไปไม่ถึงได้เลย ถ้าไม่เชื่อลง จะ
ให้ปลาตัวหนึ่งเป็นผู้แทนไปกับลงก่อนก็ได้ ปลา
ทั้งหลายก็ส่งแพทย์มัจฉา (เห็นทีจะเป็นปลาหมอ)
เป็นผู้แทนไปกับกาลพโก แพทย์มัจฉากลับมาบอกว่า
สระใหม่น่าสบายเหลือประมาณ ปลาน้อยใหญ่จึงชิง
กันเข้าล้อมหน้าล้อมหลังกาลพโกขอให้พาดนไปเร็ว ๆ
กาลพโกพาไปที่ละตัวแล้วก็กินเสียกลางทางจนปลา
หมดทั้งสระ เหลือเพียงปูตัวหนึ่ง ปูมีปัญญาหลัก

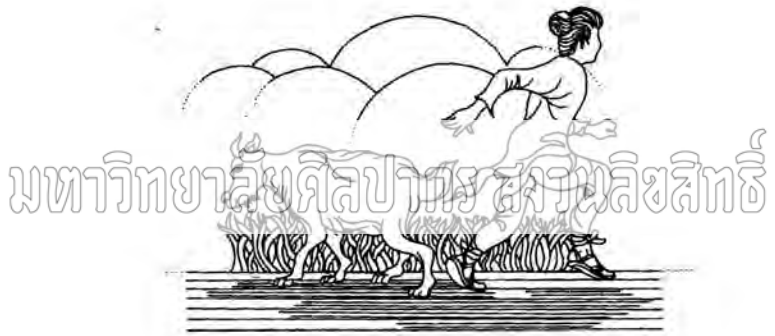
มหาจิตขาลยคิลปากกร สรวนเลชสีทธี

ผลมสังเกตุเห็นท่าทีของกาลพโกก็รู้ובาย เมื่อ
กาลพโกอาสาจะพาไป ปุตอบว่า กระจดองของข้า
เอง ท่านคงคาบลำบาก เกรงจะพลัดตกเสียดกลาง
ทาง ขอให้ข้าเอาก้ามคืบคอบท่านไปดีกว่า

ด้วยวิธีนี้ ปูจึงเป็นต่อ เมื่อเห็นกองกำงปลาบน
โอดหิน ปูก็ขูให้นกยางพากลับไปยังที่เดิม แล้วหนีบ
คอเสียดจนตาย เป็นอันว่าปูมี “กระจดอง” เป็นเกราะ
ป้องกันและมี “ปัญญา” เป็นอาวุธเอาชนะนกยาง

จนได้ ถ้าจะถามว่าทำไมนกยางถึงปอง่ายๆ ยอม
ให้ปูเอาก้ามคืบคอบได้ นกยางเล่าไว้ว่า เพื่อผลบาป
บพทาวักขยาสิยผลสพวักกร สงวนลิขสิทธิ
คิดล่อลวงให้ท่านหลงแลปลงชีพท่านเสียดนั้น
หากันเข้า ก็ป้องกันปัญญาไว้ มิได้คิดว่าภัยจะ
มาถึงตนเลย” เป็นคำอธิบายตามคติของนิทานไทย
ทั่วๆ ไปที่มุ่งแสดงแนวคิดเรื่องผลกรรมนั่นเอง.

เมื่อแพะกลายเป็นสุนัข

มหาวิทยาลัยศิลปากร สมาคมนักเขียน

คำรำพึงของใครคนหนึ่งขณะที่เดินดูสินค้าอาจ
จะทำให้รู้สึกเหมือนกับว่าคนเรานั้นมีสองใจ แท้
ที่จริง “ใจ” ในที่นี้คือความคิด คนเราคิดได้หลาย
อย่าง ถึงได้มีสำนวนว่า “หลายใจ” ขึ้นมา คนที่
เปลี่ยนใจคือคนที่เปลี่ยนความคิด ซึ่งไม่ใช่เรื่อง
เสียหายถ้าเปลี่ยนแล้วดีขึ้น แต่ถ้าเปลี่ยนบ่อย ๆ จน
ไม่อยู่กับร่องกับรอยก็คงไม่มีทางรู้ว่าเปลี่ยนแล้วจะ
ดีหรือไม่ดี กลายเป็นคน “ใจโลเล” เหมือนไม้หลัก
ปักเลนเอนไปมา คนที่เชื่อคนอื่นง่าย ๆ โดยไม่ยั้งคิด

ท่านว่าเป็นคน “ใจเบา” รวากับ “พกนุ่น” ถ้าเชื่อ
ง่าย ยินยอมง่าย ๆ ให้เขาหลอกไปในทางมิดีมีร้าย
คงต้องเรียกว่า “ใจง่าย” ส่วนคนที่ไม่เชื่อใครง่าย ๆ
ท่านว่าเป็นคน “ใจหนักแน่น” เหมือน “พกหิน”
ทีเดียว

แต่ก็ยังไม่แน่นัก ถึงจะใจหนักแน่นเหมือน “เสาศิลาแปดศอกตอกเป็นหลัก” ก็ตาม สุนทรภู์ท่านว่า
“ไปมาผลักบ่อยเข้าเสายังไหว” สิ่งที่มาผลักนั้นก็คือ
สิ่งที่เราหรือโน้มน้าวใจให้เห็นประโยชน์ที่น่าจะได้รับ
ถ้าได้ยืมหนึ่งครั้งสองครั้งก็ยังมามี “ใจหนักแน่น” อยู่
ได้ แต่ถ้ามารอกหูถี่ ๆ ซ้ำแล้วซ้ำเล่าก็คงไหวไป
ตามแรง โฆษณาสินค้าที่เข้าซีเราอยู่ทุกวันนี้ก็ใช้หลัก
เดียวกัน มนุษย์มีความต้องการขั้นพื้นฐานที่ผลักดัน
ให้คิด เชื่อ และทำสิ่งต่าง ๆ ความต้องการอาหาร
ผลักดันให้มนุษย์ออกไปแสวงหาอาหาร ความต้อง-
การอยู่เป็นหมู่คณะผลักดันให้มนุษย์ทำตัวให้เหมือน
คนอื่น ๆ เป็นต้น คำชักชวนด้วยการโน้มน้าวใจว่า
ถ้าทำเช่นนั้นเช่นนั้นแล้วจะได้ประโยชน์หรือไม่เสีย
ประโยชน์จึงกระทบใจมนุษย์ได้ดี

ชายหกคนในนิทานเรื่องหนึ่งในปัญญาตันตระ เห็นที่จะรู้หลักนี้ดีจึงโน้มน้าวใจจนพราหมณ์ผู้หนึ่ง หลงเชื่อว่าแพะที่ตนแบกมานั้นเป็นสุนัข นิทานเล่าว่า พราหมณ์จะทำพิธีบูชาัญญจึงไปหาซื้อแพะมาตัวหนึ่ง ขณะที่แบกแพะกลับบ้าน ชายหกคนเห็นเข้าก็คิด จะหลอกเอาแพะจากพราหมณ์ คนแรกยืนดักหน้า พราหมณ์แล้วทักว่าจะแบกสุนัขไปไหนหรือ พราหมณ์ นึกขันตอบว่าสุนัขที่ไหนกัน แพะแท้ ๆ เดินต่อไปอีก

ไม่กี่ก้าวชายคนที่สองก็เข้ามาทักด้วยคำถมถลวย ๆ กัน พราหมณ์ไม่ชนแล้วแต่ยังตอบเหมือนเดิม

อีกหน่อยพบชายคนที่สาม ถามอีกแล้ว คราวนี้ พราหมณ์ชักลั้งเล วางแพะลงดูให้แน่อีกที ครั้นเห็น ว่ายังเป็นแพะตัวเดิมที่ซื้อมาก็แบกขึ้นป่าเดินต่อไป

สักพักหนึ่งชายคนที่สี่เดินเข้ามาหา ถามว่าจะ เอาสุนัขไปทำอะไร พราหมณ์ตอบว่านี่มันแพะนะ จะเอาไปบูชาัญญ ชายคนนั้นหัวเราะแล้วยืนยันว่า เห็น ๆ อยู่ว่าเป็นสุนัขแท้ ๆ พราหมณ์ไม่ค่อยสบายใจ เดินต่อมาพบชายคนที่ห้า และต่อมาอีกก็พบชายคนที่หก ช่างทักถามเหมือนกันอีกแล้ว หรือว่าแพะตัวนี้

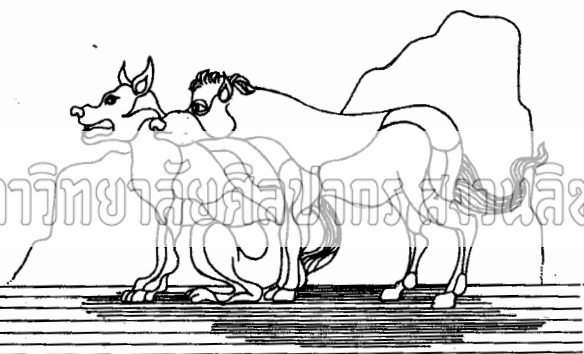

จะเป็นปีศาจ ถึงได้กลายร่างเป็นสุนัขให้ใครเห็นได้ ถ้าเราชินแบกมันต่อไป กว่าจะถึงบ้านมันคงแผลงฤทธิ์ทำร้ายเราแน่ ๆ คิดแล้วพราหมณ์ก็โยนแพะทิ้ง แล้ววิ่งตัวเปล่ากลับบ้าน ชายทั้งหกคนจึงจับแพะไปเชือดกินกัน

วิธีการของชายทั้งหกคือการโน้มน้าวใจพราหมณ์ให้เปลี่ยนความคิดและเปลี่ยนการกระทำคือคิดว่าสิ่งที่แบกมาไม่ใช่แพะและเลิกแบกต่อไป แต่เป็นการ

โน้มน้าวใจที่เปลี่ยนคนไม่ได้ ยังกฎให้เขาทำสิ่งที่ประเขยชนของตนฝ่ายเดียว จึงเป็นการชักจูงทำนอง

เดียวกับโฆษณาชวนเชื่อ คนที่จะตกเป็นเหยื่อของการโน้มน้าวใจลักษณะนี้ได้ง่าย ๆ ก็คือคนที่มีใจ “ขาดวิจาร์ณญาณ” หลักความเชื่อในกาลามสูตร จึงสอนไว้ข้อหนึ่งว่า “อย่าถือโดยตริกตามอาการ” ซึ่งสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรสทรงอธิบายไว้ว่าหมายถึง “การได้ฟังเรื่องใดเรื่องหนึ่งจากผู้ใดผู้หนึ่งพูดแล้วยังไม่ทราบว่าเป็นอย่างไร แต่คิดเห็นว่าถ้าเราถืออย่างนี้จะดีกว่า แล้วเชื่อถือตามความคิดเห็นนั้น อย่างนี้เรียกว่าถือโดยตริกตามอาการ”

เมื่อลาไม่มีหัวใจ

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์
 ใครที่ถูกลอกให้หลงกลเดียวกันซ้ำถึงสองครั้ง

คงต้องหยุดเพื่อคิดสักนิดหนึ่งแล้วว่ามันยังไ่กัน หรือ
 จะเป็นอย่างลาในนิทานเรื่องนี้เสียแล้ว

นิทานเรื่องหนึ่งในปัญญาตนตระเล่าว่า ราชสีห์
 ตัวหนึ่งป่วยเป็นโรคที่ต้องใช้หัวใจและหูของลาเป็น
 ยารักษา เป็นหน้าที่ของสุนัขจิ้งจอกซึ่งเป็นมนตรี จะ
 ต้องหายานั้นมาบำบัดโรคของเจ้านายให้ได้ สุนัข
 จิ้งจอกไปพบลาตัวหนึ่งที่คนรับจ้างซักผ้าเลี้ยงไว้แบก
 ห่อผ้า สุนัขจิ้งจอกจึงออกอุบายชวนลาไปอยู่ด้วย
 กันโดยอ้างว่าราชสีห์เจ้านายใหม่จะเลี้ยงดูอย่างดี

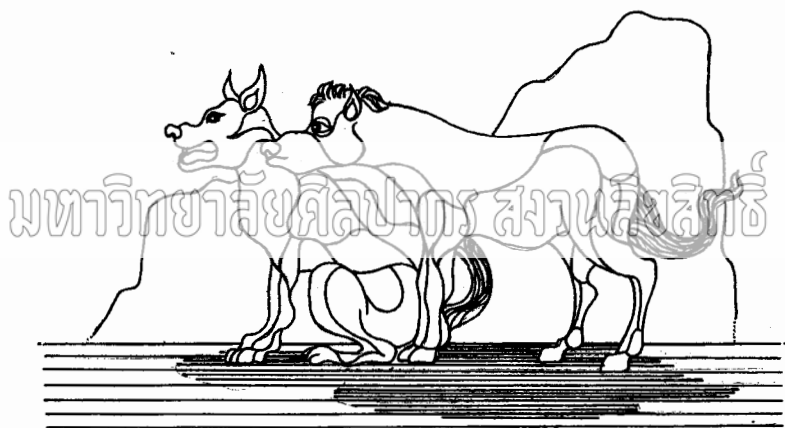
ไม่ต้องทำงานหนักอย่างที่เป็นอย่างนี้เลย ลาลงเขืออย่างง่ายดาย เดินตามสุนัขจึงจอกเข้าไปในถ้ำ ทันทีที่ราชสีห์เห็นลา ราชสีห์ก็รีบกระโดดเข้าตะบับ แต่เพราะป่วยมานาน เรี่ยวแรงจึงถอยถดทำให้จับลาได้ไม่มั่น ลานีรอดไปได้

สุนัขจึงจอกไม่ละความพยายาม ตามไปเกลี้ยกล่อมลาว่า ราชสีห์เพียงแต่อยากจะโอบกอดท่าน เพื่อต้อนรับด้วยความรักความยินดีเท่านั้นหรือ

ท่านเข้าใจผิดจึงชวนหมาเลียก่อน ราชสีห์ขอให้หมาขอโทษแล้วเชิญท่านไปสนทนารึสาละกันก่อน

ลาก็หลงเชื่ออีกครั้งหนึ่ง แต่ครั้งนี้ไม่มีโอกาสรอดกลับออกไป เพราะถูกราชสีห์ขย้ำคอเสียแล้ว

สุนัขจึงจอกรับอาสาจะตระเตรียมซากลาให้พร้อมที่จะเป็นโอสถสำหรับเจ้านาย ราชสีห์จึงหลบไปนั่งคอยอยู่เงียบๆ ครั้นถึงเวลา ราชสีห์ก็พบว่าซากลานั้นไม่มีหัวใจกับหูที่ตนจะต้องใช้เป็นยา สุนัขจึงจอกผู้ “จัดการ” กับหัวใจและหูลาไปแล้วระหว่างตระเตรียม ตอบราชสีห์ว่า เจ้านาย ลาเิ่งหลงกลถึงสองครั้งอย่างนี้จะมีหัวใจได้อย่างไร ลากูเบาหลง

เชื่อง่าย ๆ อย่างนี้จะมีหูได้อย่างไร

เจ้านายจะเชื่อหรือเปล่า นิทานไม่ได้บอกไว้ แต่มีบทสอนใจคนอย่างลาตัวนั้นว่า “เมื่อถูกหลอกมาและหนีไปได้ ยังถูกลวงให้กลับมาอีกครั้งหนึ่ง สัตว์โง่ผู้ไม่มีหู ไม่มีหัวใจ จึงพบจุดจบ ณ ที่นั้น”

ถ้าราชสีห์เชื่อว่าลาไม่มีหัวใจจริง ๆ ราชสีห์ก็คงจะเหมือนจระเข้ที่ถูกหลอกว่าลิงไม่มีหัวใจอยู่กับตัว แต่มีหัวใจเป็นลูกหว่าแขวนอยู่ที่กิ่งไม้ เรื่องของ

ลิงที่ลิงจระเข้ใช้ล่อลวงกันอย่างแพร่หลาย และมีอยู่หลายสำนวน ทั้งในปัญญาตนตรระบอบต่าง ๆ นิทาน

ชาดก และนิทานพื้นบ้านของไทย จระเข้เป็นฝ่ายลวงลิงก่อนโดยบอกว่าจะพาขึ้นหลังไปยังเกาะที่มีผลไม้อุดมสมบูรณ์ เมื่อถึงกลางน้ำ จระเข้จึงบอกว่าที่จริงจะเอาหัวใจลิงนั้นแหละ ลิงเข้าที่คับขันแต่ก็เอาตัวรอดได้ด้วยปัญญา ลิงบอกจระเข้ว่า หัวใจข้าไม่ได้อยู่กับตัวหรอก แต่แขวนอยู่ที่กิ่งหว่าบนเกาะโน่น ถ้าเจ้าส่งข้าขึ้นฝั่ง ข้าก็จะไปปลิดมาให้

ถึงจระเข้จะเชื่อว่าลิงไม่มีหัวใจที่ตนจะกินได้ จระเข้ก็คงต้องยอมรับว่าลิงมี “หัวใจ” ที่จะคิดหา

ทางหนีภัยได้ ไม่เหมือนกับลาผู้ไม่มีทั้งหัวใจที่จะเป็น
ยาสำหรับราชสีห์ และทั้ง “หัวใจ” ที่จะยังคิด ยอม
ให้สุนัขจิ้งจอกหลอกแล้วหลอกอีกได้.

มทาวิตทขาลัยศิลปากร สภานลิขสิทธิ์

เมื่อกระต่ายใช้ปัญญา

มทาวิทยาลัญฉิลปากร สมานลิขสิทธิ์

เช่นนั้น เมื่อเข้าที่คับขัน จะไปคว้าอาวุธจากที่ไหนได้
 กันเท่ากับ “อาวุธปัญญา” เห็นจะไม่มี ผู้ที่ตระหนัก
 ถึงความสำคัญของ “อาวุธปัญญา” และหมั่นลับให้
 แหลมคมพร้อมจะใช้ได้เสมอ จึงมักจะมิช้ย นิทาน
 เรื่องหนึ่งในปัญญาตันตรระสอนให้ใช้ปัญญาเป็นอาวุธ
 พิชิตศัตรูผู้มีกำลังเหนือกว่า

ราชสีห์ตัวหนึ่งจับสัตว์กินวันละหลายตัวจนสัตว์
 ในป่าลดน้อยบางตาลง สัตว์ที่เหลือจึงพากันไปหา
 ราชสีห์แล้วขอร้องว่า อย่าจับสัตว์กินพร้าเพื่อนักเลย

ขอให้อยู่แต่ในถ้ำเถิด พวกเราจะจัดส่งสัตว์เข้ามาให้เป็นอาหารวันละตัว เมื่อราชสีห์ตกลง สัตว์ทั้งหลายก็จัดเวรกันเข้าไปเป็นเหยื่อของราชสีห์ วันหนึ่งถึงตาของกระต่าย กระต่ายแกลังเดินช้า ๆ จนเลยเวลาอาหารของราชสีห์ เมื่อไปถึง กระต่ายก็บอกราชสีห์ผู้กำลังโมโหหิวว่า ช้าริบมาแล้ว แต่ระหว่างทางพบราชสีห์ตัวหนึ่ง น่าเกรงขาม มันจะจับข้ากิน แต่ข้าขอผิดไปว่าขอให้เข้ามาบอกท่านก่อน มันก็ยอมให้มา

แต่พวกมาบอกท่านด้วยว่าขอทำสัญญากับท่านเพื่อพิสูจน์
 มหากวีทวยฉวยศิลป์สาร สวางนลิขสิทธิ์

ราชสีห์ได้ฟังก็โกรธจนลืมหิว สั่งให้กระต่ายพาไปพบราชสีห์ตัวที่สองทันที กระต่ายพาไปยังปากบ่อลึกที่อยู่ในหุบเขาแล้วชี้ให้ราชสีห์มองลงไปในน้ำ พลางบอกว่าราชสีห์ตัวใหญ่อยู่ในนั้น ราชสีห์เห็นเงาของตน เข้าใจว่าเป็นคู่แข่งจึงกระโจนลงไป

เงาคือรูปที่ปรากฏที่อื่น ไม่ใช่รูปจริงของตัวตน มีผู้ “หลงเงา” จนลืมหิวตัวกันมานักต่อนักแล้ว สุนัขที่คาบก้อนเนื้อในนิทานอีสปนั้นหนึ่งละ ราชสีห์ในนิทานปัญญาตันตระที่ว่านี่ก็อีกหนึ่ง แล้วยังมีข้างใน

นิทานอีกเรื่องหนึ่งเป็นรายที่สาม แต่ข้างตัวนี้หลง
กลัวเงา เพราะแพ้ปัญญากระต่าย

ครั้งหนึ่งเกิดความแห้งแล้งขึ้นในป่า สัตว์น้อย
ใหญ่พากันเดือดร้อนเพราะกันดารน้ำ พญาข้างให้
บริวารไปเสาะหาแหล่งน้ำ เมื่อพบสระชื่อจันทรสระ
ก็พากันมากินน้ำและแช่น้ำกันคลาคล่ำ ผุงกระต่าย
ที่อาศัยอยู่ในบริเวณสระจึงเดือดร้อน ช่วยกันคิดหา
ทางมิให้ข้างมาใช้น้ำในสระ กระต่ายเจ้าปัญญา
ตัวหนึ่งไปพบพญาข้างอ้างว่าเป็นทูตของพระจันทร
มาแจ้งว่าพญาข้างและบริวารกำลังจะไปกินน้ำที่
สระซึ่งเป็นสระของพระจันทร แล้วยังเหยียบกระต่าย
ตายไปหลายตัว กระต่ายเป็นบริวารของพระจันทร
พระจันทรจึงพิโรธ หากพระจันทรลงโทษโดยหยุด
ส่องแสง ข้างจะต้องถูกความร้อนแผดเผาจนตาย
ถึงเวลาค่ำ กระต่ายก็ชี้ให้พญาข้างดูเงาพระจันทร
ในสระ เมื่อข้างดูคน้ำในสระ น้ำกระเพื่อมทำให้
เงาพระจันทรสั่น กระต่ายก็แกล้งทำเป็นตกใจว่า
พระจันทรพิโรธเพราะข้างสัมผัสน้ำของพระองค์
พญาข้างกลัว รีบพาบริวารหนีไป กระต่ายผุงนั้น

จึงได้อยู่ในบริเวณจันทร์สระอย่างสงบสุขเช่นเคย
 นิทานเรื่องนี้อยู่ในปัญญาตนตระ มีบทสอนใจ
 ไว้ว่า “เมื่อผู้นำไม่มีกำลังสู้ศัตรูกลอุบายก็อาจได้ผล
 กระต่ายอ้างพระจันทร์เป็นอุบาย จึงอยู่ได้อย่างสันติ”
 แท้จริงพระจันทร์ก็อยู่อย่างพระจันทร์ ไม่มีอำนาจ
 ไปทำอะไรข้างได้ แต่กระต่ายรู้จักใช้ปัญญาจึงมอง
 เห็นลู่ทางที่จะอิงอำนาจพระจันทร์ กระต่ายตัวเล็ก ๆ
 จึงชนะข้างตัวใหญ่ ๆ ได้ไม่ยาก.

มหาวิทาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

เมื่อแมวถือศีล

มหาวิทยาลัษณศิลปากร สมานลิขสิทธิ์

เพราะนอกจากแน่ใจว่าไม่เป็นภัยและไม่ให้ร้ายแก่
ผู้อื่นแล้ว ยังคิดดี พูดดี ทำดี พลอยให้คนใกล้ชิด
ได้รับความสงบสุขไปด้วย แต่คนที่สร้างถือศีลอย่าง
แมวในนิทาน เห็นจะมีแต่คนชวนกันหนีให้ห่าง

นิทานลาวเรื่องหนึ่งในสกุณาปกรณ์เล่าว่า แมว
ตัวหนึ่งเข้าไปอยู่ในอาคารร้างใกล้กับบริเวณที่หนู
ฝูงใหญ่อาศัยอยู่ แมวมีท่าทีสงบเสงี่ยมดั่งผู้ทรงศีล
จนหนูสงสัย พากันมาดู แมวบอกว่า ถือศีลมานาน
แล้ว กินแต่ผลไม้เพื่อกมัน ไม่กินเนื้อสัตว์ แล้วเรียก

หนูมาสนทนาธรรมด้วย โดยบอกว่า ถ้าพวกเจ้าจะ
มาหาข้า ก็มากันเป็นหมู่เถิด อย่ามาตามลำพังเลย
ถ้าเป็นอะไรไปจะมีผู้สงสัยว่าข้าเป็นต้นเหตุ หนูลอง
ชิมกลางจนแน่ใจว่าแมวเป็นจริงดังที่พูด จึงพากัน
มาปรนนิบัติแมวทุกวัน เวลาที่หนูจะกลับออกไป
แมวก็จับหนูตัวที่อยู่หลังสุดกินเสีย เป็นดังนี้ทุกวัน
จนหนูลดจำนวนลง หนูตัวหนึ่งสงสัยจึงแอบไปดู

กองมูลแมว เห็นกระดูกและขนหนูปนอยู่มากมาย ก็

ออกมาบอกเพื่อน ๆ ไม่ให้เข้าไปหาแมวอีกต่อไป

แมวก็ตั้งอยู่ในตำแหน่งโดยสันตระหงิมแล้ว

เป็นผู้ทรงศีลจนสัตว์อื่นวางใจและเลือกให้เป็นตุลาการ
ครั้งหนึ่งนกกระทากับกระต่ายวิวาทกันและไม่สามารถ
ตกลงกันได้ นกกระทาอาศัยอยู่ในโพรงไม้แห่งหนึ่ง
ขณะที่ออกไปหาอาหารเสียหลายวัน กระต่ายผ่าน
มาเห็นโพรงไม้วางอยู่ก็เข้าไปอาศัย นกกระทากลับ
มาพบก็ขอให้กระต่ายย้ายออกไปเสีย แต่กระต่าย
อ้างสิทธิ์ว่ามาจับจองโพรงไม้ขณะที่ยังวางอยู่ ทั้ง
สองพากันไปหาแมวทรงศีลเพื่อให้ตัดสินคดี แมว
บอกว่า ลุงแก่แล้ว ตามองไม่ค่อยเห็น หูก็ไม่ค่อย

ได้ยิน ขอให้เจ้าทั้งสองเข้ามาเล่าเรื่องให้ฟังใกล้ ๆ
 หน่อย เมื่อกระต่ายกับนกกระทาเข้าไปถึงตัว แมวก็ก
 จับกินเสียทั้งสองตัว

นิทานเรื่องนี้มีบทสอนใจว่า “เมื่อเลือกผู้ธรรม
 เป็นผู้ตัดสินใจ คุณธรรมจะสุขได้อย่างไร มีแต่จะพินาศ
 ดุจเดียวกับกระต่ายและนกกระทา” แมวแกตัวนี้
 จึงเป็นผู้มีใจธรรมทั้ง ๆ ที่มีกิริยาวาจาเป็นผู้มีศีล

แมวอีกตัวหนึ่งในนิทานหิโตปเทศก็มีบทมาท
 มพทานกษัตริย์ดลปาดกร สงามลิสสิทธี

จะจับกิน แต่ลูกนกส่งเสียงร้องจนแรงแก่ที่อยู่ใน
 โพรงต้นไม้ต้องออกมาตวาดห้ามแมว แร้งออกไป
 หากินไม่ไหวแล้วได้แต่อาศัยอาหารที่พ่อนกแม่นก
 เอาามาเผื่อ แร้งจึงช่วยดูแลลูกนกให้ เมื่อแมวเห็นว่า
 ไม่อาจจับลูกนกกินได้ง่าย ๆ ก็คิดหาอุบาย แมวเข้า
 ไปหาแร้งแล้วบอกว่า ข้าอาศัยอยู่ริมฝั่งคงคา ทำ
 พิธีล้างบาปและบำเพ็ญศีลเป็นนิจ ข้าได้ยินคำสรร
 เสริญว่าท่านมีความรู้และมั่นคงในศีล ข้าจึงมาหา
 ท่านเพื่อขอฟังคำสอน แร้งตายใจ ยอมให้แมวอาศัย

อยู่ด้วยในโพรงไม้ แมวแอบจับลูกนกกินทุกวันๆ
 แล้วก็หนีไป พ่อนกแม่นกทั้งหลายพากันตามหาลูก
 เมื่อพบกระดูกอยู่ในโพรงไม้ก็เข้าใจว่ารังแก่เป็น
 ตัวการ จึงรวมกันจิกรังจนตาย

หนู กระจ่าง นกกระทา และรังแก่ ต้องตาย
 เพราะหลงเชื่อว่าความเป็นผู้มีศีลธรรมนั้นคงดูได้จาก
 กิริยาและฟังได้จากวาจา หากไม่รู้ไม่เข้าใจต่างหากที่
 สำคัญ ถ้าใจไม่ถือศีลแล้วจะสร้างทำสร้างพูดอย่างไร

ก็อดที่จะคิดร้ายต่อผู้อื่นไม่ได้.

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

มหาวิทยาลัยศิลปากร สภานิติศาสตร์

เมื่อแหวนหาย

มทาวีทยาลัยศิลปากร สมาคมนักเขียนแห่งประเทศไทย
ขณะเสด็จประพาสไป พระราชวังของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

พบนางงามผู้หนึ่ง งามจนพระองค์หลงรักทันที แต่เมื่อได้นางเป็นชายาแล้ว พระองค์ก็จำเป็นต้องเสด็จกลับเมืองตามลำพัง คงทิ้งนางไว้ในป่านั้น พระราชาประทานแหวนให้นางไว้วงหนึ่ง พลางตรัสว่า ถ้าต่อไปนางมีธิดาก็ให้ชายแหวนแล้วนำเงินมาเลี้ยงดูธิดาต่อไป แต่หากมีโอรส ขอให้นางพาไปเฝ้าพระองค์ แต่ต้องไม่ลืมนำแหวนวงนี้ไปเป็นหลักฐานอ้างอิงด้วย เวลาผ่านไป นางให้กำเนิดกุมารคนหนึ่ง ด้วยความดีใจนางรีบพาเข้าไปในเมืองเพื่อเข้าเฝ้าพระ-

ราชา แต่การณ์กลับปรากฏว่าพระราชอาปฏิเสธที่จะทรงรับว่านางเป็นชายาและกุมารนั้นเป็นโอรส ที่จริงพระองค์ยังไม่ทรงลืมนะอะไร แหวนที่นางนำไปด้วยนั้นพระองค์ก็ทรงจำได้ แต่ยังไม่อยากยอมรับ เพราะเกรงชาวเมืองจะติฉินนินทา

แหวนวงนั้นจึงไม่มีความหมาย พอ ๆ กับคำมั่นสัญญาที่พระราชอาประทานไว้แก่นาง จะว่าไปแล้ว จะมีแหวนหรือไม่มีแหวนให้ไว้ ก็ไม่ต่างกัน อาจจะมี

มีความหมายเหมือนนางมีลูกสาว อย่างน้อยก็ยังแลดูเป็นเงินแท้ ๆ มาซึ่งชีพได้

นิทานเรื่องนี้เป็นนิทานชาดกชื่อ กฏฐหาริชาดก พระราชาทรงพระนามว่าพระเจ้าพรหมทัตครองเมืองพาราณสีตามแบบของชาดกส่วนใหญ่ เนื้อเรื่องของชาดกเรื่องนี้คล้ายกับเรื่องของนางศกุนตลาในมหาภารตะ เจ้าชายทุษยันต์เสด็จไปพบนางในป่า แล้วก็จากนางไป เมื่อนางตามไปเฝ้า เจ้าชายก็ปฏิเสธด้วยเหตุผลเดียวกับพระเจ้าพรหมทัต เจ้าชายไม่ได้ประทานแหวนให้นางศกุนตลา มีแต่เพียงคำมั่นสัญญาซึ่งต่อมาก็เลื่อนหายไปกับกาลเวลา ถึงเจ้าชาย

จะไม่ได้รับคำติฉินนินทาว่ามีชayaเป็นหญิงชาวป่า เพราะได้ปิดบังกลบเกลื่อนเสียมิให้ใครรู้ เจ้าชายก็ คงจะได้รับคำตำหนิจากผู้อ่านว่าไม่รักษาคำมั่น สัญญา

กาลิทาสผู้เคร่งครัดในแบบแผนของการละคร สันสกฤตคงจะไม่ยอมให้ภาพลักษณ์ของพระเอก ในบทละครของท่านออกมาในด้านลบเช่นนี้ เมื่อนำ เรื่องของนางศกุนตลาจากมหากาพย์มาแต่งเป็น

บทละคร กาลิทาสก็ดัดแปลงเสียบ้าง โดยเพิ่มเรื่อง แหวนเข้าไป เจ้าชายทุษยันทน์ในบทละครได้ปรึกษา

แหวนให้นางศกุนตลาไว้วงหนึ่ง และเมื่อนางตามไป พบพระองค์ในเมือง พระองค์ก็มีได้ทรงสืมนางเอง แต่สืมเพราะต้องคำสาปของฤๅษีทรวาสที่ว่าคนรัก ของนางศกุนตลาจะจำนางไม่ได้จนกว่าจะเห็นแหวน วงนั้น นางก็สวมแหวนไปด้วย แต่ให้เหยื่อแหวน หลุดตกน้ำหายเสียกลางทาง กว่าจะได้แหวนคืนมา และกว่าทุษยันทน์จะฟื้นความจำได้ก็เกือบจะสายเกิน ไปเสียแล้ว

แหวนในนิทานขาดกัับแหวนในบทละครเรื่อง

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ศกุนตลา ทำหน้าที่เดียวกันคือ เป็นเครื่องหมายแทน
คำมั่นสัญญาที่พระราชินีให้แก่นางที่รัก ในนิทาน
ชาดกพระราชินีไม่ยอมรับแหวนและไม่ยอมรับคำ
สัญญาที่เคยให้ไว้ แต่ในบทละคร ความทรงจำ
เกี่ยวกับสัญญา “หาย” ไปชั่วคราวเมื่อแหวนหาย
ครั้งได้เห็นแหวน พระองค์ก็รำลึกถึงความรักครั้ง
หลังของพระองค์ได้

ถึงความจำจะแหวนหายไปบ้างชั่วคราว

ก็คงจะกลับมาได้ไม่ยากนัก แต่ถ้าลง “แฉ่ง” ลืม
เสียแล้ว ก็คงจะหายสาบสูญไปเหมือน “ตั้งใจ” ทำ

แหวนตกหายแล้วเหยียบให้จมดินมืดไปเสียเลย.

มหาวิทาลัยศิลปากร สภาหนังสือพิมพ์

เมื่อถึงคราวต้องหนีภัย

มทาวีทขาลัยลิลปากง สวามลิตสิทธิ

คร้าน ความฝักใฝ่ในสตรี ร่างกายเต็มไปด้วยโรค
 ติดภูมิสถานบ้านเกิด นิสัยคับแคบ ใจขลาด 6
 ประการนี้เป็นเครื่องทำลายความเจริญเป็นใหญ่”
 ข้อเสียอย่างหนึ่งที่ขัดขวางความเจริญก้าวหน้า คือ
 ความรู้สึกติดที่ เคยอยู่อาศัยมานานตั้งแต่เกิด ถ้าจะ
 ต้องโยกย้ายเพราะเหตุจำเป็น เช่น ได้งานที่อยู่ต่าง
 ถิ่น ก็ไม่ยอมไปเพราะยังติดที่อยู่ ตัวอย่างนี้ยังพอ
 ทำเนา ถ้าต้องย้ายที่เพื่อหนีภัย แต่ก็ยังไม่ยอมไป
 เห็นที่จะเดือดร้อนเหมือนเต่า นก และปลาในนิทาน

บางเรื่อง

นิทานชาดกเรื่องกัจจนปชาดกเล่าไว้ว่า ในสระแห่งหนึ่งมีฝูงเต่าและปลาอาศัยอยู่อย่างมีความสุขมานาน ครั้งหนึ่งเกิดความแห้งแล้ง น้ำในสระแห้งขอด เต่าและปลาทั้งหลายก็พากันว่ายน้ำหนีออกไปจนถึงแม่น้ำใหญ่ คงมีเพียงเต่าตัวหนึ่งที่ไม่ยอมไป เมื่อเพื่อน ๆ ขวนก็ตอบว่า “ข้าเกิดที่นี่ เติบโตมาที่นี่ และนี่ก็เป็นบ้านเกิดของพ่อแม่ข้า ข้าทิ้งไปไม่ได้ดอก”

ครั้นน้ำในสระแห้งเหือดลง เต่าก็มุดเลนฝังตัวอยู่ตามลำพัง เป็นงานแรงแดดขึ้นแดดลงอย่างนั้น ๆ

ร่างเต่าจนตาย

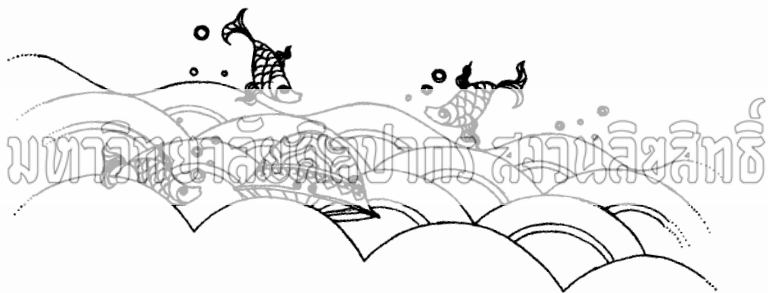
นิทานชาดกอีกเรื่องหนึ่งคือสกุณชาดก ก็มีแนวคิดเดียวกัน เป็นเรื่องของนกที่ไม่ยอมหนีภัย แต่นอกจากจะติดที่แล้วยังเพราะนิสัยดีร้อนด้วย นกตัวหนึ่งจึงต้องตาย นิทานเล่าว่า นกฝูงหนึ่งอาศัยอยู่บนต้นไม้ใหญ่ในป่า นกตัวหนึ่งสังเกตเห็นว่าเมื่อเวลาลมพัดกิ่งไม้สองกิ่งจะเสียดสีกัน เกรงว่าจะเกิดไฟไหม้ป่าขึ้นได้ จึงเตือนเพื่อน ๆ ให้อพยพหนีภัย นกทั้งหลายเชื่อฟังคำเตือน พากันบินไปอยู่ที่อื่น ยกเว้น

นกบางตัวซึ่งนอกจากจะไม่ฟังแล้วยังตีเตียนนกตัวที่
เตือนว่า “เจ้านีก็อย่างนี้แหละ แม้แต่ในหยดน้ำก็ยังมี
อุตุสำหมองว่ามีจะช้อยู่ได้” ต่อมาไม่นาน เกิดไฟ
ไหม้ป่าเพราะกิ่งไม้เสียดสีกันตามคำเตือนจริง ๆ นก
ที่ยังยึดไม้ต้นนั้นเป็นที่อาศัยเพราะความหลงจึงตาย
อยู่กับที่นั้น

คราวนี้มาถึงเรื่องของปลาที่ไม่ยอมหนีภัยบ้าง
ในนิทานเรื่องมิตจินตนิชาดก ปลาสามตัวอาศัยอยู่ใน

สระแห่งหนึ่ง ปลาตัวหนึ่งฉลาด สังเกตเห็นว่ามีคน
จับปลาสามตัวไว้ขังอยู่ในไห ๆ อีกไม่นานคงจะมาถึง
สระที่พวกตนอาศัยอยู่ จึงชวนเพื่อนให้หนีไปเสียก่อน
แต่ปลาอีกสองตัวไม่ยอมฟัง ปลาตัวแรกจึงหนีไปแต่
ล่าช้า เมื่อย้อนกลับมาดูอีกทีก็เห็นเพื่อนทั้งสองติด
อยู่ในร่างแหเสียแล้ว ปลาเจ้าความคิดจึงหาทางช่วย
เพื่อนโดยว่ายเข้าไปใกล้ ๆ แหแล้วกระโดดขึ้นลง ๆ
คนจับปลาเข้าใจผิดว่าปลาหลุดจากแหหมดแล้ว จึง
ยกชายแหขึ้นดู ปลาสองตัวก็หนีออกไปได้

ในนิทานเรื่องนี้ ปลาสองตัวยังรอดชีวิตเพราะ
ปัญญาของเพื่อน แต่ในปัญจตันตระ ปลาตัวแรก

มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี

ชื่อ “มุงอนาคต” หนีภัยไปได้อย่างสบายใจกว่าเพื่อน ในขณะที่ปลาชื่อ “มองปัจจุบัน” หนีภัยอย่างหวุดหวิด และปลาชื่อ “กรรมนำไป” ต้องตายอยู่ในสระนั้น เมื่อ “มุงอนาคต” ได้ยินคนจับปลาคุยกันว่าจะมาจับปลาในสระในวันรุ่งขึ้น “มุงอนาคต” ก็ชวนเพื่อนให้หนีไปเสียก่อน “มองปัจจุบัน” ซึ่งชอบคิดแก้ไขเหตุการณ์เฉพาะหน้าตอบว่า เอาไว้เมื่อถึงเวลาก่อนค่อยคิดหนี ส่วน “กรรมนำไป” ไม่สนใจจะแก้ไขอะไรเลย เมื่อคนจับปลาทอดแหได้ปลาทั้งสองตัว “มองปัจจุบัน” ก็แกล้งทำเป็นตาย คนจับปลาจึงโยนกลับลงน้ำไป มีแต่ “กรรมนำไป” เท่านั้นที่ถูกจับไปเพราะไม่ได้กระเสือกกระสนหาทางหนีภัยเลย

คนฉลาดย่อมตัดสินใจได้เองว่าเมื่อถึงคราวต้องหนีภัยจะหนีหรือจะอยู่ ถึงจะไม่มีสติปัญญา มองเห็นทางหนีที่ไล่ได้เอง แต่เมื่อมีผู้ชี้ช่องทางให้ ก็ควรจะปล่อยวางทิฐิและความหลงเสียชั่วคราว จะได้ไม่ตายเปล่าอย่างเต่า นก และปลา.

มหาวิทยาลัยศิลปากร ส่วนเลขสี่ทศ

เมื่อกาอยู่ในน้ำ

มหาวิทกษลัษณิลปากกร สมานลิขสิทธิ

มันร่อง อาศัยอยู่ตามต้นไม้ในไร่นาหรือในหมู่บ้าน
กินเศษเนื้อซากสัตว์เล็ก ๆ และแมลงต่าง ๆ คนไทย
โบราณมักเรียกว่ากาทกเพื่อแยกจากกาน้ำซึ่งเป็น
นกอีกชนิดหนึ่ง อยู่ต่างวงศ์กัน กาน้ำอาศัยอยู่ใน
น้ำ มีตีนเหมือนตีนเป็ดและมีจะงอยปากโค้งสำหรับ
จับปลา

คนไทยโบราณไม่นิยมอะไรที่ผิดที่ผิดทางหรือ
ใครที่ทำตนผิดพวกผิดเหล่าหรือทำตามอย่างผู้อื่น
จนลืมหืมตัว สำนวนเปรียบเทียบกับเช่น “กาในฝูงหงส์”

คงจะแสดงแนวคิดนี้ได้ กาบกค่อนข้างจะต่ำต้อยตาม
 สายตาของมนุษย์ คงจะเป็นเพราะรูปร่างไม่งาม เสียง
 ไม่ชวนฟัง ซ้ำยังเชื่อกันว่ากามาคอยร้องบอกเหตุร้าย
 อีก กาจึงมักเป็นตัวผู้ร้ายในนิทานหรือคำพังเพย

โคลงโลกนิติบทหนึ่งเปรียบเปรยกาบกไว้ว่า
 วันหนึ่งเห็น “กาน้ำดำดิ่งด้น เอาปลา” กาบกก็
 “คิดใคร่หาเสพบ้าง” จึง “ลงดำสำมะจมา ชลชาติ”
 แต่เพราะผิดวิสัยผิดธรรมชาติของนกที่เคยบินหา

อาหารอยู่บนบก กาบกจึงถูก “สวะปะคอค้าง ครึ่ง

กำลังและความสามารถของตน ได้แต่หลับลับตา
 ตามอย่างผู้อื่นไป

ดูเหมือนอีสปก็จะมีความคิดตรงกับในโคลง
 โลกนิติ อีสปเล่าว่า กาดตัวหนึ่งเฝ้าดูหงส์เล่นน้ำอยู่
 ในบึง เกิดความคิดว่า หงส์มีขนขาวสวย คงเป็น
 เพราะอยู่ในน้ำ กาก็คิดจะลงเล่นน้ำบ้าง แต่ลืมไป
 ว่าตัวว่ายน้ำไม่เป็น เมื่อลงไปกาจึงจมน้ำตาย

ในนิทานลาวเรื่องสุกญาปกรณ์หรือนกเลือกนาย
 กาเป็นนกที่ “ได้รับความไว้วางใจ” ต่ำที่สุด เมื่อ

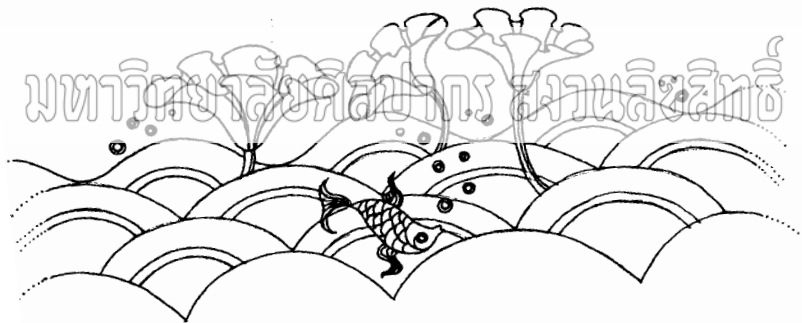
มีผู้เสนอให้เลือกหงส์เป็นนาย กาคัดค้านว่าหงส์ดี แต่รูปงามไม่มีกำลัง เท่านั้นเองบรรดานกก็ค่อนข้างอด กาวว่า “เจ้ากาดำ รูปชั่วแล้วยังกินแต่ของเสียของเนา” แล้วก็ทำให้กาบินแข่งกับหงส์ข้ามมหาสมุทร กาแพ้ ตั้งแต่ยกแรก ต่อจากนั้นไม่ว่ากาจะวิจารณ์นกตัวใด เป็นต้องมิผู้คัดค้าน บ้างกล่าวว่า “ในบรรดานก กาเป็นสัตว์ที่ชั่วร้ายที่สุด ในบรรดาสัตว์บก หมา จึงจอกชั่วร้ายที่สุด” บ้างเล่านิทานเพื่อชี้ให้เห็นนิสัย

ไม่ดีของกาว่า หนึ่งเกิดความแห้งแล้ง ข้าวปลา อาหารขาดแคลน กาฝูงหนึ่งเคยกินเศษอาหารของ

มนุษย์ เมื่ออาหารน้อยลง ผู้คนก็ไม่เหลือเศษไว้ให้ กาก็ กาจิงพากันอพยพไปยังเมืองอื่น ฝูงกาน้ำใน สระแห่งหนึ่งเห็นกาทั้งหลายมา ก็ต้อนรับและชวน ให้อยู่ด้วย ตั้งแต่นั้นมา กาน้ำก็หากุ้งปลามาให้ กาบกกินทุกวัน กาบกอาศัยอยู่ในสระได้ไม่นานก็ เบื่อรสกุ้งปลา อยากกินเศษอาหารอย่างเคย จึงส่ง กาดำหนึ่งไปดูลาดเลาว่าบ้านเมืองเดิมพอจะกลับไป อยู่ได้หรือยัง เมื่อรู้ว่าอาหารการกินสมบูรณ์ขึ้นแล้ว กาดำนั้นก็อยากกลับไป แต่กลัวว่าฝูงกาน้ำจะขอดตาม

มหาวิทยาลัยศิลปากร งามเลิศ

ไปด้วย กาทัวหนึ่งกล่าวว่า ถ้ากาน้ำตามไปแล้วเห็น
พวกเรากินซากสัตว์ เศษอาหาร ชีวชีควาย กาน้ำ
เป็นต้องดูถูกแน่ ๆ จำต้องหาเหตุมาอ้าง

กาบกบอกกับกาน้ำว่า เราเห็นจะอยู่กับเจ้าไม่ได้
แล้ว พวกเจ้าดูถูกเราเหลือเกิน ดูหรือ ต่อหน้าต่อตา
เรา เจ้าก็เอาหัวมุดน้ำชูกันใส่หน้าเราได้ เราทน
ไม่ได้แล้ว ขอแยกจากเจ้าตั้งแต่เดี๋ยวนี้ละ กาน้ำ
ไม่ทันตอบ เพราะไม่ทันคิดว่าที่มุดน้ำหาเหยื่อตาม

ธรรมชาติอยู่นั้นจะกลายเป็นการแสดงกิริยาดูถูก
ไปได้ คิดสายเรื่องมีว่า “คนที่ทำความชั่วเสมอ
มักหาโทษใส่ผู้มีอุปการะคุณแก่ตน ดังเช่นกาบก
กระทำต่อกาน้ำจะนั้น” ในนิทานเรื่องนี้ กาบกจึง
เป็นผู้ร้ายเต็มตัว มิใช่เพียงแต่เป็นตัวเปรียบสำหรับ
“คนชั่ว” เท่านั้น แต่เป็น “คนที่ทำความชั่วเสมอ”
เสียด้วย.

เมื่อจิ้งจอกไม่ยอมหยุด

มทาวิตถยาจารย์ติลปากกร สมานวิสุทธิ

ไปจากหัวใจ แต่ก็ทำได้ยากเพราะเมื่อเกิดความอยากได้ขึ้นมาแล้วมักไม่หยุดอยู่เพียงแค่ดับความอยาก แต่โลกที่จะได้ให้มากขึ้น ๆ คำพังเพยว่า “ได้คีบจะเอาศอก” บอกลักษณะของคนที่ไม่ยอมหยุดได้อย่างดี

สุนัขตัวหนึ่งในนิทานอีสปก็ไม่ยอมหยุดเพียงแค่ความพอดี อีสปเล่าว่าสุนัขคาบเนื้อชิ้นหนึ่งเดินข้ามสะพานมา เมื่อเห็นเงาตัวเองในน้ำก็เข้าใจว่าเป็นสุนัขอีกตัวหนึ่ง มันอยากจะได้เนื้อชิ้นที่อยู่ในปาก

สุนัขเงาตัวนั้นเพราะมองดูใหญ่กว่า แต่เมื่อปล่อยเนื้อ
ขึ้นที่มีอยู่ มันก็ไม่ได้อะไรเลย

ในนิทานอุทาหรณ์ของอินเดีย ตัวละครที่มี
พฤติกรรมน่าตำหนิมักเป็นสุนัขจิ้งจอก ถ้าไม่เจ้าเล่ห์
แสนกล ก็โลภมากจนลาภหาย นิทานเรื่องหนึ่งใน
มณฑลกุปกรรมฉบับสันสกฤตเล่าว่า นายพราน

ผู้หนึ่งยิงควางป่าได้ แต่ยังไม่ทันไปถึงซากควาง
ข้างสารตัวหนึ่งก็ตรงเข้ามาไล่ นายพราน นายพราน

วิ่งหนีไปกำบังอยู่หลังโคนไม้แล้วยิงธนูสังหารข้างได้
เข้าก็กัดนายพราน ในเวลาเดียวกับที่นายพรานใช้
คันธนูฟาดงูตายไปพร้อมกัน

แล้วสุนัขจิ้งจอกตัวหนึ่งก็เดินผ่านมา สุนัขจิ้งจอก
ตีใจที่เห็นเหยื่อชิ้นใหญ่เรียงรายอยู่ตรงหน้า ทั้งงู
ควาง ข้าง และคน คงจะเก็บไว้เป็นเสบียงได้นับ
เดือน ไหนจะสายธนูที่นำทะนันทิ้งนั้นอีกเล่า จะ
ต้องเป็นอาหารของเราทั้งหมดนี้แหละ เราจะต้องกัน
ไว้ไม่ให้ใครมาแย่งไปได้ คิดแล้วสุนัขจิ้งจอกก็เริ่มต้น
ทะนันทิ้งก่อน พอสายขาด คันธนูก็ตัวฟาดสุนัข

ตาย

ในนิทานอีกเรื่องหนึ่ง สุนัขจิ้งจอกก็เป็นอุทาหรณ์ของความไม่รู้จักพอ สุนัขจิ้งจอกคาบเนื้อชิ้นหนึ่งมาถึงชายฝั่งน้ำ ครั้นเห็นปลาตัวหนึ่งกระโดดขึ้นมา เกยตื้นอยู่ สุนัขก็โลภมากอยากจะได้ทั้งเนื้อและปลา จึงวางชิ้นเนื้อลงแล้ววิ่งลงไปจะตะครุบปลา แต่ปลากระโดดกลับลงไปใต้น้ำเสียก่อน สุนัขจิ้งจอกอดเสียดายไม่ได้ ครั้นหันกลับมาจะคาบเนื้อที่วางไว้ ก็มีเหยี่ยวตัวหนึ่งบินลงมาโฉบเอาเนื้อตัดหน้าไปเสียอีก สุนัขจิ้งจอกจึงขาดทั้งเนื้อที่อยู่ “ไกลมือ” และปลาที่อยู่ “ไกลมือ” เพราะความโลภแท้ ๆ

ในกถากุสุมมัชชรี นิทานเทียบสุภาชิตฉบับภาษาไทยที่แปลมาจากสันสกฤต มีนิทานเรื่องสุนัขจิ้งจอกสุญลามเหมือนเรื่องสุนัขจิ้งจอกกับชิ้นเนื้อที่ยกมาข้างต้นนี้ แต่ฉบับนี้ให้ฉายาสุนัขจิ้งจอกว่า “เจ้าสัตว์โง่ไม่สันโดษ” ความสันโดษคือความยินดีหรือพอใจเท่าที่ตนมีอยู่หรือเป็นอยู่ คำสอนเรื่องสันโดษมุ่งให้มนุษย์หยุดความอยากความกระหายของตนไว้เพียงระดับที่บำบัดความต้องการของร่าง-

มหาวิทยาลัยศิลปากร สภานิติศาสตร์

กาย มิใช่ของจิตใจซึ่งไม่มีขีดจำกัดความอยากถ้า
ไม่ควบคุม และยังสอนให้พอใจที่จะใช้สิ่งที่อยู่ “ใน
มือ” ของเราเอง ไม่ใช่คิดว่าให้เกินกำลังและเกิน
สิทธิ์ของเรา

ข้อคิดต่าง ๆ ในนิทานกิติ ในสุภาษิตคำพังเพย
กิติ จะเป็นประโยชน์ต่อเมื่อผู้มีวิจรรณญาณนำไป
ใช้ให้เข้ากับเรื่องและกาลเทศะ คำสอนที่ว่า “น้ำขึ้น
ให้รีบตัก” มิได้หักล้างหรือคัดค้าน คำสอนที่ว่า

“ขี้ ๆ ได้พร้าวสองเล่มงาม” เพราะทำหน้าที่ต่าง
บริบท

อุทาหรณ์จากสุนัขจิ้งจอกผู้ไม่ยอมหยุดอยู่แค่
สิ่งที่ตนมี ก็มีได้มีไว้สำหรับสอนให้หยุดอย่างงอมมือ
งอเท้าคอยลามลอยเท่านั้น

มหาวิทยาลัยศิลปากร ฐานลิขสิทธิ์

เมื่อปีศาจแต่งงาน

มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ สงขลา

สมมุติกันว่ามีฤทธิ์เดชน่าเกรงกลัว มักเป็นผู้ให้โทษมากกว่าให้คุณ อาจทำอะไรๆ ได้เหมือนมนุษย์ เพราะเคยเป็นมนุษย์มาก่อน เมื่อดับชีพแล้วจึงเหลือแต่วิญญาณ เมื่อมนุษย์มองไม่เห็นมนุษย์ก็เลยเกิดความเกรงกลัวแล้วคาดไว้ก่อนว่าคงจะมีรูปร่างดุร้ายเมื่อปรากฏตัวตน

ในนิทานโบราณเรื่องหนึ่งของไทยคือปีศาจปกครอง ปีศาจมีบทบาทเป็นเจ้าผู้ครองนคร มีเสนาบดีเป็นขอมตถึงสี่ตน วันหนึ่งพญาปีศาจได้พบ

นางมนุษย์รูปงาม ก็พึงพอใจ อยากจะแต่งงานกับนาง แต่เสนาบดีทั้งหลายพากันคัดค้านเพราะ “นางมนุษย์นี้ผิดชาติตระกูล”

นางมนุษย์ผู้นั้นชื่อประภาพาล เป็นพระธิดาพระเจ้าพาลราช เมื่อเกิดภัยพิบัติ น้ำท่วมเมืองพระบิดาก็ให้นางลงเรือลำหนึ่งหนีไป เรือแล่นไปถึงดินแดนปีศาจ พญาปีศาจจึงได้พบนาง ไม่ว่าจะเสนาบดีจะทัดทานอย่างไร และจะยกนิทานอุทาหรณ์มา

ชี้ให้เห็นโทษของกรูแต่งงานข้าม “ชาติตระกูล”
 อยากรู้ พญาปีศาจก็ยินยอมฟัง ดั่งดังไปรับนางซึ่ง
 มาจากเรือแล้ว “ตั้งไว้เป็นมเหสีขวัญ แล้วนิมิตปราสาทสุวรรณ เจิดฉั่นไว้ในพนาวา ให้นางประภาพาล อยู่อาศัย ในปราสาทชัยเป็นสุขา”

คำประพันธ์ในต้นฉบับนั้นลงท้ายด้วย “เออ” แล้ว แต่กวี (ซึ่งอาจจะเป็นคนหนึ่ง) ยังไม่พอใจ จึงผูกเรื่องต่อไปว่า วันหนึ่งพญาปีศาจไปประพาสป่า ทิ้งนางไว้ตามลำพัง พระเอกของเรื่อง...แน่นอนทีเดียว ต้องเป็นมนุษย์...คือพระเจ้ากฤษณราช มาพบเข้าก็พานางหนีไปยังเมืองของพระองค์ พญาปีศาจตาม

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์บุรีรัมย์

ไปสู้รบเพื่อชิงนางกลับแต่ก็ต้องพ่ายแพ้อกลับไปมือ
เปล่า มีหน้าเข้าพระเลื้อเมืองผู้ทำหน้าที่ตุลาการยัง
พิพากษาโทษว่า “พญาปีศาจผู้นี้อาธรรมนัก ตัว
เป็นปีศาจมาเอานางมนุษย์เป็นภรรยาฉันผิดวิสัย ถ้า
มนุษย์ตายเป็นปีศาจแล้ว พญาปีศาจเอานางมนุษย์
ซึ่งตายไปเป็นภรรยาจึงจะชอบ...ถ้าจับได้ก็ยอมให้
ฆ่าเสีย ถ้ามีดั่งนั้นรีบเอาบริวารแล้วขับเสียมิให้เข้าที่
ชุมชนุม”

ตัวละครมนุษย์เช่นปีศาจในนิทานเรื่องนี้ ที่จริง
คืออสูรยักษ์ในเทพนิยายธรรม ถ้าจะตีความว่าปีศาจ

คือความชั่ว มนุษย์คือความดี ก็อาจจะได้ แต่ออก
จะกว้างไปและไม่มีอะไรมากไปกว่าแนวเรื่องที่เกิด
เป็นสูตรสำเร็จของวรรณคดีไทยคือ “ธรรมย่อมชนะ
อธรรม”

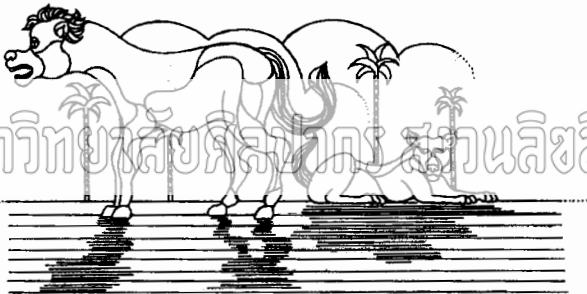
แต่เมื่อพิจารณาถ้อยคำของตัวละครที่ว่า การ
แต่งงานของพญาปีศาจกับนางประภาพาลเป็นการ
แต่งงานข้ามชาติตระกูลแล้ว ก็น่าสังเกตว่าความคิด
เรื่องชาติชั้นวรรณะของสังคมอินเดีย คงจะมีเงาอยู่
ในแนวคิดของกวีเหมือนกัน โดยเฉพาะในตอนที่

นัดดาของพระเจ้ากฤษณราชทูลทัดทานว่านางประ-
 ภาพาลเคยเป็นมเหสีของปีศาจมาแล้ว ไม่สมควร
 อย่างยิ่งที่พระเจ้ากฤษณราชจะรับมาอภิเษกเป็น
 มเหสีอีก

ปีศาจจึงเป็นตัวแทนของความต่ำต้อยไป นาง
 ประภาพาลผู้เคยเป็นมนุษย์ผู้สูงส่งเมื่อไปอยู่ในมือ
 ของปีศาจก็พลอยแปดเปื้อน “ความต่ำต้อย” ไปด้วย
 ที่น่าสังเกตอีกก็คือพญาปีศาจผู้ต่ำต้อยเป็นผู้

ฉ้อธรรมด้วย หมิ่นไม่พินเรื่องธรรมกับอธรรมอีกแล้ว

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

มหาวิทยาลัยศิลปากร ส่วนลิขสิทธิ์

เมื่อลาแพดเสียง

มทาวีททณาลัยศิลปากร สมาคมนิสิตเก่า

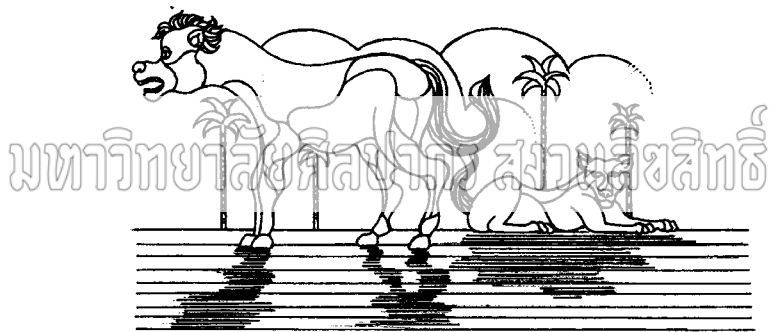
แล้ว จะทำอะไรก็มักขัดหูขัดตาไปหมด ลาในนิทาน เป็น “ใคร” ที่ก็วิคองจะรู้สึกเช่นนั้น

นิทานลาวใน “มัจฉกูปกรณ์” เล่าว่า ในงาน แต่งงานแห่งหนึ่ง ลาฝูงหนึ่งตั้งใจจะไปร้องรำทำเพลง ให้แขกในงานเพลิดเพลิน แต่เสียงร้องนั้นกลับกลายเป็นเสียงแผดที่ทำให้ใครต่อใครถึงกับสิ้นสติไป เป็นอันว่าลาคงเป็นนักร้องไม่ได้เสียแล้ว

ครั้นอยากจะทำหน้าที่เฝ้าบ้าน ก็ทำไม่ได้อีก เพราะเจ้าของบ้านเขามอบหมายให้ผู้อื่นทำแล้ว และ

คงจะคิดว่าลาควรจะไปทำอย่างอื่นเช่น ขนของ
เป็นต้น แต่ลาก็ไม่ยอมเข้าใจ นิทานเรื่องหนึ่งใน
ทิโตนประเทศ เล่าว่า ชายผู้หนึ่งมีอาชีพรับจ้างซักผ้า
มีลาตัวหนึ่งเอาไว้ขี่และขนเสื้อผ้า มีสุนัขตัวหนึ่งเอา
ไว้เฝ้าบ้าน คินวันหนึ่งขณะที่ชายผู้นั้นกำลังหลับสนิท
ขโมยลอบเข้ามาในบ้าน ลาเห็นเข้าก็บอกสุนัขให้
ส่งเสียงเพื่อให้นายรู้ สุนัขตอบว่า “เจ้าอย่ายุ่งเรื่อง
ของเราเลย เรากำลังจะทำให้นายรู้เสียบ้างว่าเวลา
ที่ขาดเราไปแล้วจะเป็นอย่างไร เราเฝ้าบ้านมาให้
เป็นนายน นายอยู่เป็นสุขจนลืมเสียงดูเราอย่างละยึก
ลาเตือนอีกว่า “ขึ้นชื่อว่าบ่าวแล้วก็ต้องรับใช้นายทั้ง
กายและใจ” ว่าแล้วลาก็ “รับใช้” นายแทนสุนัข
ด้วยการแผดเสียงดังลั่นเพื่อไล่ขโมยและปลุกให้นาย
ตื่น

ขโมยหนีไปและนายก็ตื่นจริง ๆ แต่ผวาตื่นอย่าง
ตกใจและโกรธจัดจนไม่ทันคิด คว่าไม้พลองกระหน่ำ
ตี จนลาขาดใจตาย ถึงนายจะคิด ก็คงคิดไปไม่ถึง
ว่าลากำลังทำหน้าที่บ่าวที่ดี เพราะหน้าที่นั้นเป็น
ของสุนัขต่างหาก หน้าที่ของลาไม่ต้องใช้เสียง ใช้

มีน้ำใจ และความไม่เพิกเฉยดูดายแล้ว ลาคอร์ได้รับ
คำสรรเสริญ

ปัญหาในการทำงานทุกวันนี้เกิดจากความดูดาย
มากขึ้นทุกที ต่างคนก็จำกัดหน้าที่ของตนไว้ในวง
ที่กำหนด ไม่ให้ก้าวเกินเข้าไปในส่วนของคนอื่น แต่
อาจจะหย่อนในส่วนของตน ถ้าคิดอย่างลาบ้างก็คง
จะดี หน้าที่รวม ๆ ของ “ผู้ทำงาน” ก็คือ ทำให้
งานลุล่วงสำเร็จลง จะเกินจะเลยหน้าที่ไปบ้างก็เป็น
เรื่องของน้ำใจ

มทาวทเขตลยลิลปวงกร สจวนลิตลิตลิต

อย่างเดียวไม่พอ ต้องรอบคอบสักหน่อย มิฉะนั้น
ผลงานอาจไปกว้นโทสะใครเข้าอย่างเสียงของลา
ก็ได้.

เมื่อเต่าแข่งกับครุฑ

มหาวิทยาลัทธิศิลปากร สภานิติศาสตร์

เต่าเคยชนะกระต่ายมาแล้วเมื่อครั้งที่วิ่งแข่งกัน เต่าชนะเพราะมีอุตสาหะก้มหน้าก้มตาเดินอย่างช้า ๆ แต่สม้าเสมอ กระต่ายแพ้เพราะชะล่าใจ ทะนงตนว่าฝีเท้าเร็วกว่ามากจึงวิ่งบ้างพักบ้าง ในที่สุดก็ถึงเส้นชัยทีหลังเต่า

ครั้งนี้เต่าจะต้องมาแข่งกับผู้มีอำนาจและทรงพลังเช่นครุฑ เต่าจะอย่างไร อาศัยเพียงความเพียรหรือกำลังกายเท่านั้นคงไม่ได้ เต่าจึงต้องอาศัยกำลังปัญญาเมื่อจะแข่งกับครุฑ

นิทานเรื่องหนึ่งในนันทปกรณ์ของลาวเล่าว่า
เต่าตัวหนึ่งถูกครุฑจับได้ ครุฑจะกินเต่าเป็นอาหาร
แต่เต่าต่อรองว่าขอให้ได้ลองแข่งกันข้ามมหาสมุทร
ก่อน ถ้าตนแพ้ก็จะยอมให้ครุฑจับกิน แต่ถ้าครุฑแพ้
ขอให้ปล่อยตนไป ครุฑแน่ใจว่าอย่างไรเสีย ตนก็
ต้องชนะ เต่าหรือจะข้ามมหาสมุทรได้อย่างพญานก
ผู้ทรงพลังเช่นตน ครุฑจึงตกลงและกำหนดวันที่จะ
แข่งกับเต่า

เมื่อกลับไปยังที่อยู่ เต่าก็เรียกพรรคพวกทั้งหมด
มา แล้วนั่งบนถ้ำขาคี เต่าแต่ละตัวจะคลานไปมา

แล้วหยุดอยู่เป็นระยะให้ห่างกันพอประมาณตั้งแต่
ฝั่งหนึ่งไปยังอีกฝั่งหนึ่ง แล้วคอยโผล่หัวขึ้นมาทีละ
ตัวให้ครุฑเห็นเป็นระยะ ๆ ไป ครั้นถึงเวลาแข่งขัน
ครุฑก็ออกบินพร้อมกับเต่าตัวแรกคลานลงน้ำ บินไป
ไม่ทันไร ครุฑก็เห็นเต่าโผล่หัวอยู่ข้างหน้าแล้ว บิน
ต่อไปอีกก็เห็นเต่าโผล่หัวอยู่ข้างหน้าอีก เร่งกำลัง
เท่าไร ๆ ก็ไม่ทัน กว่าจะถึงฝั่งข้างโน้น ครุฑก็อ่อน
แรงและต้องยอมแพ้เมื่อเห็นเต่าคอยอยู่บนฝั่งแล้ว

ครุฑไม่ทันเฉลียวใจว่ากำลังแข่งกับเต่าทั้งทีม

เพราะเต่าหน้าตาเนื้อตัวเหมือน ๆ กันหมด ช้ายังมี
 ผีน้ำกำบังกายให้ใช้อุบายได้อีก ประโยชน์จึงตก
 แก่ผู้น้อยผู้รู้จักใช้ปัญญาคิดอุบาย อุบายนั้นเป็นไป
 เพื่อรักษาชีวิตตนเอง ไม่ได้ทำให้ผู้อื่นลำบากทุกข์
 ร้อน คงไม่มีใครว่าอะไร

มองอีกแง่หนึ่ง นิทานเรื่องนี้สอนให้เห็นประ-
 โยชน์ของความสามัคคี ลำพังเต่าตัวเดียวจะใช้อุบาย
 แหลมคมอย่างไรก็คงชนะครุฑได้ยาก เต่าอีกตัวหนึ่ง
 รอดชีวิตมาได้ก็เพราะเพื่อน ๆ ช่วยกันทำอุบาย

นิทานเรื่องหยวนไท่ไปทะเลล่องเรือ เต่าตัวหนึ่งได้

เป็นเพื่อนกับกวาง กา และหนู วันหนึ่งเพื่อน ๆ มา
 บอกว่าได้ข่าวว่านายพรานจะมาจับสัตว์ในหนองน้ำ
 ที่เต่าอาศัยอยู่ ขอให้เต่ารีบหนีไปเสียก่อน เต่ารีบ
 คลานขึ้นจากสระ แต่รีบอย่างไรก็ยังไม่ทัน นายพราน
 จับเต่าได้ก็ผูกไว้กับคันท่อนไม้แล้วแบกกลับบ้าน
 เพื่อนทั้งสามช่วยกันคิดหาอุบายช่วยเต่า กวางแกล้ง
 ทำเป็นนอนตายอยู่ริมน้ำ มีกาเกาะอยู่บนร่าง ทำที
 จิกเนื้อกินให้ดูแบบเนียนขึ้น นายพรานเห็นเหยื่อตัว
 ใหญ่กว่าก็วางเต่าลงแล้วรีบมาหากวาง หนูได้โอกาส

กัดเชือกที่มัดเต่าแล้วเร่งให้เต่าคลานกลับลงน้ำไป ส่วนกวางนั้นครั้นนายพรานจะมาถึงตัวก็ลุกขึ้นวิ่งหนีไป

ปัญญาที่คิดหาอุบายนั้นเหมือนกับอาวุธ แต่บางครั้งมือที่จะจับอาวุธขึ้นต่อสู้นั้นมือเดียวก็อาจจะทานกำลังและอำนาจไม่ไหว เมื่อเต่าแข่งกับครุฑ เต่าชนะเพราะได้เพื่อน ๆ มาร่วมมือ และเมื่อเต่าหนีภัยจากนายพราน เต่าก็รอดชีวิตเพราะเพื่อน ๆ ช่วยกันคน

ละไม้คนละมือ

เพื่อต้านศัตรู.

มหาวิทยาลัยศิลปากร ส่วนลิขสิทธิ์

เมื่อศัตรูขอเป็นมิตร

มทาวิทถกรรมรายสัปดาห์ สำนวนลิขสิทธิ์

เป็นเหยื่อของอีกฝ่ายหนึ่งนั้น เจอกันที่ไหนฝ่ายหนึ่ง
เป็นต้องหนี อีกฝ่ายหนึ่งไล่ เป็นเช่นนี้ทุกครั้งไป

การ์ตูนฝรั่งเรื่องแมวทอมกับหนูเจอร์จึงมีเรื่อง
“หนูหนี แมวไล่” ให้ดูกันมานานแล้ว แต่ผู้แต่งมัก
กำหนดให้หนูมีลักษณะเจ้าปัญญา สามารถแก้เผ็ด
แมวได้ในตอนท้าย ทำให้คนดูครั้นครองที่เห็นแมว
เพี้ยงพล้ำ ในความสนุกสนานนั้นมีความสะใจที่
เห็นฝ่ายเสียเปรียบเอาชนะฝ่ายที่มีกำลังเหนือกว่าได้
ดูเหมือนจะเป็นธรรมชาติของมนุษย์ที่มีใจเอนเอียง

เข้าข้างฝ่ายแพ้อยู่แล้ว ฝ่ายไล่จึงมักจะเป็นฝ่ายศัตรู ตามสายตาของผู้อ่านและผู้ดู

เมื่อใดศัตรูไม่เพลียงพล้ำ เมื่อนั้นผู้แต่งก็คงอยากจะเตือน “ฝ่ายหนี” ให้ระแวงระวังมากขึ้น ในนิทานปัญญาตันตระฉบับภาษาลาว มีนิทานเรื่องกบกับงูซึ่งมีแนวคิดดังกล่าวเพื่อเตือนผู้อ่านให้ระวังตัวอย่าหลงเชื่อศัตรูง่าย ๆ แม้ศัตรูผู้นั้นจะมาขอเป็นมิตรดังที่งูใช้อุบายลวงกบจนสามารถจับกบกินได้วันละตัว ๆ จนหมดสระ

มทาวินิจฉัยคดีลพากร สมณลิขสิทธิ์

ถึงสระแห่งหนึ่ง เห็นกบฝูงใหญ่ว่ายน้ำกันอยู่อย่างสำราญ งูก็ยินดี แต่จะลงไปจับกบกินง่าย ๆ ก็ไม่ได้ เพราะกบพากันอุดป่องช่องรูมิให้งูเป็นศัตรูเล็ดลอดไปได้เลย งูจึงต้องคิดหาอุบาย งูชูคออยู่ข้างสระแล้ว ร้องถามกบตัวหนึ่งที่ว่ายน้ำผ่านมาว่า เราเห็นพวกท่านอยู่กันอย่างมีความสุข เราก็ออยากจะลงไปอยู่ด้วยจะได้หรือไม่ กบรีบตอบว่า ไม่ได้ดอก ท่านเป็นศัตรูกับเรา งูจึงกล่าวว่า จริงอยู่หรอก แต่บัดนี้เราสำนึกตัวแล้วว่าไม่ควรเป็นอริกับพวกท่าน ท่าน

ไปบอกนายของท่านที่เถิด ว่าเราเดือดร้อนสาหัส
จึงต้องบากหน้ามาพึ่งพวกท่าน

เมื่อกบจำฝูงมาถึง ฐบอกว่า พื้นดินรอบๆ นี้
แห้งแล้งหนักหนา น้ำสักหยดก็ไม่มี เราอดน้ำมา
นาน ขอลงไปต้อนน้ำสักหน่อยเถิด ท่านจะได้กุศล
มากทีเดียวนะ ถ้าได้ช่วยผู้ที่เดือดร้อนขนาดนี้ กบ
จำฝูงหารือกับบริวารว่าควรจะอนุญาตให้ฐลงมาต้อน
น้ำในสระหรือไม่ ฝ่ายหนึ่งไม่เห็นด้วยเพราะฐเป็น
ศัตรูไล่จับกบกินเสมอมา แต่อีกฝ่ายหนึ่งเห็นว่าเมื่อ
ศัตรูกลับใจมาขอเป็นมิตร ก็น่าจะยอมรับ ทั้งยังได้
ช่วยเหลือผู้ทุกข์ยากเพราะอดน้ำด้วย แต่ละฝ่ายต่าง
ก็ยกนิทานอุทาหรณ์มาแล้วเพื่อสนับสนุนความคิด
ของตน

ฐเห็นกบจำฝูงยังลังเลอยู่ จึงคิดอุบายเพิ่มเติม
ขึ้นมาอีกโดยบอกกบว่า อันที่จริงเรามีความทุกข์ยิ่ง
กว่าที่บอกไปแล้วอีกนะ เราไปกัตบุตรพราหมณ์
ผู้หนึ่งตาย จึงถูกสาปว่าจะมีบาปติดตัวไปตลอด จน
กว่าจะได้ไปเป็นทาสรับใช้กบ เรามานี้ก็เพื่อมาขอรับ
ใช้ท่าน ท่านจะให้เราทำอะไรก็ได้ทั้งสิ้น จะไปไหน

ท่านไม่ต้องว่ายน้ำ ไม่ต้องกระโดดไปก็ได้ ให้เราพาท่านขึ้นหลังไปเถิด กบได้ฟังก็ยินดี ตกลงพร้อมใจกันเปิดทางให้งูลงมา ตั้งแต่นั้นมากบก็พากันขึ้นหลังงูว่ายน้ำเล่นอย่างสนุกสนานจนลืมไปว่าเพื่อนพ้องของตนหายไปวันละตัว ๆ กบทั้งสระจึงเป็นเหยื่อของมิตรที่เคยเป็นศัตรูมาก่อน

สัตว์ที่เป็นศัตรูกันตามธรรมชาตินั้น เมื่อนำมากล่อมเกลาลี้อยู่ด้วยกันก็อาจเป็นมิตรกันได้

เราจึงเห็นหมาที่ไม่ไล่กัดแมว เสือไม่ไล่จับควาง ฯลฯ

คนเป็นสัตว์โลกก็เช่นจะกล่อมเกล่าได้เช่นเดียวกัน เพราะมีสติปัญญาที่จะคิดและเข้าใจอะไรได้มากกว่า แต่คนกลับเป็นเจ้าอุบายเจ้ามารยาจนคนด้วยกันเองก็ไม่ไว้ใจ ศัตรูที่อยากจะกลับใจมาเป็นมิตรจริงๆ คงลำบากสักหน่อย.

มหาวิทยาลัยศิลปากร สวนลือสิทธิ์

เมื่อพระราชาประชวร

มทาวิทยาลัยศิลปากร สมานลิขสิทธิ์

จิตใจมนุษย์นี้สำคัญนัก จะทุกข์จะสุข ทำหน้าที่
อยู่ที่ใจ โรคทางกายอาจทรุดหนักเมื่อใจเป็นทุกข์
และกังวล ตรงกันข้าม โรคอาจทุเลาเบาบางหรือ
หายขาด เมื่อใจเป็นสุข อาการประชวรของพระเจ้า
วະดินชาในนิทานอิหร่านราชธรรมก็คลายลงเพราะ
สบายพระทัย

พระเจ้าวະดินชาเสด็จขึ้นครองราชย์ได้ไม่นาน
ก็ตรัสถามเสนาบดีถึงความเป็นอยู่ของไพร่ฟ้าประ-
ชาชน ด้วยพระองค์มีพระประสงค์จะเสด็จไปทอด
พระเนตรให้แนด้วยพระองค์เอง แต่เสนาบดีกราบทูล

ว่าประชาชนต่างก็อยู่เป็นสุขกันถ้วนหน้า พระองค์อย่า
ได้ทรงกังวลเลย พระเจ้าวะดินซาจึงได้แต่ทรงยินดี
เจียบ ๆ อยู่ในพระทัย

ไม่ช้าไม่นาน พระองค์ก็ประชวร แพทย์หลวง
ตรวจพระอาการแล้วกราบทูลว่า จะต้องใช้ดินจาก
บ้านเรือนที่ร้างเพราะเจ้าของละทิ้งไป รวบรวมเอา
แต่ดินมาแห่งละหยิบมือหนึ่งให้มากพอที่จะปั้นรูปเท่า
พระองค์ได้ จึงจะรักษาพระโรคให้หาย พระราชา

ก็โปรดให้เสนาบดีเดินทางไปทั่วแคว้นแคว้น พบว่า
ทั้งในเมืองและนอกเมืองมีแต่เรือนที่ร้างอยู่อย่าง

อย่างเป็นสุข มีเพียงเรือนร้างแห่งเดียวอยู่นอกเมือง
ไกลออกไป เสนาบดีก็เก็บดินจากเรือนนั้นไปถวาย
พระราชาจึงให้เรียกตัวนายอำเภอแห่งนั้นมาได้ถาม
ว่าเจ้าของเรือนไปอยู่เสียที่ไหน นายอำเภอทูลว่า
เจ้าของเรือนเป็นชาวเมืองอื่น เดินทางมาค้าขายแล้ว
มาอาศัยอยู่เพื่อรอเวลาลมมรสุมที่จะพัดพาเรือกลับ
ไปบ้านเท่านั้น พระราชาได้ทรงฟังก็สบายพระทัย
ว่าไพร่ฟ้าของพระองค์อยู่อย่างมีความสุขแล้วไม่มีใคร
ละทิ้งบ้านเมืองไปเลย ไม่นานพระโรคก็คลายลงโดย

ไม่ต้องอาศัยดินที่จะปั้นรูปเลย แพทย์หลวงผู้นั้น อาจจะใช้วิธีการทำนองเดียวกับวิธีของจิตแพทย์ ในปัจจุบันนี้ก็ทำได้

พระราชอาถรรพ์พระองค์หนึ่งในนิทานอิหฺร่าณ-
ราชธรรมนี้ก็หายประชวรด้วยลักษณะคล้ายกัน
พระเจ้าฟาริดุ่นประชวรพระโรคในพระทรวง แพทย์
หลวงประกอบโอสถถวายเท่าใด ๆ พระโรคก็ไม่
คลาย แพทย์ผู้หนึ่งกราบทูลว่าจะต้องใช้โลหิตเด็ก

อายุ 12 ปีเป็นกระสายยา พระราชาก็โปรดให้เสนา
มท้าวท้าวมาลยคือปาดงเข้ามาเฝ้า

ประชาชนว่าจะมีผู้ใดนำบุตรมาแลกกับทองบ้าง
หญิงชายคู่หนึ่งยากจนขัดสน ไม่อาจเลี้ยงดูบุตรทั้ง
9 คนได้ เมื่อได้ข่าวก็นำบุตรคนหนึ่งมาแลกกับทอง
พระราชาทอดพระเนตรเด็กที่เสนานำมาเผ่าก็ทรง
ปรารภว่า เด็กผู้นี้มิได้มีโทษ จะให้ฆ่าเขาเอาโลหิต
มาประกอบโอสถนั้น จะมีเป็นบาปเป็นโทษยิ่งหรือ
เสนาบดีพร้อมทั้งตุลาการปรึกษากันแล้วก็กราบทูล
ว่า ถ้าจะต้องแลกกับชีวิตของพระองค์ก็จำเป็นต้อง
ฆ่าเด็ก หากพระองค์สิ้นพระชนม์ บ้านเมืองก็จะ

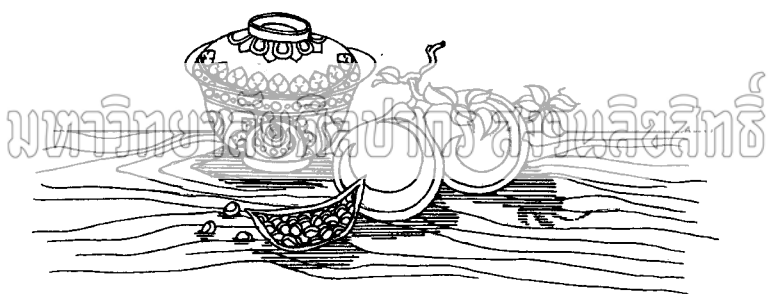
มหาวิทยาลัยศิลปากร สภานิติศาสตร์

เดือดร้อนวุ่นวาย จะเป็นบาปกรรมยิ่งกว่าฆ่าเด็กคน
หนึ่งเสียอีก พระเจ้าฟารีดู่นจึงทรงจำยอม

เมื่อถึงเวลาประหาร เด็กผู้นั้นก็กราบทูลว่าช่าง
น่าแปลกที่พ่อแม่ของข้าปรารถนาทรัพย์สินยิ่งกว่า
ชีวิตของลูก ตลาคาการผู้รักษาความเที่ยงธรรมก็ตัดสิน
อย่างไม่ยึดความเป็นธรรม พระเจ้าแผ่นดินผู้ทรง
มีหน้าที่ปกป้องชีวิตของไพร่ฟ้ากลับเป็นผู้คร่าชีวิต
เสียเอง แล้วข้าจะหวังพึ่งใครได้เล่า ได้ยินดังนั้น

พระรอนาก็ทูลว่า ข้าพเจ้าก็แม่เจ้าเราจะหนีเพราะ
ได้โลหิตเด็กผู้นี้มาเป็นกระสายยา ต่อไปข้างหน้าเรา
ก็หนีความตายไม่พ้นอยู่ดี การกระทำครั้งนี้คงเป็น
ที่จดจำของผู้คนไปอีกนาน ไม่สมกับความดีที่เคย
ทำมานาน คิดแล้วก็สั่งให้ปล่อยเด็กผู้นั้นไป พระโรค
ในพระทรวงก็หายในทันใด

พระเจ้าฟารีดู่นไม่ต้องทรงอาศัยฝีมือแพทย์หลวง
ไม่ว่าจะทางตรงหรือทางอ้อม แต่ทรงเอาชนะโรคภัย
ได้เพราะจิตเมตตาของพระองค์เอง.

เมื่อทับทิม ไม่มีน้ำ

มหาวิทยาลัยศิลปากร สมาคมนักเขียนแห่งประเทศไทย

แต่เป็นผลทับทิม

ผลทับทิมที่มีเมล็ดจ๋าไปด้วยน้ำ ถ้าแกะเมล็ด
ออกมารวมกันใส่ในถุงผ้าแล้วบีบจะได้น้ำทับทิม
ผลหนึ่งก็ครึ่งค่อนถ้วย ชาวสวนผู้หนึ่งคั้นน้ำทับทิม
ถวายพระราชาให้สวยต่างน้ำมาแล้วเมื่อยามที่ทรง
หาน้ำสวยไม่ได้

พระราชาองค์หนึ่งเสด็จประพาสนอกเมือง ทรง
กระหายน้ำแต่ก็หาน้ำสวยไม่ได้ พบสวนทับทิมแห่ง
หนึ่งจึงทรงหยุดม้าตรัสขอน้ำจากเจ้าของสวน ผู้เฒ่า

เจ้าของสวนไม่ทราบว่าเป็นพระราชชา แต่ก็ได้ทูลเชิญให้ประทับที่ศาลาแล้วคั้นน้ำทับทิมให้เสวย

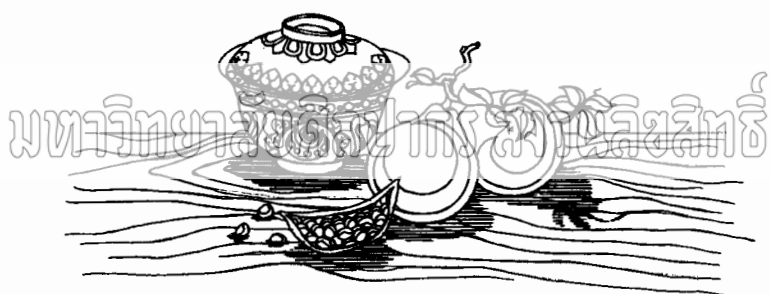
พระราชชาพอพระทัย ตรัสถามว่าปลูกทับทิมได้ผลดีเพียงใด เมื่อเจ้าของทูลว่าปีที่แล้วขายได้มาก ทั้งกินทั้งใช้แล้วก็ยังมีทองเหลืออยู่ถึง 300 ตำลึง พระราชาก็ทรงใคร่ครวญว่า สวนทับทิมในแว่นแคว้นของเราก็มีมาก และคงจะปลูกได้ผลดีพอ ๆ กับสวนแห่งนี้ ถ้าเราจะเรียกภาษีทับทิมสักสิบเอหาหนึ่ง ก็คงจะได้มหาศาลทีเดียว

พระราชชาจึงปรึกษากับพระโอรสว่า จะตรัสหาน้ำทับทิมอีกหนึ่งถ้วย เจ้าของสวนปลิดผลทับทิมมาคั้นเหมือนครั้งแรก แต่คั้นเท่าไร ๆ น้ำก็ออกมาเพียงนิดเดียว เก็บมาถึงสิบผลก็ยังได้น้ำทับทิมไม่เต็มถ้วย พระราชชาจึงตรัสถามด้วยความฉงน เจ้าของสวนทูลว่า เห็นที่พระราชชาของเราทรงดำริจะเรียกเก็บภาษีผลทับทิมก็เป็นได้ น้ำทับทิมจึงแห้งไปเช่นนี้

พระราชชาทรงรำพึงว่า นี่เพียงแต่เราคิดจะเรียกเก็บภาษีเท่านั้นก็ยังขาดแคลนกันถึงเพียงนี้ อย่ากระนั้นเลย ปลอ่ยกเขาปลูกพืชผลอย่างอิสระกันตาม

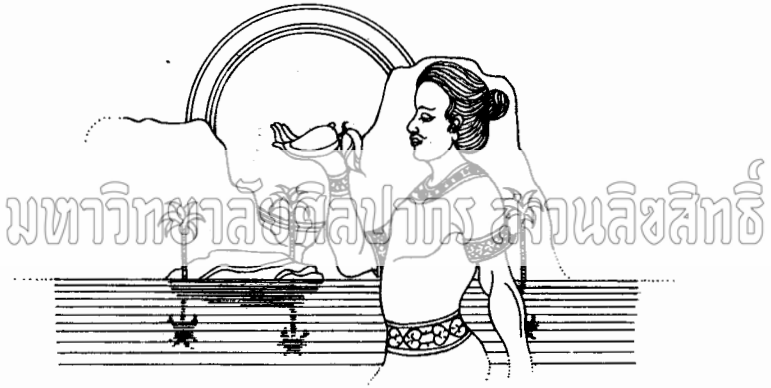
เคยจะดีกว่า แล้วตรัสสั่งให้เจ้าของสวนไปปลิดผล
ทับทิมมาอีกผลหนึ่ง ครั้งนี้คั้นน้ำได้เต็มถ้วยแล้วยัง
มีน้ำเหลืออยู่อีก เจ้าของสวนดีอกดีใจ ทูลว่า พระ-
ราชาของเราต้องทรงเลิกตำริที่จะเก็บภาษีทับทิมแล้ว
เป็นแน่ เราได้ยินธรรมเนียมผู้เฒ่าผู้แก่เล่าสืบกันมา
ว่า ผลไม้ที่ไม่เคยมีภาษี ถ้าให้เรียกเก็บ ต้นไม้นั้น
ก็จะไม่สู้เป็นผล ช้ำารสก็จะคลายลง แม้แต่ชนิดที่มี
ภาษีอยู่แล้ว ถ้าเรียกเก็บให้เกินไปกว่าที่ควร เรียก-
สวนไร่นาก็จะค่อยๆ แค้นไป ท่านจึงว่า "ขึ้นมาก
มตาวิชาลัยผลปลูก สว่างลิขสิทธิ์
จะได้น้อย รกที่น้อยจะได้มาก"

คำตอบของเจ้าของสวนในนิทานเรื่องนี้คือคำ
แนะนำสำหรับผู้ปกครอง เป็นแนวคิดของนิทานที่
มุ่งสอนหลักราชธรรม เชื่อกันว่านิทานโบราณเรื่อง
นี้และเรื่องอื่นๆ ในชุดเดียวกันมีที่มาจากอิหร่าน
สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพจึงประทาน
ชื่อหนังสือว่านิทานอิหร่านราชธรรม ตัวละครและ
ฉากในนิทานยังคงมีชื่ออย่างอิหร่านทั้ง ๆ ที่แนวคิด
ของเรื่องก็เป็นไทยได้เพราะความเป็นสากลของเรื่อง
นิทานที่ยกมานี้มีชื่อว่า เรื่องพระเจ้าหุมาयูนคิด

เก็บภาษีผลทับทิม พระเจ้าหุมาขุนเสวยราชย์อยู่ถึง
เมืองบุศราคือเมืองบัสรอในอิหร่านในกาลครั้งหนึ่ง
แต่ค่าซื้อแจงของเจ้าของสวนในนิทานก็ต้องกันกับ
ความคิดของเจ้าของสวนทุกดินแดนทุกกาลสมัย
ผู้เฒ่าเจ้าของสวนกล่าวว่า “ถ้าเรียกเก็บภาษีมากขึ้น
ผู้จะทำเรือกสวนไร่นานั้นก็ร้างไป ภาษีก็ขาดลง ถ้า
ลดภาษีลง ผู้ใดที่เคยทำเรือกสวนไร่นาอยู่ก็จะชักชวน
กันทำ ที่เคยปลูกกันคนละต้นสองต้น ก็พากันปลูก
คนละเก้าต้นสิบต้น ภาษีก็จะได้มากขึ้นกว่าแต่ก่อน”
อย่างนี้แล้ว ทำไมพระเจ้าหุมาขุนจะไม่ทรงเห็น
จริงด้วยเล่า.

มหาวิทยาลัยศิลปากร สำนักงานลิขสิทธิ์

มหาวิทยาลัยศิลปากร ส่วนลิขสิทธิ์

เมื่อศิษย์ลืมนคร

มทาวีทยาาลัยศิลปากร สมามลิขสิทธิ์

ศาสตร์ นิทานโบราณว่าไว้อย่างนั้น สำนักที่เลื่องลือ ก็ต้องเป็นสำนักครุทิสปาโมกข์แห่งตักศิลา ใครที่ ร่ำเรียนมาจากสำนักนี้จึงมีความภาคภูมิใจ ที่ไม่ได้ มีโอกาสเป็นศิษย์แต่อาศัยชื่อไปอ้างก็มี

บุรุษสามัญผู้หนึ่ง เรียกกันตามค่านิยมของ สังคมที่แบ่งชนเป็นชั้นว่าบุรุษจันทาล ได้ไปเรียนวิชา ปลุกมะม่วงให้ออกผลในวันเดียวจากครุทิสปาโมกข์ เมื่อจบแล้วก็ลากลับไปบ้านไปมีชื่อเสียงเป็นครูสอน วิชานั้นต่อไป ชายหนุ่มผู้หนึ่งมาฝากตัวเป็นศิษย์

เรียนวิชาปลูกมะม่วงจบแล้วก็จะลากลับ ครูสั่งว่า ถ้าใครถามว่าเรียนมาจากที่ใด ก็ให้บอกไปตามจริง ชายหนุ่มรับคำอย่างไม่แน่ใจ จะให้บอกว่าเรียนวิชาจากบุรุษจันทาลกระนั้นหรือ

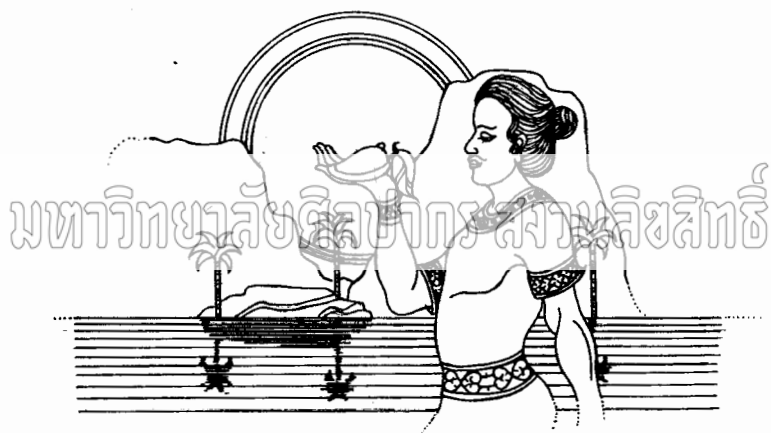
ชายหนุ่มกลับไปแล้วก็ฝึกฝนวิชาปลูกมะม่วง ให้ออกผลในวันเดียวได้อย่างชำนาญ ยังไม่มีใครถามถึงแหล่งวิชา จนกระทั่งวันหนึ่งนำมะม่วงที่ปลูกได้ไปถวายพระราชฯ พระราชาพอพระทัย พระราชทานทรัพย์ให้ และต่อมาเมื่อจะเสวยมะม่วงครั้งใด ก็รับสั่งให้ชายหนุ่มนำเข้ามาถวายทุกครั้ง ชายหนุ่มก็มั่งมีศรีสุขขึ้นเพราะลาภสักการ และแล้ววันหนึ่ง พระราชาก็ตรัสถามว่าวิชาปลูกมะม่วงนั้นเรียนมาแต่ไหน ชายหนุ่มนึกถึงคำครู แต่จะทูลว่าเรียนกับบุรุษจันทาลก็คิดอาย จึงอ้างว่าเรียนกับครูกิจาปาโมกษ์แห่งดักศิลา

วันต่อมา พระราชารับสั่งให้ชายหนุ่มเข้าไปปลูกมะม่วงถวายเช่นเคย แต่ปลูกก็ครั้ง ๆ ก็ไม่ได้ผลดังแต่ก่อน พระราชฯตรัสถามถึงสาเหตุ ชายหนุ่มจึงทูลว่าเห็นจะเป็นเพราะวิชาเสื่อม ด้วยเหตุที่ตนกล่าว

เท็จ พระราชาไม่โปรดศิษย์ลิมครู จึงให้เนรเทศออกจากเมืองไป

นิทานเรื่องนี้มีชื่อว่า วิชาเสื่อมเพราะโกหก เป็นนิทานสอนอยู่ในเรื่องนกเลือนายหรือปักษีปรกรณ์ม ไม่น่าแปลกใจที่ไม่พบในปักษีปรกรณ์ฉบับสันสกฤต เพราะเป็นเรื่องที่มีแนวคิดอย่างไทยแท้ ๆ แม้จะ “ตกแต่ง” ให้หลังเป็นนิทานจากแดนตักสิลา ก็ตาม ชื่อเมืองชื่อสำนักที่เป็นฉาก ปรากรภูบ้อย ๆ ในนิทานไทยจนกลายเป็นสถานที่แห่งใดแห่งหนึ่งในดินแดนนี้ไปแล้ว ส่วนที่เล่าว่า ฉันทาลิขิตเรียนตักสิลามา วรรณะไปอย่างนั้นเอง ไม่น่าจะหมายความว่าอะไร มากไปกว่าเป็นคนธรรมดา ไม่มีฐานะ ไม่มียศศักดิ์ แต่คนคนนั้นก็สมควรได้รับการยกย่องเพราะเป็น “ครู”

สังคมไทยยกย่องครูกันมาช้านานเพราะถือว่าวิชานั้นอยู่ในตัวครู บางเรื่องที่อยู่ในหนังสือก็ไม่อาจถ่ายทอดไปถึงศิษย์ได้ถ้าไม่มีครูผู้ “บอก” หนังสือ นั้น คนที่รำลึกถึงครูอยู่เสมอ ย่อมนึกสัมพันธ์ไปถึงวิชาได้ด้วย ความรู้จึงไม่เสื่อมหายไป

ชายหนุ่มในนิทานเรื่องนี้ทำไมถูกถึงสองอย่าง
อย่างแรกคือกล่าวเท็จ ลังคมของคนดีไม่นิยมคนที่มี
มุสาวาทอยู่แล้ว ข้าเรื่องที่มุสานั้นเป็นการไม่ทำตาม
คำครุอีก เมื่อลิมครุก็จึงลิมวิชาไปด้วย เป็นโทษของ
ความผิดอย่างที่สอง

เห็นจะเป็นเพราะปัจจุบันนี้วิชาอยู่ในหนังสือ
ตำราที่หาซื้อมาอ่านได้ไม่ยากกระมัง ศิษย์จึงพากัน
ลิมครุได้ง่ายเหลือเกิน ไม่ทันข้ามเดือนข้ามปี เพียง
แต่สอนจบรายวิชาก็ไม่รู้จัก “ผู้สอน” เสียแล้ว.

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

มหาวิทยาลัยศิลปากร งามนลิสิตธี

เมื่อลาเสียรู้

มหาวิทยาลัยศิลปากร สมานสิทธิ์

ที่สุด เพราะมักจะรับบทที่ต้องทำอะไรพลาดพลั้ง
 อย่างไม่ทันคิดเสมอ เห็นจะเป็นเพราะกิริยาอาการ
 ที่เขื่องช้าและรูปร่างหน้าตาเขื่องซึมนั่นเองที่ทำให้
 มองดูด้อยปัญญา

เมื่อไม่ฉลาดเสียแล้ว ครั้นถูกคนเจ้าเล่ห์ล่อลวง
 เขาก็จึงไม่ทันเฉลียวใจคิด ทำให้ตกเป็นเหยื่อผู้อื่นได้
 ง่าย ช้าบางครั้งตัวเองมีแต่ความบริสุทธิ์ใจ คิดว่า
 ผู้อื่นมีจิตสะอาดเหมือนกันจึงพาซื้อหลงกลวงของ
 ฝ่ายที่มีมิจฉาทิฐิได้ โดยเฉพาะเมื่อคนชื่อนั้นหลง

เข้าไปอยู่ในหมู่ “เสื่อสิงห์กระทิงแรด” จำต้องระมัดระวังมากหน่อย มิฉะนั้นอาจเปลี่ยงปล้ำเหมือนลาในนิทานเรื่องนี้

ลาต่างตัวหนึ่งพลัดหลงจากกองเกวียนสินค้าในป่าแห่งหนึ่งซึ่งมีราชสีห์เป็นเจ้าป่า ราชสีห์มีสุนัขจิ้งจอกเป็นมนตรีฝ่ายขวาและมิก้าเป็นมนตรีฝ่ายซ้าย ลาขอเข้าไปอาศัยอยู่ด้วย เมื่อถึงเวลาที่ราชสีห์ สุนัขจิ้งจอก และกา ออกไปหาอาหารตามวิสัย ลาก็

เที่ยวและเล็มพืชผักธัญญาหารกินตามลำพัง

วันหนึ่งราชสีห์ต่อสู้กับลา จึงได้รับบาดเจ็บ

ต้องนอนชมอยู่ในถ้ำถึงเจ็ดวันเจ็ดคืน ไม่อาจออกไปหาอาหารได้ สุนัขจิ้งจอกและกาเดือดร้อนเพราะพลอยอดอาหารไปด้วย จึงพากันไปเฝ้าราชสีห์แล้วยุว่า ท่านอย่ามัวยอมอดอยู่เช่นนี้เลย จงจับลากินเป็นอาหารเสียเถิด ราชสีห์ตอบว่า ไม่ได้หรอก ลาตัวนี้เข้ามาพึ่งเรา ถ้าเราเป็นผู้สังหารเสียเอง ผุงสัตว์ทั้งหลายก็จะติเตียนเราได้ สุนัขจิ้งจอกจึงบอกว่า ถ้าเช่นนั้น ท่านอยู่เฉย ๆ เราจะจัดการให้ลาเป็นเหยื่อได้อย่างแนบเนียน แล้วสุนัขจิ้งจอกกับกาก็ช่วยกัน

มหาวิทยาลัยศิลปากร สาขาจิตรศิลป์

คิดหาอุบาย

เมื่ออยู่กันพร้อมหน้าในวันหนึ่ง กาเอ๋ยขึ้นว่า
 เจ้านายเราอดอาหารมาหลายวัน เราเป็นบริวารไม่
 สมควรจะนั่งดูอยู่ได้ เราขอแสดงความจงรักภักดี
 ด้วยการเสนอตัวเราเองให้เป็นอาหารของนาย สุนัข
 จึงจอกัดตันทานว่า อย่าเลย ท่านตัวเล็กออกอย่างนั้น
 ไม่พอประทังความหิวของเจ้านายหรอก เราขอเสนอ
 ตัวเราเองนี่แหละ

ลาเห็นเพื่อนแสดงน้ำใจกันเช่นนั้นก็ชอบยิ่ง
 หนึ่ง ๆ ที่เขาตัวเล็กกว่าเรา เขาก็ยังเสียสละ เรามีก่อน

มีหนังมากกว่าเพื่อน จะทนนั่งดูตายอยู่ได้อย่างไร
 คิดแล้วก็เอ๋ยขึ้นว่า สุนัขจิ้งจอกก็ยังมีตัวเล็กเกินไป
 ขอให้เจ้านายกินเราแทนเถิด ไม่ทันขาดคำ สุนัข
 จิ้งจอกก็เข้าขย้ำ และกาช่วยจิกตีจนลาขาดใจตาย
 ลาจึงตกเป็นอาหารของราชสีห์เจ้านายผู้ “มือสะอาด”
 เพราะ “อยู่เฉย ๆ” ตามคำของลูกน้องจริง ๆ นั่นคือ
 ไม่ห้ามปรามไม่ดักเตือนเลย ลูกน้องทั้งสองก็พลอย
 ได้กินเศษเลือดเศษเนื้อของเพื่อนตัวเองไปด้วย

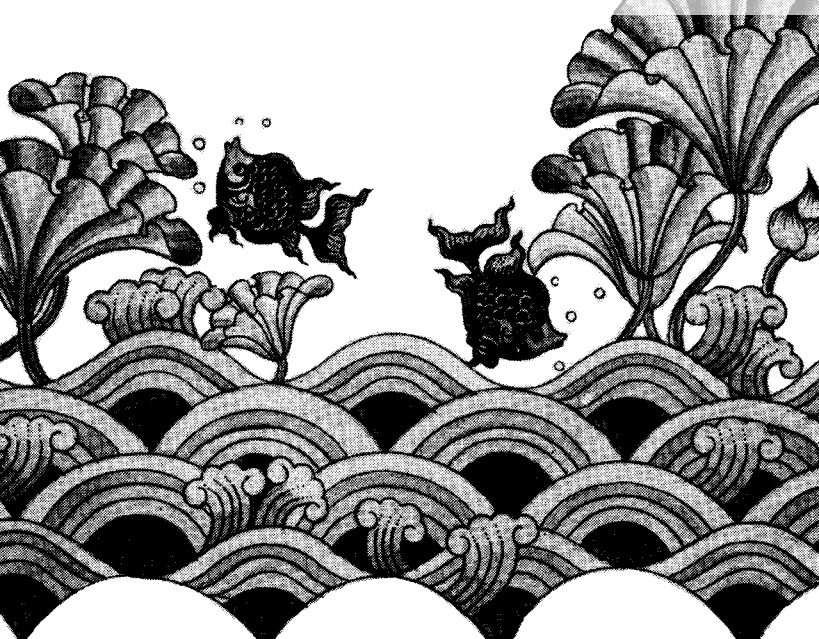
นิทานเรื่องนี้เป็นนิทานสอนอยู่ในนันททุกปกรณัม

แต่ในฉบับภาษาไทย เรื่องตอนท้ายขาดหายไป อาศัยใจความจากฉบับสันสกฤตและฉบับลาวทำให้รู้เรื่องต่อไปจนจบ เมื่อรู้เรื่องแล้วก็เข้าใจแนวคิดของเรื่องตามคติในต้นฉบับเดิมที่ว่า “ผู้ชั่วร้ายที่ใช้ปัญญาเพียงเพื่อความอยู่รอดของตน อาจกระทำทุกทางต่อผู้อื่น ทั้งที่ควรและไม่ควร...”

ลาตัวนี้น่าสงสาร ไม่เพียงแต่เป็นเหยื่อเพื่อนที่ชั่วร้ายเท่านั้น ยังเป็นเหยื่อเจ้านายผู้ขาดความ
 กรุณาอีกด้วย.

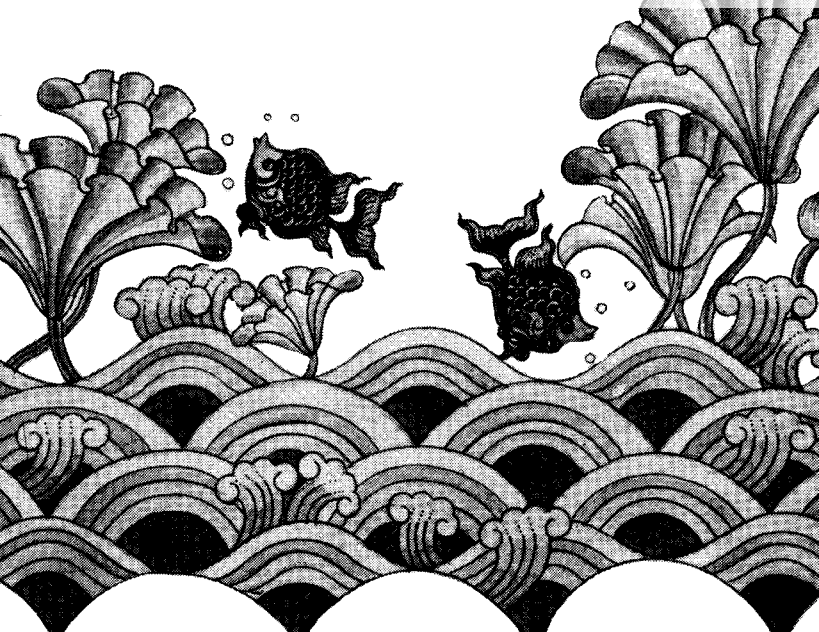
มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

มหาวิทาลัยศิลปากร สภาหนังสือพิมพ์

๕๑
เบื้องหลังนิทาน...

มหาวิทยาลัยศิลปากร สวนลี้ขสิทธิ์

นิทานอินเดีย : จากปรัชญาสู่จินตนาการ

มหาวิทขาลัยศิลปากร สมานลิขสิทธิ์

เรามักจะแบ่งนิทานทั่ว ๆ ไปอย่างกว้าง ๆ เป็นสองประเภทคือ นิทานที่เล่าเพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลิน และนิทานที่เล่าเป็นอุทาหรณ์เพื่อแสดงคติธรรม นิทานอินเดียก็เช่นกัน ถ้าแบ่งตามวัตถุประสงค์ในการเล่า หรือแบ่งตามกำเนิดของนิทาน จะได้สองประเภทดังกล่าว แต่เมื่อพิจารณาเนื้อหาแล้วจะพบว่านิทานอินเดียที่เล่าเป็นอุทาหรณ์เพื่อแสดงคติธรรมก็ฟังเพลินได้ และนิทานที่เล่าเพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลินก็ยิ่งแทรกคติธรรมด้วย จน

มตามิททชวรสยติลปอักษร สมวาณลิขิตสิมธิ

สมมติที่พิสูจน์เรื่องจริง มิใช่เพื่อความสนุกสนานลงความเห็นว่านิทานอุทาหรณ์ของอินเดียส่วนมากด้อยคุณค่าในแง่เป็นคติสอนใจ เพราะเน้นการเล่าเรื่องเพื่อความเพลิดเพลินมากเกินไป

แต่นักบูรพคดีไม่เห็นด้วย กลับชี้ให้เห็นว่านั่นคือลักษณะเฉพาะของการเล่านิทานของชาวอินเดียที่เจ้าของภาคภูมิใจและอวดว่าเป็นชาติแรกที่คิดวิธี

สอนคติจากความสุขสนานของนิทาน

ชาวอินเดียนิยมฟังและเล่านิทานกันมานับแต่โบราณกาล เมื่อย้อนขึ้นไปถึงสมัยพระเวทคือราวพันปีก่อนคริสตกาล ปรากฏว่าใน *คัมภีร์พระเวท* อันเก่าแก่มิมีเรื่องเล่าประเภทนิทานอยู่แล้ว อาจกล่าวได้ว่าความเป็นอยู่ของชาวอินเดียโบราณเป็นปัจจัยหนึ่งที่ช่วยให้นิทานเป็นที่นิยมกันอย่างแพร่หลาย

ภูมิประเทศและอินฟ้าอากาศที่ช่วยให้จิตใจสงบ ทำให้คนได้เพลิดเพลินในธรรมชาติ ซึ่งใจธรรมอยู่

และชีวิตความเป็นอยู่ของสัตว์ได้ดี จนเก็บบันทึกเป็นเรื่องราวของนิทาน การเดินทางของพ่อค้า การจาริกของนักบวชและการพนจรของวณิก ฯลฯ ทำให้คนเหล่านี้มีโอกาสได้ฟังเรื่องเล่าที่แปลก ๆ ได้มาก ผนวกกับนิสัยช่างเล่าของชาวอินเดียจึงได้ถ่ายทอดเรื่องที่ได้ฟังมาต่อ ๆ ไป มิได้เก็บไว้จนตายไปกับตัว นอกจากนั้นในขั้นตอนของการเล่าต่อยังใช้ศิลปะในการเล่าเรื่องทำให้เรื่องสนุกสนานและมีรายละเอียดเพิ่มเติมและเปลี่ยนแปลงไปตามรสนิยม

ของผู้เล่าและผู้ฟังด้วย

อย่างไรก็ตาม ชาวอินเดียบอราณมิใช่แต่จะพูดคุยกันถึงเรื่องสนุกสนานเพลิดเพลินเท่านั้น ส่วนมากจะสนใจศิลปวิทยาด้วย ผู้ที่มีความสนใจศาสตร์และศิลป์สาขาเดียวกัน มักจะไปชุมนุมกันในราชสำนักบ้าง ในบ้านของเศรษฐีแห่งหมู่บ้านบ้าง เพื่อโต้วาทะกันในด้านวิชาการ เมื่อผู้ใดเสนอความคิดแปลกใหม่ขึ้นมา ผู้นั้นจะต้องพยายามชี้แจงและชักจูงให้ที่ประชุม

ยอมรับ การถกเถียงโต้แย้งกันเกี่ยวกับศาสตร์ต่าง ๆ นั้น บางครั้งอาจจะเคร่งเครียดเกินไปบ้างเห็นเข้าเสียได้

ผู้พูดจึงนิยมยกอุทาหรณ์มาประกอบเป็นการอ้างเหตุผล อุทาหรณ์ที่ยกมาอาจเกี่ยวกับสิ่งที่พบเห็นได้ง่าย ๆ เช่นอุทาหรณ์เรื่องก้อนหินกับก้อนดิน ที่กล่าวไว้ว่า ดินอาจจะแข็งเมื่อเทียบกับหิน แต่จะนุ่มเมื่อเทียบกับหิน เช่นเดียวกับความสำคัญของคนเราเมื่อเทียบกับผู้ที่ด้อยกว่าและกับผู้ที่เหนือกว่า อุทาหรณ์อีกประเภทหนึ่งยกมาจากเรื่องเล่าที่เป็นที่รู้จัก เช่นอุทาหรณ์เรื่องพระราชากับบุตรช่างตัดผมที่เล่ากันไว้ว่า พระราชาองค์หนึ่งมีรับสั่งให้ช่างตัดผม

นำเด็กชายที่น่ารักที่สุดในราชอาณาจักรมาถวาย
พระองค์ ช่างตัดผมออกไปตระเวนหาอยู่หลายวัน
ยังไม่พบเด็กชายที่ถูกใจ ครั้นกลับมาถึงบ้านก็
พบว่าบุตรชายของตนนั่นเองที่น่ารักที่สุด จึงพาบุตร
ชายเข้าเฝ้าพระราชา พระราชากริ้วที่ช่างตัดผมนำ
เด็กชายขี้ริ้วขี้เหร่และพิกลพิการมาถวาย แต่ต่อมา
ก็ทรงได้คิดว่าการที่ช่างตัดผมทำเช่นนั้นเป็นปกติ
นิสัยของมนุษย์ย่อมเห็นของของตนดีกว่าของผู้อื่น

กรรยกอทาหรณ์นี้ นอกจากเป็นตัวอย่างเปรียบ
ที่ขบแล้ว ยังเป็นคติสอนใจด้วย มีงานอุทาหรณ์

ที่มีกำเนิดจากการอ้างเหตุผลนี้ก็เช่นกัน ในเบื้องต้น
ผู้เล่าเล่าเพื่อเป็นตัวอย่างเปรียบเทียบและแสดงคติ
ธรรม แต่เพราะลักษณะที่เป็นคนช่างเล่าและมีจิน
ตนาการกว้างไกล ทำให้ชาวอินเดียนิยมดั่งลักษณะ
ของนิทานที่เล่าเพื่อความเพลิดเพลินมาประกอบ
การเล่านิทานอุทาหรณ์ด้วย

นักวรรณคดีชาวตะวันตกมีความเห็นว่า นิทาน
อินเดียที่เป็นวรรณคดีลายลักษณ์ (ส่วนใหญ่บันทึก

ไว้เป็นภาษาสันสกฤต) มีลักษณะเป็นวรรณคดีวิจิตร
กล่าวคือ เป็นงานเขียนที่มีวรรณศิลป์ เมื่อเทียบกับ
วรรณคดีวิจิตรรูปแบบอื่นแล้ว นิทานสันสกฤตนับ
เป็นวรรณคดีที่เป็นที่สนใจและเป็นที่ยอมรับในโลก
ตะวันตกมากที่สุด

ลักษณะเด่นของนิทานอินเดีย อยู่ที่การสร้าง
เรื่อง ตัวละครมีมากมายหลายประเภท ที่เป็นสัตว์

มีตั้งแต่มดปลวกไปจนถึงพญาราชสีห์ นอกจากสัตว์
ที่ผู้ฟังคุ้นเคยดีเช่น สุนัข กล้วย ช้าง ม้า ยังมีสัตว์ที่

เกิดจากจินตนาการเช่น หงส์ * ครุฑ อีกด้วย สัตว์
เหล่านี้ นอกจากจะมีพฤติกรรมตามธรรมชาติของ
สัตว์แล้ว ยังมีบทบาท “จำลอง” ของมนุษย์ด้วย
อมนุษย์เช่นวิทยาธร เวตาล ยักษ์ รากษส ปราภฏ

---

* หงส์เป็นสัตว์ในจินตนาการของชาวอินเดีย ได้เคยมีการอภิปรายกันในหมู่
ผู้ศึกษาวรรณคดีสันสกฤตว่าจะใช้คำศัพท์ภาษาอังกฤษเรียกชื่อหงส์ว่า
อย่างไร เพราะ swan มีชื่อสัตว์ในถิ่นอินเดียโบราณ ไม่ตรงกับหงส์ใน
จินตนาการ บางคนใช้ goose เมื่อกล่าวถึงหงส์ที่เป็นตัวละครในเรื่องเล่า
เช่นเรื่องหงส์กับเต่า Geese and Tortoise และใช้ swan ในบทบรรยาย
โวหารที่กวีต้องการแสดงให้เห็นความงามของหงส์

ในนิทานทั้งบทฝ่ายดีที่ช่วยให้อุปสรรคลุล่วง และ
ฝ่ายร้ายที่สร้างอุปสรรคให้เรื่องมีรสชาติยิ่งขึ้น ส่วน
ตัวละครมนุษย์ในนิทานอินเดียมีหลากหลายกว่า
วรรณคดีประเภทอื่น กล่าวคือ ตัวละครเอกจะไม่
ถูกจำกัดอยู่เพียงเจ้าชายผู้เก่งกล้า เจ้าหญิงผู้โสภา
หรือนักบวชผู้ทรงศีล ฯลฯ ดังที่ปรากฏในส่วนใหญ่
ของบทละครและมหากาพย์ แต่ตัวเอกอาจจะเป็น
ใครก็ได้ไม่จำกัดชั้นวรรณะและไม่เลือกประเภท

ในนิทานอินเดียจึงมีเรื่องของพระราชา พราหมณ์
พ่อค้า ขาชนา ช่างตีตม คนชก คนมวยปล้ำ

นักบวชทุกศีล โจรและโสเภณี เป็นต้น ความหลาก
หลายของตัวละครทำให้ผู้เล่านิทานสามารถสร้าง
เรื่องได้หลายรส จึงเป็นเรื่องที่เข้าถึงผู้ฟังได้ทุกวงการ
หรือเมื่อมองในมุมกลับ อาจกล่าวได้ว่าการที่นิทาน
แทรกเข้าไปทุกวงการนี้เองเป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้ตัว
ละครมีหลายประเภทเพื่อให้ตรงกับรสนิยมของผู้ฟัง

การกำหนดให้ตัวละครสัตว์มีบทบาทเยี่ยงมนุษย์
ไม่ใช่ลักษณะที่จำกัดเฉพาะนิทานอินเดีย ในนิทาน
อีสปของกรีก มีราชสีห์เป็นเจ้าป่า มีสัตว์ที่เจรจาได้

คิดได้แทนมนุษย์ แต่ผู้อ่านหรือผู้ฟังที่เทียบกับ นิทาน
อินเดีย จะเห็นว่าบุคลิกของสัตว์ใน นิทานอีสป ยัง
ถูกจำกัดอยู่ในขอบเขตของธรรมชาติสัตว์ ราชสีห์
เป็นสัตว์มีกำลัง มีลักษณะน่าเกรงขาม สัตว์ใหญ่
น้อยยอมเกรงกลัวและเข้ามาพินอบพิเทาราชสีห์จึง
มีบทบาทเป็นเจ้าป่า การเจรจาของสัตว์เป็นเพียงลักษณะ

บุคลาธิษฐานที่ผู้เล่านิทานใช้เพื่อ “เสียดสี” ความ
จริงมากกว่า นิทานอีสป นั้นเป็นนิทานอุทาหรณ์

ที่มีกำเนิดจากการอ้างเหตุผลของนักการเมืองโบราณ
ไม่มีความผิดเพราะเป็นเรื่องสมมติ เมื่อหันมาพิจารณา
สัตว์ในนิทานอินเดียโดยเฉพาะนิทานอุทาหรณ์ เรา
จะเห็นว่าสัตว์มิได้สวม “หัวโขน” มนุษย์เท่านั้น
แต่ยังมีบุคลิกและนิสัยใจคอเป็นมนุษย์ด้วย ราชสีห์
ในนิทานอินเดียคือผู้ปกครองที่ทรงอำนาจ มีบริวาร
ทุกประเภท ตั้งแต่ผู้พินอบพิเทาด้วยความจงรักภักดี
จนถึงพวกหน้าไหว้หลังหลอกที่หวังประโยชน์ฝ่าย
เดียว บางเวลาราชสีห์อาจจะหัวโขนไปตามคำ
ป้อยอและบางเวลาหลงอำนาจจนลืมหู เมื่อภัย

มาถึงตัว ราชสีห์เคยวิ่งหนีตัวสั้น แต่เมื่ออยู่ต่อหน้า
 บริวารจะพยายามควบคุมสีหน้าท่าทางไว้มิให้ลูกน้อง
 เห็นความขลาดได้ สุนัขจิ้งจอกที่เป็นเสนาบดีนั้นเล่า
 ก็คือ เสนาบดีเจ้าเล่ห์ที่คอยรักษาผลประโยชน์ของ
 เจ้านายด้วยความเป็นห่วงประโยชน์ของตนเอง *
 สัตว์ในนิทานอินเดียจึงมิได้อยู่ในที่ที่เคยอยู่ตาม
 ธรรมชาติ สัตว์ป่าอาจมีบทบาทอยู่ในเมืองก็ได้

การผูกเรื่องนิทานที่มีตัวละครเป็นสัตว์ ต้อง

อาศัยความสามารถของผู้แต่งที่จะกำหนดบทบาท
 และเนื้อเรื่อง และบรรยายลักษณะต่างๆ ให้ผู้ฟัง

เห็นด้วย นอกเหนือจากความสามารถนี้แล้ว ผู้แต่ง
 นิทานอินเดียได้เปรียบชาติอื่นตรงที่ผู้ฟังชาวอินเดีย
 พร้อมทั้งจะฟังเรื่องเหล่านี้อยู่แล้ว ผู้ฟังถือว่าตัวละคร
 สัตว์ทั้งหลายมิใช่สัตว์ธรรมดา แต่เคยเป็นมนุษย์
 มาก่อนจึงมีพฤติกรรมและความรู้สึกนึกคิดอย่าง
 มนุษย์ได้ทุกอย่าง ความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมและ
 การเกิดใหม่ฝังแน่นอยู่ในความคิดของชาวอินเดีย

* บทบาทของราชสีห์ และสุนัขจิ้งจอกที่กล่าวถึงนี้ยกมาจากนิทานปัญญาจันตระ

มาช้านานแล้ว *คัมภีร์อุปนิษัท* หลายคัมภีร์กล่าวว่า เมื่อร่างกายแตกดับแล้ววิญญาณจะเคลื่อนออกจากร่างไปสู่ร่างใหม่ จะดีกว่าหรือตกต่ำกว่าเดิมขึ้นอยู่กับกรรมดีหรือกรรมชั่วที่ทำไว้ อาจไปเกิดในตระกูลต่ำเป็นศูทรหรือจัณฑาลก็ได้ บางครั้งอาจตกต่ำจนเกิดเป็นสัตว์ก็ยังมี สำหรับผู้อ่านผู้ฟังบางคนเรื่องของสัตว์ในนิทานจึงไม่ใช่เรื่องสมมติเท่านั้น

ตามหลักวรรณคดีของสันสกฤตลักษณะหนึ่ง

ของวรรณคดีคือต้องก่อให้เกิดรสแก่ผู้อ่าน *อุภินว-
คูปตะ* มีการพรรณาคติจริง วรรณในไตรลัคคตวรรณที่

กล่าวว่า ข้อจำกัดอย่างหนึ่งที่ทำให้งานเขียนนั้น ไม่ก่อให้เกิดรสคือ เมื่อผู้อ่านเกิดความรู้สึกแย้งว่า เรื่องที่อ่านอยู่นั้นเป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้ เหตุนี้เอง เนื้อหาในวรรณคดีสันสกฤตจึงมักเป็นเรื่องที่ดึงมาจากเรื่องเล่าเก่า ๆ ที่เล่าต่อกันมา เช่นเรื่องใน *คัมภีร์ปุราณะ* *มหากาพย์* หรือ *ตำนาน* ประเภทที่ “อิง” ความเชื่อว่าเป็นเรื่องจริงและเนื้อหามักจะเป็นรอง ความวิจิตรของสำนวนภาษา แต่นิทานต่างออกไป ตรงที่มีจุดประสงค์คือการเล่าเรื่อง เนื้อหาจึงมีความ

สำคัญเป็นอันดับแรก ในการนำเรื่องเก่ามาเล่าใหม่ ก็มักมีการแต่งเติมให้สนุกสนานมากขึ้น นอกจากนั้น ยังมีการคิดผูกเรื่องขึ้นใหม่อีกด้วย เรื่องที่จะสนุกสนาน มักจะเป็นเรื่องที่หนีจากเรื่องที่เกิดเป็นปกติ ความ เป็นไปไม่ได้ย่อมแทรกอยู่ในเนื้อหา กวีผู้แต่งนิทาน จะมีทางออกอย่างไรที่จะสร้างให้เรื่องที่ไม่น่าเป็น ไปได้ให้เป็นเรื่องที่เป็นไปได้สำหรับผู้อ่าน

ในนิทานส่วนมากของอินเดีย เทวดาจะมีบทบาท

สำคัญเมื่อเกิดเหตุคับขันที่เกินกำลังของมนุษย์ อภินิหารที่เจิดจรัสบทเพลงของเทวดา ซึ่งเป็นบางสิ่ง

ที่เป็นไปได้สำหรับผู้ฟัง เพราะเป็นที่ยอมรับกันอยู่แล้ว ว่าเทวดามีอำนาจและอิทธิฤทธิ์เหนือมนุษย์ เทวดา จึงเป็นตัวละครที่ผู้ฟังยกให้ว่าจะบันดาลให้สิ่งใด เกิดขึ้นหรือยับยั้งมิให้สิ่งใดเกิดก็ย่อมได้ ในดินแดน ต่าง ๆ ที่ความเชื่อเรื่องเทวดาของอินเดียแผ่กระจาย ไป จึงมีเรื่องของเทวดอำนาจอยู่ในนิทานด้วย ผู้แต่ง นิทานใช้เทวดาอำนาจประดุจอาวุธสำคัญที่จะตัดอุปสรรค ต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นเมื่อจินตนาการของผู้แต่งพา ผู้อ่านเตลิดไปไกล บางเรื่องจะเริ่มต้นด้วยการเกริ่น

ว่าตัวเอกของเรื่องนั้นเป็นเทวดาจตุติลงมาเกิดบุญญา-
ธิการจึงทำให้มีอิทธิฤทธิ์เหนือปกติวิสัยของมนุษย์
เช่น ตกน้ำไม่ไหล ตกไฟไม่ไหม้ เหาะเหินเดินอากาศ
ได้ ฯลฯ บางครั้งผู้แต่งอาจอาศัยอำนาจของมนุษย์
ซึ่งมีอิทธิฤทธิ์บางอย่างเยี่ยงเทวดา เช่นวิทยาธร
ยักษ์ รากษส เป็นต้น

ก็ถ้าตัวละครมนุษย์ที่มีกำเนิดปกติจะมีอิทธิฤทธิ์
เหมือนเทวดาหรืออมมนุษย์บ้างเล่า ผู้ฟังนิทานจะเชื่อ
ว่าเป็นไปได้หรือไม่เพียงใด

(motif) ในนิทานอินเดียไว้อย่างลึกซึ้งซึ่งมีคำตอบว่า
ชาวอินเดียที่ยึดถือหลักปรัชญาโยคะ เชื่อว่าเป็น
ไปได้ถ้ามนุษย์ผู้นั้นปฏิบัติตามขั้นตอนของโยคะจน
บรรลุอำนาจพิเศษเหนือมนุษย์ด้วยกันเอง โยคะ
เป็นระบบปรัชญาที่เป็นที่นิยมอย่างกว้างขวางใน
อินเดียโบราณ ดังจะเห็นได้จากการอ้างถึงใน มหา-
ภารตะ และวรรณคดีอื่น ๆ หลายเรื่อง นักวิชาการ
บางท่านเชื่อว่าปรัชญาโยคะมีกำเนิดเก่าแก่พอ ๆ
กับปรัชญาอุปนิษัท (ประมาณศตวรรษที่ 6 ก่อน

คริสต์กาล) หลักสำคัญของโยคะคือการยุติพฤติกรรม
ทั้งหมดของจิต (ซึ่งมีลักษณะเป็นรูปธรรมมิใช่นาม-
ธรรมตามที่เข้าใจกันทั่วไป) ทำให้จิตหยุดนิ่งด้วย
การบำเพ็ญสมาธิ เพื่อจุดประสงค์คือการหลุดพ้น
จากการบำเพ็ญสมาธินั้นผู้ปฏิบัติจะบรรลุอำนาจ
เหนือธรรมชาติเรียกว่า วิภูติ ได้แก่ ความสามารถ
พิเศษต่าง ๆ เช่นการล่วงรู้อดีตและอนาคต การรู้
เจรจาภาษาสัตว์ การระลึกชาติ การอ่านจิตใจมนุษย์
การล่วงหนหายตัว การล่วงรู้เวลาตายของตนเอง
และผู้อื่น การยึดจิตของตนและผู้อื่นเป็นหนึ่ง
อื่น การเหาะเหินเดินอากาศ และการปรากฏกาย
ในร่างต่าง ๆ ในเวลาเดียวกัน ผู้ที่ผ่านขั้นตอนจน
บรรลุอำนาจพิเศษนี้เรียกว่าโยคี

ในนิทานอินเดีย โยคีจึงเป็นตัวละครมนุษย์ที่
สามารถแสดงบทเทวดาได้ โยคีอาจมีอำนาจในการ
สร้างสรรค์เช่นเดียวกับพระพรหม หรือสามารถแบ่ง
กายได้เป็นภาคต่าง ๆ เช่นเดียวกับสุรยเทพหรือสกัณฑะ
โยคีจึงทำให้อุปสรรคต่าง ๆ ในเรื่องลุล่วงไปได้ ผู้
แต่งนิทานก็สามารถสร้างเรื่องให้สนุกสนานด้วย

จินตนาการที่กว้างไกลโดยไม่ถูกจำกัดด้วยความ
 เป็นไปไม่ได้ ต่อมาอำนาจพิเศษนี้ไม่ได้ถูกจำกัด
 อยู่แต่ที่โยคีเท่านั้น ตัวละครมนุษย์อื่นๆ อาจมีอิทธิ-
 ฤทธิ์ได้ด้วยการถ่ายทอดศิลปวิทยาจากโยคี ซึ่งที่
 จริงก็คือการเรียนรู้และฝึกตามหลักโยคะที่โยคีสอน
 ให้นั่นเอง

นิทานอินเดียที่เป็นเรื่องแทรกอยู่ในวรรณคดี

สันสกฤตเรื่องเอกเช่น มหาภารตะ และ กถาสรีตสาคร
 มีเนื้อเรื่องเบี่ยงเบนออกไปนอกรายของโยคีอยู่มาแต่จุดนี้

ได้ว่าไม่มี วิกฤติ ตามหลักโยคะข้อใดเลยที่ไม่เคย
 ปรากฏในวรรณคดีสันสกฤต ผู้แต่งนิทานเองก็ยอมรับ
 ว่าตบ้องหลักความเชื่อของโยคะ ใน กถาสรีตสาคร
 ปรากฏชัดเจนว่าศิลปมายานี้มีรากฐานมาจาก
 หลักปรัชญา (มีผู้ให้บรรณาธิบายว่าเป็นปรัชญาโยคะ)
 เนื้อเรื่องของนิทานกล่าวถึงท้าวสุรยประภาผู้รู้ศิลป-
 มายาสามารถแบ่งองค์เป็นภาคต่างๆ ไปอยู่กับชายา
 หลายๆ องค์ได้ในเวลาเดียวกัน นิทานวิกรมมาติศย์
 เรื่องหนึ่งมีเนื้อเรื่องตรงกับนิทานเรื่องสรรพสิทธิ์ที่

คนไทยรู้จักกันดี * วิกิรมาทิตย์ได้รับอำนาจพิเศษ
 เยี่ยงโยคี และมีเวตาลเป็นผู้รับใช้ที่วิกิรมาทิตย์
 สามารถเรียกได้ตั้งใจ (เพียงแต่นึกถึงก็จะปรากฏ
 ตรงหน้า) วิกิรมาทิตย์จำแลงร่างเป็นโยคี อาสา
 ทำให้เจ้าหญิงที่แสวงทำเป็นไปตร์สตอบ วิกิรมาทิตย์
 ขอให้เวตาลเข้าไปสิงในวัตถุต่างๆ เช่นตะเกียง ตุ่มหู
 แล้วทำที่เป็นเล่านิทานปริศนาให้วัตถุเหล่านั้นฟัง
 เพื่อลวงให้เจ้าหญิงแก้ปริศนา ในบางส่วน อำมาตย์
 ผู้ติดตามวิกิรมาทิตย์ถอดจิตของตนเข้าไปสิงใน
 วัตถุต่างๆ ในนิทานไทย ตัวเอกของเรื่องคือพระเจ้า
 สรรพสิทธิ์เรียนรู้มนต์ถอดปราณ จึงถอดจิตของ
 อำมาตย์ไปสิงในวัตถุต่างๆ การถอดจิตไปสิงใน
 ร่างอื่นนี้ ตามหลักของโยคะเรียกว่า **ปรกายประเวศ**
“การเข้าไปสู่ร่างอื่น” นิทานวิกิรมาทิตย์อีกเรื่อง
 ปรากฏในวรรณคดีเช่นชื่อ **ปารศวนาถจริต** วิกิ-

---

* ผู้เขียนใช้คำว่านิทานวิกิรมาทิตย์ เมื่อหมายถึงนิทานเรื่องที่มีวิกิรมาทิตย์
 เป็นตัวเอก แต่ถ้าจะหมายถึงหนังสือรวมนิทานวิกิรมาทิตย์ที่มีนิทาน 32
 เรื่องเล่าโดยรูปนารีที่ประดับบัลลังก์ ผู้เขียนจะเรียกว่า **วิกิรมาทิตย์ 32** (ฉบับ
 แปลเป็นไทยของพรธนะแพทย์ใช้ชื่อว่า **นิยายวิกิรมาทิตย์**)

มาทิตย์เรียนรู้ศิลปมายาชื่อ *ปรกาศประเวศ* จากโยคี และยังได้ขอร้องให้โยคีสอนวิทยานั้นแก่อำมาตย์ คนสนิทด้วย วันหนึ่งวิกรมมาทิตย์เห็นชาวเมืองโคกศรีว่า เพราะข้างคูเมืองลุ่ม วิกรมมาทิตย์จึงถอดจิตของ พระองค์เข้าไปสิงในร่างข้างเพื่อปลอบใจชาวเมือง อำมาตย์เห็นได้โอกาสก็ถอดจิตของตนเข้าไปสิง ในร่างของวิกรมมาทิตย์ พระองค์จึงต้องไปอยู่ใน ร่างของนกแก้ว ใน*วิกรมจริตฉบับภาษาเปอร์เซีย*

ก็มีเรื่องวิกรมมาทิตย์ในร่างของนกแก้วนี้เช่นกัน ส่วน นิทานไทยก็มีเรื่องตรงกับเรื่องนี้คือสุริยวงศ์ใน

ปัญญาสชาดก และวรรณคดีลานนาไทยเรื่อง*พรหมทัต*

ศิลปมายาต่าง ๆ นี้ถือเป็นความรู้ที่ศึกษาถ่ายทอด กันได้ เรียกได้อีกว่าศิลปวิทยาหรือวิทยา ในนิทาน หลายเรื่องผู้แต่งใช้หลักบุคลาธิษฐานกำหนดให้ “วิทยา” เป็นบุคคลที่ปรากฏร่างขึ้นตรงหน้าได้ทันที ที่ผู้มีอำนาจพิเศษเรียกหา “วิทยา” มักจะเป็นสตรี มีชื่อเรียกตามความสามารถของตน เช่น *ปรีชัญปติ* “การล่วงรู้” ใน*ไภยาสริตสาคร* พระเจ้านรนาหนทัตตะ ทรงห่วงความเป็นไปของพระบิดาคือพระเจ้าวัดสราช

ทรงเรียก “ปรัชญ์ปติ” มาปรากฏตรงหน้า นางทูล
เรื่องราวต่าง ๆ เกี่ยวกับพระเจ้าวตสราชให้พระเจ้า
นรวาหนทัตตะทรงทราบ

อันที่จริง “วิทยา” ตามวิธีบุคคลาธิษฐานของ
ผู้แต่งนิทานนั้นก็คือ วิทยาธรที่เราได้ยินได้ฟังกัน
บ่อย ๆ นั่นเอง วิทยาธรแปลว่าผู้ทรงไว้ซึ่งความรู้
แต่เป็นความรู้ศิลปมายา มิใช่ศาสตร์อื่น ๆ วิทยาธร
เป็นอมนุษย์มีอำนาจพิเศษบางอย่างเหมือนเทวดา

อยู่ที่วิทยาธรจึงมักไปช่วยมนุษย์เมื่อประสบ
อุปสรรคหรืออันตราย แต่ก็มีเชื่อว่าใครก็ได้จะสามารถ

เรียกวิทยาธรได้ตั้งใจดังที่พระเจ้านรวาหนทัตตะ
ทรงเรียก “ปรัชญ์ปติ” จะต้องเป็นผู้มี “วิภูติ” เท่านั้น

เมื่ออภินิหารในนิทานทำนองนี้แพร่กระจาย
จากอินเดียไปยังดินแดนต่าง ๆ ไม่ว่าจะปรากฏใน
นิทานดั้งเดิมที่รับไปจากอินเดียหรือในนิทานที่แต่ง
กันขึ้นใหม่ก็ตาม ทรรศนะของผู้ฟังย่อมมีต่างกันไป
เมื่อผู้เล่าเล่าว่า “เห็นโยคีขีรุงพุ่งออกมา” หรือ “พระ
สรรพสิทธิ์ก็ทรงถอดดวงจิตของอำมาตย์ไปวางไว้
ที่ชวาลาแล้วเล่านิทานให้ชวาลาฟัง” ผู้ฟังพวกหนึ่ง

อาจคิดว่าเป็นเรื่องเหลวไหลไร้สาระ ถ้าจะฟังก็ฟัง
 อย่างเปรียบเทียบว่าโยคินั้นมาได้รวดเร็วราวกับ
 ชีรุ้งมา หรือพระสรรพลีลิต์สร้างทำเป็นเจรจากับ
 ชวาลาเพื่อลวงให้เจ้าหญิงตรัสตอบเท่านั้น ผู้ฟัง
 อีกพวกหนึ่งไม่ทันคิดถึงเรื่องความเป็นไปไม่ได้ เพราะ
 เห็นว่าเป็นเรื่องสมมติ ตัวละครจะแสดงอิทธิฤทธิ์
 อย่างไรก็ยอมได้ อีกพวกหนึ่งยอมรับการฟัง
 ต่อ ๆ มาว่าโยคิเป็นผู้มีอำนาจพิเศษที่ถ่ายทอดได้

อาจไม่ต้องถามคำตอบว่าอำนาจนั้นเกิดขึ้นได้จริง
 หรือไม่

หลักโยคะจะยอมรับเรื่องเหล่านี้เท่า ๆ กับเรื่องจริง
 เพราะเชื่อว่าการกระทำที่เป็นอธิการนั้นเป็นผล
 จากการปฏิบัติตามหลักของโยคะ ดังนั้นความสนุก-
 สนานเพลิดเพลินของผู้ฟังนิทานกลุ่มต่าง ๆ นี้ จึงมี
 ต่างกันไป และความคิดที่ว่าอิทธิฤทธิ์ในนิทานเป็น
 เรื่องเหลวไหลไร้สาระจึงไม่น่าจะมีในกลุ่มผู้ฟังประเภท
 หลังนี้

หนังสืออ้างอิง

สุนทร อนุรักษ์. ปรัชญาอินเดีย : ประวัติและลัทธิ.

กรุงเทพฯ : พิพิธวิทยา, 2521.

Alphonso - Karkala, John B. ed. **An Anthology of Indian Literature.**"

Middlesex : Penguin Books, 1971.

Bloomfield, Maurice, "On the Art of

Entering Another's Body : A Hindu Fiction Motif." *Proceedings of the*

American Philosophical Society

(April, 1917).

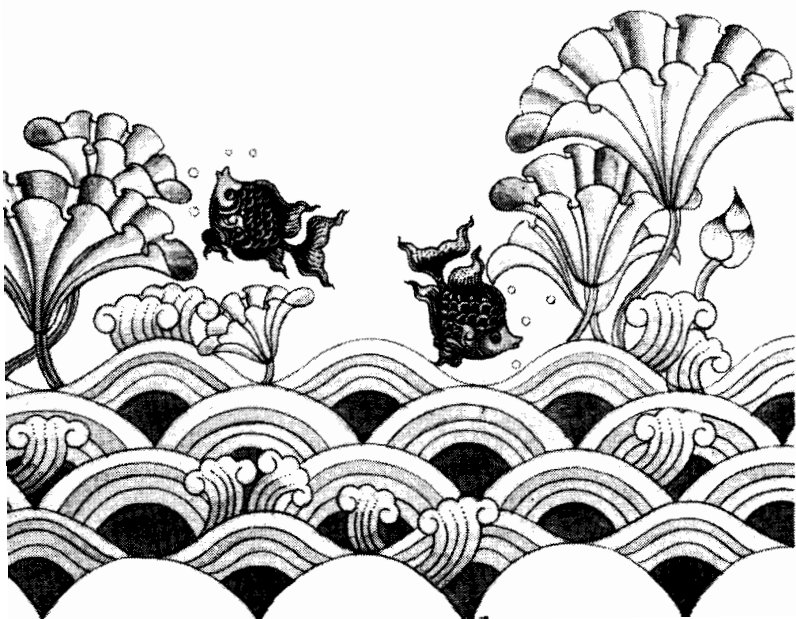
Perry, Ben E. "Fable." **Studium Generale,**

12 (1959).

หิโตปเทศ : นิทานสอนผู้ใหญ่

มทาวิตถาลัยคิลปากกร สงวนลิกสิทธี

นารายณะ กวีอินเดียนผู้ประพันธ์หิโตปเทศกล่าว
ไว้ในโคลกนำเรื่องว่า

“ผู้ที่ได้สดับหิโตปเทศย่อมได้รับความรู้ความ
ชำนาญในการใช้ถ้อยคำ และรู้หลักการปกครอง
และการดำเนินชีวิต”

จึงเท่ากับว่านารายณะมีเจตนาให้หิโตปเทศมี
คุณค่าทั้งทางด้านภาษาและเนื้อหานั่นเอง

ว่ากันด้านภาษา นักศึกษาภาษาและวรรณคดี

สันสกฤตทั้งปวงยอมรับว่าหิโตปเทศเป็นแบบอย่าง
การใช้อยู่อย่างสูงส่งและสละสลวย

เปรียบเทียบกับลิกซิง เมื่อมีการถ่ายทอดเป็นภาษาไทย
ผู้อ่านก็ได้รับอรรถรสด้านภาษาที่ลิกซิงแต่งตาม
แบบภาษาไทย เพราะฝีปากของปราชญ์ผู้เป็นอัจฉริยะ
ทางภาษาซึ่งไม่มีใครปฏิเสธได้เลย

เมื่อพูดถึงเนื้อหา หิโตปเทศมิใช่นิทานที่เล่า
เพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลิน แต่เป็นคติธรรมที่
จำแลงมาในรูปนิทาน และเกือบทุกย่อหน้าจะมีโคลก
แสดงคติธรรมอยู่ในรูปคำพูดของตัวละครบ้าง ความ
คิดคำนึงบ้าง ผู้อ่านจำนวนไม่น้อยจึงมองเห็นคุณค่า

ของหิโตปเทศในแง่ที่เป็นคลังคติธรรม มักนิยมยกคติจากหิโตปเทศไปอ้างอิงกันอยู่เนื่อง ๆ

อย่างไรก็ตาม หิโตปเทศมิใช่หนังสือรวมคติธรรมเหมือนดังโคลงโลกนิติ หรืออิศริญาณภาษิต โคลงแสดงคติธรรมในหิโตปเทศส่วนใหญ่มีเนื้อเรื่องจากนิทานเข้ามาหนุนให้เด่น เมื่อตัวละครตัวหนึ่งยกคติมากล่าวว่า “ผู้ที่เข้าไปวุ่นวายในกิจของผู้อื่น ย่อมเดือดร้อน...” ดูจะเป็นคำสอนกลาง ๆ เท่านั้น แต่เมื่อชักตัวอย่างมาอ้างว่า “...เสมือนลาถูกตีเพราะแพดเลี้ยง...” แล้วยกเข้ามาเรื่องลาแพดเลี้ยงมาสาธิตคติธรรมบทนั้นย่อมมีน้ำหนักและเด่นชัดขึ้น

ในขณะที่เดียวกัน คติธรรมบางบทก็เป็นตัวหนุนให้ความคิดของตัวละครเด่นชัดขึ้น เช่น เมื่อสุนัขบ่นกับลาว่า ได้เฝ้าบ้านให้นายมาช้านาน นายกลับไม่เห็นประโยชน์ของตนและไม่เลี้ยงดูตนให้ดีเลย สุนัขตีเตียนนายแล้วยกคติบทหนึ่งว่า

“การเลี้ยงดูผู้น้อย การสนองพระคุณเจ้านาย การปฏิบัติธรรม การคลอบบุตร เหล่านี้จะยืมมือของผู้อื่นทำไม่ได้”

หิโตปเทศมีลักษณะเป็นนิทานซ้อนนิทาน เริ่มด้วยนิทานนำเรื่องซึ่งมีตัวละครตัวหนึ่งเป็นผู้เล่า นิทานหลัก 4 เรื่อง ในนิทานหลักเหล่านั้นมีนิทานอุทาหรณ์หลายเรื่องเป็นนิทานซ้อนอยู่

นิทานนำเรื่องในหิโตปเทศเล่าว่า ท้าวสุทรรศน์แห่งนครปาฏลิสบุตรทรงหวั่นวิตกที่โอรสทั้งหลายไม่ฝึกใฝ่ในการศึกษา ได้แต่ประพฤตินิดทางอยู่เสมอ พระองค์จึงทรงเรียกประชุมนักปราชญ์เพื่อเลือกผู้

มีความสามารถในการอบรมสั่งสอนโอรส มหา

เดือน จะสอนโอรสให้มีความรอบรู้เรื่องการดำเนินชีวิตและการปกครองอย่างถ่วงถ่วง วิษณุศรมันเล่า นิทานถวายโอรสรวม 4 เรื่อง เรื่องแรกเป็นเรื่องการผูกมิตรของเต่า กวาง กา หนู นกพิราบ สอนให้เห็นว่าการมีเพื่อนที่ดีอาจช่วยให้พ้นภัยต่าง ๆ ได้ เรื่องที่สองคือเรื่องการแตกมิตร สอนให้เห็นโทษของการทำลายมิตร นิทานเรื่องนี้เล่าว่าราชสีห์กับวัวเป็นเพื่อนกัน แต่ถูกสุนัขจิ้งจอกซึ่งเป็นเสนาบดีของราชสีห์ยุยงให้บาดหมางกัน เรื่องที่สามชี้ให้

เห็นกลไลบายในการเอาชนะศัตรู โดยยกเป็นนิทาน เรื่องการต่อสู้ระหว่างหงส์กับนกยูง หงส์เป็นฝ่ายแพ้ เพราะหลงไว้ใจกาผู้เป็นไส้ศึก เรื่องสุดท้ายกล่าวถึงการยุติศึก เป็นเรื่องที่สืบเนื่องจากรื่องที่สาม

คำสอนในहितोपเทศค่อนข้างหลากหลาย แต่ก็มีแนวคิดหลักอยู่ที่การดำรงชีวิตในสังคม ในนิทาน เรื่องการผูกมิตร เมื่อนกทั้งฝูงติดตามย้าย ก็พากัน

โทษเจ้าฝูงผู้นำฝูง แต่นกเจ้าปัญญาตัวหนึ่งเตือน

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

“ในยามทุกข์ จงมีใจหนักแน่น ในยามสุข จงรู้จักสงบเสงี่ยม

ในเวลาเข้าที่ประชุม จงกล้ากล่าวอย่างชัดถ้อยชัดคำ ในเวลาสงคราม จงมีใจแกล้วกล้า”

คำสอนสองวรรคแรกอาจเป็นคำแนะนำสำหรับคนทั่วไป ส่วนคำสอนสองวรรคท้ายค่อนข้างจะจำกัดสำหรับบุคคลบางพวก แต่ถ้านำมาปรับใช้กับคนในสังคมปัจจุบันก็น่าจะได้หากตีความคำว่า “สงคราม” คือการที่ต้องเผชิญหน้ากับศัตรูคู่แข่ง

โคลกหลายบทยกย่องผู้มีความรู้ เช่นบทที่กล่าว
ว่า

“การไม่มีบุตรหรือบุตรตายจากไป ยิ่งดีกว่ามี
บุตรโง่

สองประการแรกเป็นความทุกข์เพียงครั้งเดียว
แต่ประการหลังเป็นความทุกข์ตลอดกาล”

และยังเปรียบว่า “ผู้มีรูปร่าง ทรูสูง แต่
ไม่มีความรู้ เหมือนดอกทองกวาวที่ไร้กลิ่น”

บางบทเป็นอุรเปรียบเทียบด้วยการใช้โวหาร
เปรียบเทียบระหว่างพระเยซูกับพระเยซู

“ที่ใดไร่นักปราชญ์ แต่ผู้มีปัญญาเพียงเล็กน้อย
ยังยอดตัวว่าเลิศ

ที่นั่นก็เหมือนดินแดนที่ไร้รุกขชาติ ชั้นแต่ต้น
ละหุ่งก็ขึ้นชื่อว่าเป็นไม้ใหญ่”

และอีกบทหนึ่งว่า “ผู้ที่โง่เขลาอาจเป็นที่นับถือ
ในที่ประชุมได้ トラบเท่าที่ยังไม่แยมปากพูด”

ความคิดที่ปรากฏในโคลกหลายบทมีลักษณะ
เป็นอุดมการณ์ ถ้าไม่ใช่สภาพที่เป็นจริงในสังคม
ของผู้ประพันธ์แล้ว ก็ต้องเป็นความไม่ฝันของผู้ประพันธ์

ปรารถนาจะให้ดีขึ้น เช่นบทที่ว่า

“ความรู้ทำให้เป็นผู้ประพடுத்தดี ความประพடுத்தทำให้ได้รับตำแหน่งดี

ตำแหน่งดีทำให้เกิดทรัพย์ ทรัพย์หนุนให้ประพடுத்தธรรมสะดวก ซึ่งนำไปสู่ความสงบสุขในที่สุด”

ที่ยังคงเป็นจริงมาจนทุกวันนี้เห็นจะเป็น “ตำแหน่งดีทำให้เกิดทรัพย์” ส่วนอีก 3 ประการนั้น เป็นเพียงความไม่ฝันของบางคน ในขณะที่อาจเป็นสิ่งที่หลายคนไม่เคยหยุดคิดถึงแม้สักขณะจิตเดียวเลยก็ได้

สำหรับสังคมที่คนมีความรู้ยังไม่รู้จะประพடுத்தดี คนประพடுத்தดีก็ยังไม่ได้อำนาจดี หรือคนมีเงินยังไม่เคยรู้สึกสะดวกใจที่จะประพடுத்தธรรม โสลกหลายบทในหิโตปเทศน่าจะช่วยให้สะดวกใจได้บ้าง

หิโตปเทศเป็นหนังสือที่แต่งขึ้นเพื่อสอนคติธรรมเป็นสำคัญ เมื่อเปรียบเทียบกับปัญญาตันตระซึ่งเป็นวรรณคดีต้นแบบของหิโตปเทศ จะเห็นได้ว่า นารายณะได้นำนิทานและโคลกบางบทจากปัญญาตันตระมาเรียบเรียงใหม่ แล้วเพิ่มโคลกเข้าไปจนมีจำนวนเกือบสองเท่าของโคลกในปัญญาตันตระ นอกจากนั้นชื่อ

เรื่องเองก็บ่งชี้เจตนาของผู้ประพันธ์ได้อย่างดี หิโตปเทศ
แปลว่า (หนังสือที่) ชี้ประโยชน์

หิโตปเทศคงได้มีการถ่ายทอดเป็นภาษาไทย
นานแล้ว ดังปรากฏในหิโตปเทศวัตถุปกรณ์ ซึ่ง
มีต้นฉบับสมุดไทยอยู่ในหอสมุดแห่งชาติ และมีฉบับ
พิมพ์ (จากสมุดไทยดังกล่าว) รวมกับนิทานเรื่อง
อื่นๆ ได้แก่ นิทานอิหร่านราชธรรม นนทุกปกรณ์
ปักชีปกรณ์ ปิศาจปกรณ์ และเวตาลปกรณ์

และใช้ชื่อหนังสือว่า นิทานอิหร่านราชธรรม (ประชุม
ปกรณ์)

หิโตปเทศวัตถุปกรณ์มีเนื้อเรื่องเพียงนิทาน
นำเรื่อง นิทานหลักเรื่องการผูกมิตร และนิทานซ้อน
อีก 15 เรื่องเท่านั้น เห็นได้ชัดว่าต้นฉบับเป็นการ
ถ่ายทอดจากฉบับเขียนมากกว่าจากนิทานมุขปาฐะ
โดยตรง เพราะยังรักษาถ้อยคำจากโคลกไว้อย่าง
ครบถ้วนหลายบท แม้จะมีได้ปรากฏในรูปโคลก
ก็ตาม ชื่อตัวละครใกล้เคียงของเดิม ที่ผิดเพี้ยนไป
บ้างก็ยังคงมีเค้าและร่องรอยเดิมอยู่ แต่มักเปลี่ยน
เป็นชื่อบาลีเสีย เช่น สุทรรศน์ เป็น สุทัสสน ทิรม-

กรรมะ เป็นที่มกัณณะ เป็นต้น นอกจากนั้นยังมี
ความคิดทางพุทธคติเพิ่มขึ้นจากฉบับเดิม เช่น เมื่อ
กล่าวถึงการศึกษา หลายตอนจะพูดถึง การมีความรู้
คัมภีร์ธรรมศาสตร์ นิติศาสตร์ และการถือสมาทาน
ศีล 5

นิทานซ้อนที่ปรากฏในหิโตปเทศว่าวัดอุปกกรรม
ในตอนต้น ๆ เรื่องยังคงตรงกับฉบับสันสกฤตแต่
เรื่องต่อ ๆ มาต่างไป เข้าใจว่าคงจะเพิ่มเข้ามาเมื่อ
มีการคัดลอกต้นฉบับ ท่านองเดียวกับต้นฉบับ
มณฑลพายัพได้เคยเขียนถึงเรื่องนี้
หลายครั้งแล้ว

เมื่อเสฐียรโกเศศจะเลือกแปลหิโตปเทศ ท่าน
มีความเห็นว่า “เพราะเรื่องหิโตปเทศซึ่งมีอยู่ใน
ภาษาไทยแล้ว มีเพียงบทเบื้องต้นเท่านั้น” ท่านจึง
แปลจากฉบับภาษาอังกฤษของเวอร์แทนโดยมีนาคะ-
ประทีปเป็นผู้ตรวจแก้และเทียบกับฉบับสันสกฤตที่
เขียนด้วยตัวอักษรเทวนาครีและอักษรสิงหล ท่าน
ทั้งสองใช้นามปากกาว่า “คารม พ.ศ. 2459”

หิโตปเทศฉบับภาษาไทยของเสฐียรโกเศศและ

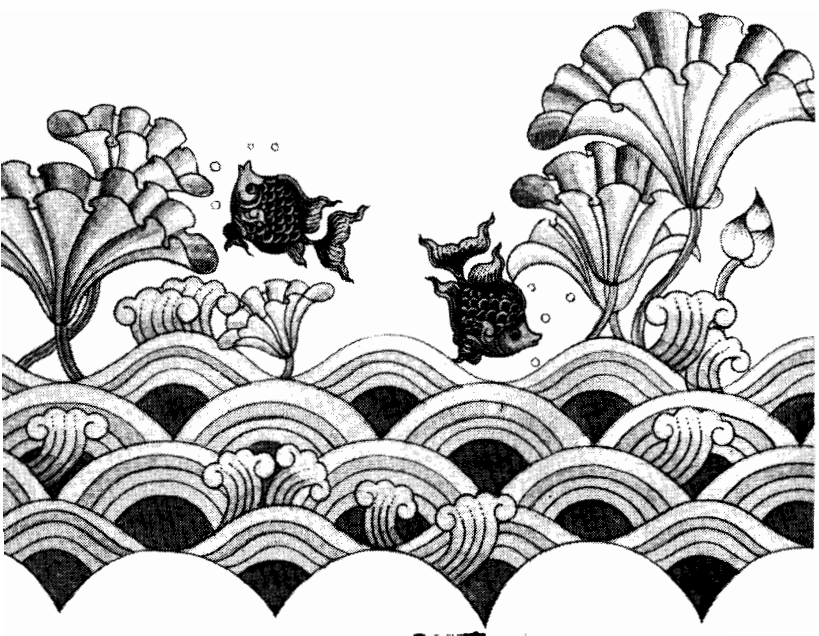
นาคะประทับเป็นที่รู้จักของคนไทยมานานและมีการพิมพ์เผยแพร่หลายครั้ง ผู้ที่ยังไม่ได้ลิ้มรสอาหาร
 ปัญญาจากหิโตปเทศ ควรจะอ่านสักครั้งแม้เพื่อ
 ความเพลิดเพลินก็ยังนับว่าได้ประโยชน์ เพราะ
 เนื้อหาของนิทานแอบสอนคติธรรมอยู่ในตัว แต่ถ้า
 จะค่อย ๆ พิจารณาบทสอนใจที่มีอยู่พร้อมพรั่งใน
 หิโตปเทศแล้ว จะยิ่งคุ้มค่าและประจักษ์เองว่าที่
 หิโตปเทศชี้ประโยชน์นั้นคือประโยชน์ของผู้อ่านเอง

แต่จะได้รับมากน้อยเพียงใดสุดแล้วแต่การเปิดใจ
 กว้างและการรับไปพิจารณาของแต่ละคน.

มหาวิทยาลัยศรีปทุม สภามหาวิทยาลัยศรีปทุม

“นิยายเบงคลี : ที่เป็นยิ่งกว่าหนังสือ
รวมนิทาน”

มหาวิทาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

หลายปีมาแล้ว ผู้เขียนได้เขียนถึงหนังสือเรื่อง-
หนึ่งที่ได้รับประกาศนียบัตรของวรรณคดีสโมสร
ด้วยความเป็นห่วงว่านักอ่านรุ่นหลังจะไม่ว่าหนังสือ
เรื่องนั้นได้รับยกย่องจากสถาบันที่เคยมีบทบาทใน
การวิพากษ์วรรณคดีอยู่สมัยหนึ่ง ทั้งนี้เพราะใน
หนังสือดังกล่าวไม่ปรากฏเครื่องหมายหรือข้อความ
ใดเลยที่จะบ่งให้รู้ว่าเป็นหนังสือที่ได้รับยกย่องมาแล้ว
(กุสุมา, 2513 : 59 - 63)

หนังสือเรื่องนั้นคือนิยายเบงคลี ของเสฐียร-
โกเศศแล่วไว้ในพินความหลังว่า การรับ
มทาทิตยมาลัยดิลกพร สวางนลิขสิทธิ์

เสฐียรโกเศศเล่าไว้ในพินความหลังว่า การรับ
ประกาศนียบัตรสำหรับนิยายเบงคลีนั้นไม่มีพิธีรีตอง
อะไร เมื่อได้รับแจ้งจากราชบัณฑิตยสภาซึ่งเป็น
หน่วยงานใหญ่ของวรรณคดีสโมสร ท่านก็ไปรับ
ประกาศนียบัตรจากพระราชวรวงค์เธอ กรมหมื่น
กวีพจนสุปรีชา ใบประกาศนียบัตรมีตราประทับขาด
เป็นรูปพระคเณศประทับแท่นอยู่ตอนบนแผ่นกระดาษ
ถัดลงมาเป็นข้อความยกย่องหนังสือนิยายเบงคลี
แต่รายละเอียดในข้อความเป็นอย่างไรท่านจำไม่ได้

แล้ว ผู้ที่ลงนามในประกาศนียบัตรนั้น ก็มีกรมหมื่น
 กวีพจนสุปรีชาเลขานุการวรรณคดีสโมสรเพียงพระองค์
 เดียว เสฐียรโกเศศได้นำประกาศนียบัตรฉบับนั้น
 ไปใส่กรอบแขวนไว้ที่หน้าโต๊ะเขียนหนังสือของท่าน
 ต่อมาตัวหนังสือในประกาศนียบัตรก็จางไปที่ละน้อย ๆ
 จนกระทั่งเหลือคำให้อ่านได้เพียงไม่กี่คำ ในที่สุด
 ประกาศนียบัตรนั้นก็หายไป (เสฐียรโกเศศ, 2513 :
 208-9)

ตามปกติ หนังสือที่ได้รับยกย่องจากวรรณคดี
 สโมสรจะมีสิทธิ์ไปตราพระคณศของวรรณคดีสโมสร
 มหาวชิราวุฒยาลัยศิลปากร สมาคมศิษย์
 ประทับไว้ที่หน้าปกได้เพื่อเป็นการประกาศเกียรติคุณ
 นี้ให้รู้สืบทอดกันต่อไป แต่น่าเสียดายที่นิยาย
 เบงคลีมีโอกาสดำประทับตราพระคณศเพียงครั้ง
 เดียวเท่านั้น ท่านผู้ประพันธ์เล่าไว้ว่า “ข้าพเจ้า
 เคยเห็นโรงพิมพ์ไทของขุนโสภิตดีพิมพ์ตรา
 พระคณศนี้ที่หน้าปกนิยายเบงคลี ครั้นแล้วต่อมา
 หลายปี แม้หนังสือนิยายเบงคลีจะได้ตีพิมพ์อีก
 หลายครั้ง ก็ไม่ได้มีตราพระคณศอยู่ในนั้น”
 (เสฐียรโกเศศ, 2513 : 209)

เมื่อมีพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยการจัดตั้งวรรณคดี
สโมสรขึ้น เมื่อ พ.ศ. 2457 ได้มีการคัดเลือกหนังสือ
ที่แต่งดีและประกาศยกย่องให้เป็นยอดของวรรณคดี
ประเภทต่าง ๆ ดังเป็นที่รู้จักกันดีในหมู่นักศึกษา
วรรณคดี เช่น พระลอเป็นยอดของกลอนลิลิต อิเหนา
เป็นยอดของกลอนบทละคร หลังจากนั้นมาอีกหลายปี
ก็ยังไม่มียกย่องหนังสือดีที่สมควรยกย่องเช่นนั้นอีก จน

กระทั่งมีผู้เสนอชื่อนิยายเบงคลีให้กรรมการวรรณคดี
สโมสรพิจารณาว่าเป็นหนังสือที่แต่งดี ประกาศนียบ-

มตามาจากนิยายเบงคลีได้รับเป็นประกาศนียบัตร
สามัญเช่นเดียวกับที่ทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระ
พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว สำหรับบทละครคำฉันท์
เรื่องมัทนะพาธา ดังปรากฏในลายพระหัตถ์ที่สมเด็จพระ
กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงมีถึงสมเด็จพระเจ้าฟ้า
กรมพระยานริศนานุวัตติวงศ์ว่า การทูลเกล้าฯ ถวาย
ประกาศนียบัตรสำหรับบทละครเรื่องมัทนะพาธา
นั้น “ถวายเป็นประกาศนียบัตรอย่างสามัญ จึง
ทำอย่างเดียวกับเช่น ได้ให้พระยาอนุমানราชธน”
(ดำรงราชานุภาพ, 2504 : 153)

พระยาอนุমানราชธนออกตัวไว้ว่า ที่นียายเบงคลีได้รับประกาศนียบัตรนั้น “คงหมายความว่าแต่งดี เป็นสำนวนไทย ๆ แต่เห็นจะไม่ถึงขนาดเยี่ยมที่เป็นมาตรฐานตามกรรมการกำหนดไว้ก็เป็นได้” (เสฐียรโกเศศ, 2513 : 209) ท่านเชื่อว่า “ไม่ใช่เรื่องแต่งดีถึงขนาดดีเยี่ยม แต่สมเด็จฯ (กรมพระยาดำรงฯ) ทรงส่งเสริมให้ได้รับประกาศนียบัตรรับรอง ก็เพื่อให้คนอื่นสนใจและแต่งหนังสือไทยเอาไว้บ้าง อย่างน้อยให้ได้ถึงขนาดเพียงนี้พอ” (เสฐียรโกเศศ, 2513 : 210)

กระนั้นก็ตาม ยังน่าเชื่อว่าการที่นียายเบงคลีได้รับยกย่องว่าแต่งดีนั้นก็เพราะความสามารถของพระยาอนุমানราชธนผู้ประพันธ์เป็นสำคัญ ดังที่สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพได้ออกพระโอรุ์ตรัสชมไว้ถึงหนังสือเล่มอื่น ๆ ของพระยาอนุমানราชธนว่า “คนแต่งหนังสือชั้นนี้ พระยาอนุमानราชธนเป็นยอดเยี่ยมคนหนึ่ง ดีทั้งการค้นคว้าความรู้ และสำนวนที่แต่ง” (ดำรงราชานุภาพ, 2505 : 274)

ผู้ที่ได้อ่านนิยายเบงคลีอย่างละเอียดแล้ว จะประจักษ์แจ้งว่าเป็นหนังสือที่ดีทั้งการค้นหาความรู้ และสำนวนที่แต่งอย่างแท้จริง

ความดีเด่นในด้านสำนวนโวหารในการประพันธ์ของพระยาอนุমানราชธนนั่นเป็นที่ยอมรับกันอยู่แล้ว ในที่นี้จึงยังจะไม่กล่าวถึง แต่ความดีเด่นในด้านการค้นคว้าและแสดงความรู้ นั้น นิยายเบงคลี เป็นหนังสือเล่มหนึ่งที่เป็นตัวอย่างที่จะนำมาอ้าง

ได้อย่างดี

มทาวททวารัณยดิฉลปากกร สมานลิขสิทธิ

ประเสริฐร่วมทำ คือฝ่ายแรกแปลและแต่ง ฝ่ายหลังตรวจแก้สำนวนนั้น เรื่องแรกคือ หิโตปเทศ นิทานสันสกฤต เรื่องที่สองเป็นนิทานอาหรับเรื่อง ทศมนตรี ต่อมาท่านทั้งสองได้อ่านนิทานพื้นบ้านของชาวเบงกอลเล่มหนึ่ง เห็นว่าเป็นเรื่องธรรมดา น่าจะแปลเป็นภาษาไทยได้ง่ายกว่าสองเรื่องแรก จึงตัดสินใจแปลนิทานเรื่องนั้น ด้วยต้องการจะ “ปล่อยสมอง” หยุดแปลเรื่องยาก ๆ ลักพักหนึ่ง ท่านเรียกหนังสือที่แต่งแปลมานั้นว่านิยายเบงคลี

เมื่ออ่านเฉพาะตัวเรื่องนิทาน จะเห็นว่านิยายเบงคลีเป็นเพียงเรื่องธรรมดา ๆ ที่มีแนวเรื่องคือการเอาชนะผู้อื่นด้วยไหวพริบ เนื้อเรื่องจึงเกี่ยวกับการใช้กลลวงเพื่อเอาชนะฝ่ายที่ด้อยกว่า ซึ่งมักจะเป็นคนโง่เขลาเบาปัญญาและไม่ละเอียดรอบคอบ แม้จะพยายามใช้เล่ห์กลอย่างไร ในที่สุดก็ยังเพลี่ยงพล้ำแก่คนที่มีไหวพริบได้ เช่นเรื่อง “กลต่อกล” พราหมณ์ผู้หนึ่งใช้กลลวงหญิงสาวผู้หนึ่งมาจากพ่อแม่ของนาง แต่นางฉลาดกว่า กลับใช้กลแก้ตอบจนสามารถฆ่าพราหมณ์ผู้หนึ่งได้ และยังมีอีกหลายเรื่องที่ต้องใช้สติอีกด้วย ผู้แต่งเน้นความสำคัญของเขาวرنปัญญาไว้มาก ดังเช่นเรื่อง “มีความรู้หรือมีเขาวرنดี” เจ้าชายองค์หนึ่งกับบุตรมนตรีผู้หนึ่งโต้เถียงกันว่าความรู้หรือเขาวرنปัญญาจะดีกว่ากัน เมื่อตกลงกันไม่ได้ก็แยกกันออกเดินทางไปผจญภัยเพื่อหาคำตอบ เจ้าชายผู้เชื่อว่าความรู้เหนือกว่าปัญญา กลับต้องเสียรู้เจ้าหญิงองค์หนึ่ง ทำให้ตกเป็นทาสหาบน้ำให้นาง ส่วนบุตรมนตรีผู้เชื่อว่าเขาวرنปัญญาเหนือกว่า สามารถพิชิตรากษสีได้ พระราชาจึงยกราชธิดาให้ ต่อมา

ก็ปราบราชสีกตนหนึ่งและรู้เวทมนตร์จนสามารถนำไปใช้ปลดปล่อยเจ้าชายเป็นอิสระได้ ในขณะที่เน้นคุณของเขาวนัปัญญา ผู้แต่งก็ชี้ให้เห็นโทษของความงี่เงาด้วย ดังเช่นเรื่อง “ตাকাไหน พนักงานสวน” ตাকাไหนมีโอกาสดีได้เกาะหางช้างเอราวัณขึ้นไปเที่ยวสวรรค์ เมื่อกลับลงมาเล่าให้ภรรยาฟัง ภรรยา ก็บอกเพื่อนบ้านต่อไปจนรู้กันทั่ว ทุกคนพากันมาขออาศัยตাকাไหนเกาะหางช้างขึ้นสวรรค์

ด้วย ขณะที่กำลังเกาะอยู่นั้น ภรรยาถามว่าหมากี่ และขนมที่ได้ไปกินในสวรรค์ขนาดไหนผู้แต่งได้

ตাকাไหนก็ปล่อยมือจากหางช้างเพื่อทำมือให้ดู ทุกคนจึงร่วงลงมาตายหมด

นิทานบางเรื่องในนิยายเบงกลียกให้เขาวนัปัญญาเป็นลักษณะเด่นของวีรบุรุษชื่อวิกรมมาทิตย์ ชาวอินเดียนิยมนับถือวิกรมมาทิตย์ว่าเป็นกษัตริย์ผู้ประเสริฐ ทรงเดชาบุภาพ ดำรงมั่นในทศพิธราชธรรม “บรรดานิยายนิทานต่าง ๆ ชาวอินเดีย มักเกณฑ์ให้ท้าววิกรมมาทิตย์เป็นนายโรงแทบทุกเรื่อง” (เสฐียรโกเศศ, 2510 : 72) แม้นิทานบางเรื่อง

จะแต่งขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์อื่นก็ยังคงถูกนำมาปรับเข้ากับเรื่องของวิกรมมัทิตย์ เรื่องเล่าเกี่ยวกับวิกรมมัทิตย์ จึงมีหลากหลายจนนับได้ว่าเป็น “คลังนิทานวิกรมมัทิตย์” นิทานในนิยายเบงคลีที่อยู่ใน “คลังนิทานวิกรมมัทิตย์” ได้แก่ เรื่อง “ท้าววิกรมมัทิตย์ ตอนเลือกคู่” และ “สองเจ้าบ่าว” ซึ่งแสดงความหลักแหลมของวิกรมมัทิตย์ในการเลือกคู่ครองและแก้ปัญหาเฉพาะหน้าให้ลุล่วงไปได้

ด้วยเหตุที่เป็นนิทานชาวบ้าน นิทานหลายเรื่อง
ในนิยายเบงคลีจึงแสดงความเชื่อต่าง ๆ ซึ่งคงจะ

หลากหลายตามกลุ่มของผู้ฟัง แม้จะมีแก่นเรื่องหลัก คือคุณค่าของเขาวرنปัญญา แต่ในการดำเนินเรื่องได้เน้นความเชื่อถือไว้อย่างเด่นชัด เช่น ความเชื่อในอำนาจของพระศิวะตามนิกายศิวะในเรื่อง “พราหมณ์กินพรหม” ความเชื่อในอำนาจของพระนารายณ์ตามนิกายไวษณพในเรื่อง “กาโหนดลานพราหมณ์เฒ่า” ความเชื่อเรื่องกรรมใน “กรรมลิขิต” และความเชื่อเรื่องพิธีกรรมใน “เทพธิดาอิตู”

นิทานสัตว์ปรางค์อยู่เพียงเรื่องเดียวในนิยาย

เบงคลี คือเรื่อง “แพะ เลือ ลิง” แก่นเรื่องหลักยังคงเป็นการใช้เขาวนปัญญาเพื่อพิชิตศัตรูอีกเช่นกัน พ่อแพะพูดลวงเสือให้กลัวโดยแกล้งดูถูกว่ากินเสือไปห้าตัวแล้วยังไม่พอหรืออย่างไร แล้วสัญญาว่าจะจับเสือให้กินอีกตัวหนึ่ง เสือตกใจรีบหนีไปทันทีเมื่อเล่าให้ลิงฟัง ลิงก็ว่าเป็นเพียงแพะเท่านั้น แล้วจึงพาเสือกลับมาที่เดิม พ่อแพะกลับเอาชนะได้ด้วยไหวพริบโดยแกล้งร้องบอกว่า ลิงได้ทำตามสัญญา

ลวงเสือมาให้ตนแล้ว เสือหลงกลจึงหนีไปอย่างไร้
 มตามหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

นิยายเบงคลีนั้นนอกจากแต่งขึ้นเพื่อ “ปล่อยสมอง” ดังกล่าวข้างต้นแล้ว พระยาอนุমানราชธนายังมีความประสงค์ที่จะ “บำรุงความสนุก” แก่ “เพื่อนเด็กทั้งหลาย” ด้วย (เสฐียรโกเศศ, 2507 : จ.) แต่เมื่อแต่งไปได้สักหน่อยท่านก็ “อดที่จะทำเรื่องง่ายให้เป็นเรื่องยากไม่ได้” (เสฐียรโกเศศ, 2513 : 127) พระยาอนุমানราชธนายและพระสารประเสริฐได้ช่วยกันค้นคว้าแสดงอรรถาธิบายเกี่ยวกับตัวละครบ้าง สถานที่บ้าง พิธีกรรมต่างๆ บ้างอย่าง

ละเอียดครบถ้วน นอกจากนี้ยังมีเชิงอรรถแทบทุกหน้าแล้ว ยังมีภาคผนวกเพิ่มขึ้นมาอีกส่วนหนึ่งต่างหาก ท่านกล่าวว่า “นี่เป็นเรื่องที่เราชอบมาก เพราะเป็นทางบังคับตัวเองให้เราต้องค้นคว้าหาความรู้นอกเรื่อง แล้วระบายความรู้อันรุ่งโรจน์ของเราให้ออกมาเป็นตัวหนังสือ” (เสฐียรโกเศศ, 2513 127)

จุดเด่นของนิยายเบงคลีจึงมิได้อยู่ที่ความสนุกสนานของเนื้อหา แต่อยู่ที่ “ความรู้อันรุ่งโรจน์” ในอรรถและภาคผนวกซึ่งค้นค้นเพียงตัวประกอบ แต่ในที่สุดก็แสดงบทบาทสำคัญจนกลายเป็นตัวเอกของเรื่องไป

ด้วยเหตุที่นิยายเบงคลีเป็นนิทานต่างชาติต่างวัฒนธรรม การสื่อเรื่องย่อมาเป็นไปได้ยาก หากไม่มีการอธิบายเพิ่มเติม ท่านผู้ประพันธ์คงจะตระหนักถึงข้อนี้ดี ในการเล่าเรื่องท่านจึงหยุดอธิบายไว้ในเชิงอรรถทุกครั้งเมื่อสะดุดคำที่แปลกหูสำหรับคนไทย เช่น กายัสต์ ซึ่งเป็นชื่อสกุล และจังกัดติมคัย ซึ่งเป็นคำขานเรียก เป็นต้น หรือเมื่อกล่าวถึงความเชื่อ

ที่แปลกไป เช่น การห้ามคนเจ็บหนักไปที่แม่น้ำคงคา เพื่อให้ไปสิ้นใจที่ริมแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อของชาวฮินดู เป็นต้น เรื่องที่สมควรจะอธิบายโดยพิสดารก็ยกไปกล่าวอีกครั้งในภาคผนวกซึ่งมีหลากหลายทั้งเรื่องของพิธีกรรม เช่น ศราทธ์ อันนประสาณ เรื่องของธรรมเนียมนิยม เช่น การตัดจากสกุล การชำระสิ่งที่เป็นมลทิน เรื่องของภูมิประเทศอินเดีย เช่น แม่น้ำโคทาวารี ภูเขาNilคีรี เมืองมัทราส คำ

อธิบายในลคคผนวกบางเรื่องก็กล่าวมานั้นเป็นคำอธิบายในลคคผนวกด้วยตนเองต่อไปเป็นทอดๆ

ก็มี เช่น เมื่ออธิบายพิธีอันนประสาณ ได้กล่าวถึงการชำระล้างร่างกายให้บริสุทธิ์ (หน้า 327) ท่านก็มีบทอธิบายเพิ่มเติมเป็นบันทึกต่อไว้เกี่ยวกับการชำระสิ่งที่เป็นมลทินตามความเชื่อของชาวฮินดู และในบันทึกนั้นกล่าวถึงแม่น้ำสินธุ (หน้า 390) ท่านก็ให้รายละเอียดของแม่น้ำสินธุไว้ในภาคผนวกส่วนต่อไป (หน้า 454-456)

การค้นคว้าลักษณะนี้ไม่ใช่เรื่องง่าย เพราะต้องเปลี่ยนทิศทางการความคิดอยู่บ่อยๆ เหมือนได้ตาม

เส้นใยแมงมุม ต้องหักไปเลี้ยวมาวนเวียนเหมือน
ไม่สิ้นสุด แต่ปราชญ์เช่นพระยาอนุমানราชธนและ
พระสารประเสริฐท่านก็ทำได้ ท่านยังยกประโยชน์
ให้แก่การหาความรู้สำหรับภาคผนวกนี้ว่า “ทำให้
เราไต่ไปหาความรู้อื่น ๆ ซึ่งเราไม่คาดหมาย”
(เสฐียรโกเศศ, 2513 : 127)

เครื่องมือที่ท่านใช้ในการ “ไต่ไปหาความรู้
อื่น ๆ” คือหนังสือที่เป็นที่รู้จักกันดีในหมู่นักวิชาการ

การศึกษา เช่น คัมภีร์วิษณุปรมาณฉบับแปลเป็น
ภาษาไทยของสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราลงกรณ และ

พิธีกรรมฮินดูของดูบัวส์ ปัญญาอินเดียของมอเนียร์
วิลเลียมส์ นิทานและนิยายตะวันออกของเคลาสตัน
นิทานเวตาลฉบับแปลเป็นภาษาอังกฤษของเบอร์ตัน
กถาสรিতสาครฉบับแปลเป็นภาษาอังกฤษของทอว์นีย์
 เป็นต้น

ทั้ง ๆ ที่พระยาอนุমানราชธนได้ออกตัวไว้ว่า
“อันที่จริงนิยายเบงคลีก็เป็นเพียงนิยายธรรมดา”
(เสฐียรโกเศศ, 2513: 128) แต่ผู้ที่ได้อ่านนิยายเบงคลี
อย่างพินิจตั้งแต่ต้นจนจบคงจะได้ตระหนักว่า นิยาย

เบงคลีเป็นยิ่งกว่าหนังสือรวมนิทานเล่มหนึ่ง เพราะเป็นทั้งหนังสือที่ช่วยให้เข้าใจความคิดความเชื่อของชาวฮินดูได้เป็นอย่างดี และเป็นทั้งหนังสือที่เป็นแบบอย่างในการศึกษา “คัมภีร์” อย่างนักวิชาการ ถ้าจะอ่านเพียงเพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลิน ผู้อ่านจะไม่ได้รับผลคุ้มค่าพลังสมองของปราชญ์ผู้ได้ทุ่มเทเพื่อสร้างสรรค์งานชิ้นนี้ขึ้นมาเลย.

หนังสืออ้างอิง

สองจากวรรณคดีสโมสร.” ร่มจันทร์ วารสาร
ของมหาวิทยาลัยศิลปากร, ฉ. 1 (ก.ย.-ต.ค.
2513), 59-63.

ตำราราชานุกาพย์, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรม
พระยา, และนริศนา นวัตกรรมค์, สมเด็จพระเจ้า
บรมวงศ์เธอ กรมพระยา สาส์นสมเด็จพระ, เล่ม 1.
กรุงเทพฯ ศึกษากันต์, 2504.

_____. สาส์นสมเด็จพระ, เล่ม 17. กรุงเทพฯ
: ศึกษากันต์, 2505.

เสฐียรโกเศศ. กถาสวัสดิศคร. กรุงเทพฯ : ศึกษาภัณฑ์,
2507.

_____ . ฟ้นความหลัง. เล่ม 4. กรุงเทพฯ
: ศึกษิตสยาม, 2513.

เสฐียรโกเศศและนาคะประทีป. นิยายเบงคลี. กรุงเทพฯ
: เกษมบรรณกิจ, 2510.

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

สุวรรณภูมิในนิทาน

เกือบจะเป็นรูปแบบของนิทานไปแล้วว่าจะต้อง
 ขึ้นต้นด้วยฉากที่บอกเวลาและสถานที่ เช่น “กาล
 ครั้งหนึ่ง ณ กรุงพาราณสี...” “ครั้งหนึ่งนานมาแล้ว
 ในเมืองเดลี...” ฉากที่บอกนั้นไม่เจาะจงว่านาน
 มาแล้วเพียงใดหรืออยู่ในสมัยใด เพียงแต่บอกให้
 รู้ว่าเป็นเรื่องที่เกิดไกลตัว ไม่ใช่เรื่องที่คุณฟังหรือแม้แต่
 ผู้เล่ามีโอกาสได้ประสบมาเอง ลักษณะนี้เป็นสากล
 เพราะอาจพบได้ในนิทานเกือบทุกชาติ ในนิทาน
 ตะวันตกใช้วลีว่า “once upon a time...”
 และในนิทานอินเดียใช้คำว่า “กทาจิตู” ซึ่งมีความ
 หมายถึงเหมือนกัน นิทานชาดกซึ่งถือว่ามีที่มาจากอินเดีย
 เช่นกันก็ใช้ฉากบอกเวลาที่ไม่ว่าจะจริง เช่น “อดีต
 กาล...” (ในเวลาอดีต) แม้ในอรรถกถาจะแบ่งให้

ก็เช่นกัน เมื่อเล่าครั้งต่อไปอาจเปลี่ยนจากเป็นเมืองอื่นก็ได้ ชื่อเมืองอาจเป็นชื่อที่เป็นมงคลบ่งบอกความมั่งคั่งความเจริญรุ่งเรืองของชาวเมือง เช่น สุวรรณภูมินคร และ สุวรรณมหานคร (จากเรื่องพระยาริผัวเมีย ในนวนทุกปกรณัม) ซึ่งหมายถึงเมืองทองนิทานอินเดียก็มีจากเป็นเมืองที่มีความหมายมงคลเช่นกัน นิทานหิโตปเทศตอนการแตกมิตร เริ่มเรื่องว่า “ในประเทศทักษิณาบถ มินครชื่อสุวรรณวัตติ...”

และในนิทานข้อนี้เองเรื่องหนึ่งจากคือเมือง สุวรรณมหานคร สุวรรณวัตติ แปลว่าล้วนแล้วด้วยทอง และสุวรรณมหานคร คือ เมืองใหญ่แห่งทอง ทั้งสองชื่อล้วนบ่งความหมายที่เป็นมงคลว่าเป็นสถานที่ที่อุดมสมบูรณ์ ฯลฯ เหมาะกับเรื่องที่จะดำเนินต่อไป ซึ่งกล่าวถึงพ่อค้าผู้มั่งคั่ง เพราะขยันทำมาค้าขาย

นอกจากจากเมืองสมมติแล้ว พบว่าเมืองต่างแดนก็เป็นที่นิยมในนิทาน นิทานไทยหลายเรื่องเกิดขึ้นที่เมืองพาราณสี สาวัตถี อุชเชณี ปาฏลีบุตร กลิงคราษฎร์ ตักสิลา ฯลฯ ซึ่งเป็นเมืองในชมพูทวีปทั้งสิ้น ทำให้น่าคิดว่าเหตุหนึ่งน่าจะเป็นเพราะนิทาน

เหล่านี้มีที่มาจากอินเดีย หรือไม่กี่แต่เปลี่ยนแปลง
 นิทานอินเดีย อีกเหตุหนึ่งน่าจะเป็นเพราะผู้เล่านิทาน
 ต้องการสร้างเรื่องให้เกิดขึ้นไกลตัวผู้ฟังดังกล่าวแล้ว
 นิทานอินเดียหลายเรื่องก็มีลักษณะเช่นนี้ ผู้ศึกษา
 เปรียบเทียบนิทานปัญจตันตระสำนวนถิ่นเหนือกับ
 สำนวนถิ่นใต้ พบว่า สำนวนถิ่นเหนือส่วนใหญ่จะ
 ใช้จากเมืองทักษิณประเทศ (ดินแดนทางใต้) ส่วน
 สำนวนถิ่นใต้ก็ใช้จากเมืองมคธในมัธยมประเทศ

(ดินแดนภาคกลาง) ซึ่งถือว่าเป็นเมืองไกลโพ้นสำหรับผู้เล่าและผู้ฟัง

ในบรรดา “เมืองไกลโพ้น” ที่ปรากฏในนิทาน
 อินเดีย มีอยู่เมืองหนึ่งที่น่าสนใจ นอกจากจะมีชื่อ
 บ่งความมั่งคั่งอุดมสมบูรณ์แล้วยังเป็นเมืองที่ผู้เล่า
 นิทานหรือบรรพบุรุษของเขาคงจะได้เคยเดินทางไป
 เยือนแล้วด้วย เพราะเป็นดินแดนที่มีอยู่จริงและอยู่
 ในเส้นทางที่นักเล่านิทานอินเดียน่าจะผ่านในการ
 เดินทางเรือค้าขาย ดินแดนที่จะกล่าวถึงนี้คือ สุวรรณ
 ภูมิ

สุวรรณภูมิ หรือ “แผ่นดินทอง” นั้น เป็นปัญหา

ที่นักโบราณคดีศึกษาค้นคว้ามานานว่าเป็นดินแดน
อยู่ที่ใด บ้างว่าอาจเป็นสะเทิมหรือสุพรรณวดี ดินแดน
ของมอญทางปากแม่น้ำคง บ้างว่าอยู่ที่นครปฐม
ของไทย และบ้างว่าเป็นดินแดนบริเวณเมืองอู่ทอง
ที่จังหวัดสุพรรณบุรี

เมื่อพิจารณาจากนามที่ปรากฏเป็น “ฉาก” ใน
วรรณคดีประเภทนิทาน “สุวรรณภูมิ” ก็คือดินแดน
ที่อุดมสมบูรณ์มั่งคั่งด้วยโภคทรัพย์ เป็นจุดหมาย

ปลายทางของผู้เดินทางค้าขายทางเรือ แล้วจะมี
ฉากอันเป็นสถานที่ที่เกิดเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เป็นการ

ดำเนินเรื่อง ก็ยังพอเห็นเค้าว่าอย่างน้อยผู้เล่าและ
ผู้ฟังนิทานคงจะคุ้นหูชื่อสุวรรณภูมิและเคยได้ยิน
กิตติศัพท์ว่าเป็นดินแดนที่ใคร ๆ ก็มุ่งหน้าไปค้าขาย
มาบ้างแล้ว ชื่อนี้จึงปรากฏอยู่ในนิทาน

ก่อนจะกล่าวถึงนิทาน จะขอย้อนขึ้นไปถึงเอกสาร
ที่มีผู้นำไปใช้อ้างในการศึกษาทางประวัติศาสตร์
และโบราณคดี เพราะนับว่ามี “จินตนาการ” ปะปน
อยู่น้อยกว่าในนิทานมากทีเดียว เอกสารที่ว่าคือ
“คัมภีร์ที่ปวงศ์” และคัมภีร์มหาวงศ์

คัมภีร์ทีปวงศ์เป็นพงศาวดารที่เก่าแก่ที่สุดของ
 ลังกา ไม่มีหลักฐานว่าใครเป็นผู้แต่ง เนื้อหาแสดง
 ประวัติศาสตร์ของลังกาดั้งแต่พระพุทธเจ้าเสด็จมา
 ลังกา 3 ครั้ง จนถึงการตั้งราชวงศ์ลังกาดั้งแต่พระเจ้า
 วิชัยมาจนจบประวัติศาสตร์ลังกาในสมัยของพระเจ้า
 มหาเสนะผู้ครองราชย์ระหว่าง คศ. 325-352 ส่วน
 คัมภีร์มหาวงศ์ก็คือคัมภีร์ทีปวงศ์ฉบับปรับปรุงใหม่
 มีลำดับเนื้อเรื่องและเนื้อหาสำคัญเหมือนกัน ต่าง
 กันที่ระยะเวลาครองราชย์ของกษัตริย์บางองค์ และ
 รายละเอียดบางตอนกับลีลาการประพันธ์ซึ่งต่าง
 กัน ซึ่งคัมภีร์มหาวงศ์มีมากกว่าคัมภีร์ทีปวงศ์ (สุภาพรรณ,
 2526 : 401-2)

ผู้ศึกษาเกี่ยวกับสุวรรณภูมิอาศัยเค้ามูลจาก
 เนื้อความในคัมภีร์ทีปวงศ์และมหาวงศ์ ประกอบ
 กับศิลาจารึกของพระเจ้าอโศกมหาราช สรุปความ
 เบื้องต้นได้ว่า 218 ปีหลังพระปรินิพพานแห่งพระ-
 พุทธเจ้า พระเจ้าอโศกมหาราชได้เสด็จขึ้นครองราชย์
 ณ แคว้นมคธ ความสลดพระราชหฤทัยจากการ
 สงครามเป็นเหตุหนึ่งที่ทรงเปลี่ยนพระราชนิยมจาก

การใช้กำลังแสนยานุภาพ มาเป็นการบำเพ็ญพระ
 กรณียกิจเพื่อเผยแผ่ธรรมานุภาพ ทรงมีพระราช
 ประสงค์จะให้พุทธศาสนาเผยแผ่ไปยังดินแดนต่าง ๆ
 จึงทรงส่งพระเถระเป็นศาสนทูตแยกย้ายกันไปประกาศ
 ศาสนา พระโสณะกับพระอุตตระได้มายังสุวรรณภูมิ
 ในคัมภีร์ทีปวงค์และมหาวงศ์เล่าว่า ก่อนที่พระเถระ
 ทั้งสองจะมาถึง ชาวสุวรรณภูมิจึงมีความเดือดร้อน
 เพราะมีผีเสื้อน้ำคอยช่่วงชิงทารกที่คลอດใหม่ไป

กินเสีย เมื่อชาวเมืองเห็นพระเถระทั้งสองก็คิดว่า
 เป็นพวกพ้องของผีเสื้อน้ำ แต่ต่อมาภายหลัง พระ

เถระเทศนาพรหมชาลสูตรจนชาวเมืองบรรลุมรรคผล
 จึงเป็นอันว่าพุทธศาสนาได้ประดิษฐานลงที่แคว้น
 สุวรรณภูมิตั้งแต่ครั้งนั้น (ขุนศิริวัฒน์, 2514 : 1-3)

คัมภีร์ทีปวงค์และมหาวงศ์เป็นตำนานพงศาวดาร
 ซึ่งนอกจากจะมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นหลักฐานสำคัญ
 ทางด้านประวัติศาสตร์ของประเทศแล้ว ยังมุ่งคุณค่า
 ทางรสวรรณคดี และมุ่งเน้นรูปแบบและเนื้อหาที่
 เสริมสร้างความศรัทธาและความภูมิใจแก่ชาวเมือง
 ในการที่ได้เกิดอยู่ในดินแดนพุทธศาสนาด้วย พง-

ศาวดารในลักษณะนี้จึงไม่อาจถือเป็นประวัติศาสตร์
บริสุทธิ์ได้ แต่ก็ยังมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ หาก
ผู้อ่านสามารถแยกส่วนที่เป็นประวัติศาสตร์จริง
ออกจากอสังการแห่งการประพันธ์ แม้ส่วนที่เป็น
อสังการก็ยังมีประโยชน์ เพราะสะท้อนให้เห็นความ
คิดความเชื่อของคนในยุคที่แต่ง สามารถใช้เป็น
หลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวกับวัฒนธรรม
ความคิด ความเชื่อได้ (สุภาพรณ, 2526 : 403)

เมื่อขุนศรีวิวัฒนอาณาจักร ศึกษาเรื่องสุวรรณภูมิ

มุกดาภิรมย์คุณศัลยศิลป์การ สงวนลิขสิทธิ์

ไว้ว่าดังนี้ “สำหรับหนังสือที่บ่วงศ์มหวงศ์ ย่อม
รับฟังได้โดยปราศจากข้อสงสัย เพราะเป็น
หนังสือที่มุ่งตรงในทางตำนานความนิยมครั้ง
โน้น และเมื่อสอบสวนเทียบเคียงกับความจริง
ที่ได้พบขึ้นใหม่ หรือแม้ด้วยวิธีการพิจารณา
อย่างละเอียดเข้มงวดของคนชั้นใหม่ ก็ยังปรากฏ
ว่า ท่านผู้รจนานี้หนังสือทั้งสองเล่มนี้ ได้พยายาม
จะบรรยายความตามสัจจริง” (ขุนศรีวิวัฒน์, 2514
: 56) “การสอบสวนเทียบเคียงกับความจริงที่ได้

พบชิ้นใหม่” ซึ่งเป็นวิธีการที่นักประวัติศาสตร์และโบราณคดีได้ใช้อยู่ นั่น ทำให้เชื่อได้ว่า “สุวรรณภูมิ” มิใช่ดินแดนตามจินตนาการของผู้แต่งตำนานเท่านั้น

แม้ในงานเขียนที่ล่อหลอมด้านจินตนาการ เช่น นิทาน ก็ยังมีคุณค่าที่จะใช้เป็นหลักฐานได้ เพราะผู้แต่งมิได้ “ปั้น” เรื่องขึ้นมาทั้งหมด แต่ได้อาศัยประสบการณ์เป็นพื้นฐานอยู่ด้วย ขุนศิริวัฒน์-อาภากร กล่าวถึงนิทานชาดกซึ่งอ้างถึงสุวรรณภูมิ

ว่า “จริงอยู่ชาดกเป็นเรื่องจำพวกนิทาน แต่เป็นนิทานโดยสันนิษฐานประสงค์เพื่อสั่งสอนธรรมมิได้มุ่งความไพเราะเพลิดเพลินมิได้ เรื่องเช่นนี้แม้ตัวบุคคลและเหตุการณ์อาจไม่ใช่ความจริง แต่สถานที่ จาริตประเพณีกับลักษณะกิจการที่อ้างจำต้องมีมูลมาจากความเป็นจริง หากไม่ก็จะเสียความดูดีมนัมนำศรัทธา” (ขุนศิริวัฒน์, 2514 : 55-56)

แต่อย่างไรก็ตาม ชาดกก็ยังเป็น “นิทาน” อยู่ แม้จะ “มีวัตถุประสงค์เพื่อสั่งสอนธรรม” แต่จาก ตัวละคร รายละเอียดต่าง ๆ ก็เป็นส่วนที่อรรถกถาจารย์

ประพันธ์ขึ้น อิทธิพลจากนิทานต่าง ๆ ที่เล่ากันแพร่หลายอยู่แล้วอาจหมุนเวียนเข้ามาอยู่ในนิทานชาดกได้ไม่ยาก ดังนั้นสถานที่ที่อ้างในนิทานชาดกจึงอาจ “มีมูลที่มาจากความเป็นจริง” บ้าง หรืออาจเกิดจากจินตนาการของผู้เล่านิทานแต่โบราณกาลบ้างก็เป็นได้ การพิจารณาเนื้อเรื่องตอนที่กล่าวถึงฉากนี้คงจะช่วยให้ลงความเห็นว่าเป็นข้างใดได้

ในนิทานชาดกเรื่องสุสโสนที (ลำดับที่ 360)

ซึ่งมีเนื้อเรื่องเหมือนนกาก็ พระโพธิสัตว์ซึ่งเป็นพญา

ครุฑอยู่ที่เมืองนาคก็ไปมาจะแปลงตนไปเล่นสกาหั้น พระเจ้าตัมพะแห่งพาราณสี พญาครุฑได้พบนางสุสโสนทีมเหสีของพระเจ้าตัมพะ ทั้งสองต่างก็มีจิตเสน่หากัน วันหนึ่งพญาครุฑก็แผลงฤทธิ์ให้ฟ้าดินมืดคลุ้มแล้วเหาะพานางหนีไป พระเจ้าตัมพะจึงส่งคนธรรพ์ชื่อสักคะออกติดตามนาง สักคะมาถึงเมืองภารุกัจจะแล้วลงเรือไปยังสุวัณณภูมิ ระหว่างเดินเรือกลางมหาสมุทร ลูกเรือขอให้สักคะเล่นดนตรีให้ฟัง เสียงดนตรีทำให้ปลาใหญ่ในท้องทะเลบ้าคลั่งโถมเข้าทำลายเรือแตก สักคะจึงต้องเกาะไม้

กระดานลอยอยู่ในมหาสมุทรจนไปถึงเมืองนาคทีป และได้พบนางสุสโสหนที

ในนิทานชาดกเรื่องมหาชนก (ลำดับที่ 539) พระเจ้าอริยราชชนกแห่งมิติลา ถูกอนุชาสังหารและชิงราชย์ไป มเหสีของพระเจ้าอริยราชชนกจึงต้องหนีออกจากเมือง ต่อมาประสูติโอรสชื่อมหาชนก เมื่อมีพระชนม์ได้ 16 พรรษา มหาชนกก็ออกเดินเรือไปค้าขายยังสุวรรณภูมิ แต่เรืออัปปางเสียกลางทะเลลึก มหาชนกต้องว่ายน้ำอยู่ถึง 7 วัน มณีเมขลาผู้คุ้มครองคุณแลมหาสมุทรจึงช่วยไปและพาไปยังเมืองมิติลา

ในนิทานชาดกเรื่องสังขะ (ลำดับที่ 442) พราหมณ์เศรษฐีชื่อสังขะ ได้สร้างเรือเพื่อจะเดินทางไปยังสุวรรณภูมิ บัจเจกพุทธองค์หนึ่งเล็งเห็นด้วยเนตรทิพย์ว่าสังขะจะประสบอันตราย จึงปรากฏองค์ตรงหน้าสังขะซึ่งกำลังจะออกเดินทาง ครั้นเดินเรือได้ถึงวันที่ 7 เรือก็รั่ว สังขะจึงสละเรือ ว่ายน้ำกลับไปยังเมืองของตน มณีเมขลาผู้คุ้มครองคุณแลมหาสมุทรเห็นสังขะทนทุกข์อยู่กลางน้ำถึงเจ็ดวันจึงช่วยขึ้นมา

แล้วพากลับบ้านเมือง

ในนิทานชาดกทั้ง 3 เรื่อง สุวรรณภูมิ (สุวรรณภูมิ) เป็นฉากที่เป็นจุดหมายปลายทางของตัวละครเอก ระหว่างเดินทางต้องผ่านมหาสมุทรที่เต็มไปด้วยภัยนานา ทำให้เดินทางไปไม่ถึงที่หมาย ถ้าตั้งต้นจากอินเดียซึ่งเป็นแดนเกิดของนิทานเหล่านี้ สุวรรณภูมิก็ต้องเป็นเมืองไกลที่ต้องเดินทางผ่านมหาสมุทร และต้องเป็นจุดหมายปลายทางที่ชาวอินเดียมุ่งไปค้าขาย

ในนิทานสันสกฤตชื่อ กถาสัตริตสาคร ของ โสมเทวะ ซึ่งเชื่อกันว่าแต่งขึ้นเมื่อคริสต์ศตวรรษที่ 11 ก็กล่าวถึงดินแดนชื่อสุวรรณทวีป และ สุวรรณภูมิ สุวรรณทวีป ซึ่งมีผู้แปลว่า เกาะทองนั้น เพนเซอร์ ผู้ศึกษา กถาสัตริตสาคร เชื่อว่าเป็นเกาะสุมาตรา ส่วนสุวรรณภูมิ ซึ่งแปลว่า แผ่นดินทอง นั้น เขาว่าเป็นพม่าตอนล่าง (Penzer, 1968 : IV 190-191 ; VII 15) อันคำว่า สุวรรณทวีป กับสุวรรณภูมิ จะเป็น 2 ดินแดนเพราะใช้คำท้ายต่างกันนั้น ยังน่าสงสัยอยู่ ด้วยคำว่า “ทวีป” นอกจากหมายความว่าเกาะ

แล้ว ตามศัพท์ยังแปลว่า “ที่มีน้ำอยู่ 2 ด้าน” หมายถึงดินแดนระหว่างแผ่นดิน 2 ข้าง ชมพูทวีปก็ได้ชื่อเพราะเหตุนี้ สุวรรณทวีป (หรือบางครั้งใช้สุวรรณทวีปซึ่งมีความหมายเดียวกัน) ที่ปรากฏในกถาสรริตสาคร ก็มีได้บ่งว่าเป็นเกาะแต่อย่างใด นิทานเรื่อง “จักระกับล้อเหล็ก” ในกถาสรริตสาคร กล่าวถึงพ่อค้าเมืองธวละ ชื่อ จักระ เดินเรือไปค้าขายที่สุวรรณทวีปทั้ง ๆ ที่บิดามารดาไม่เห็นด้วย แต่เขาก็ค้าขายได้กำไรงดงาม เขาเดินทางกลับจากสุวรรณทวีปโดยเรือสำเภาจากเพชรพลอยเต็มแล้ว สุวรรณทวีปในเรื่องนี้จึงไม่น่าจะต่างจากสุวรรณภูมิในนิทานเรื่องอื่น ๆ เลย

ในนิทานอีกเรื่องหนึ่งในกถาสรริตสาครชื่อเรื่อง “บุตรพ่อค้า นางคณิกา และวานรอาละ” บุตรพ่อค้าชื่อ อิศวรธรรมัน เดินทางด้วยกองเกวียนจากเมืองจิตรกุฎไปค้าขายยังสุวรรณทวีป ระหว่างทางผ่านเมืองชื่อกาญจนปุระ จึงหยุดพักแรมที่นั่น ในเรื่องมิได้กล่าวถึงการเดินเรือแต่อย่างใด สุวรรณทวีปจึงไม่น่าจะเป็นเกาะไปได้ แต่คงจะเป็นดินแดนเดียว

กับที่เรียกว่าสุวรรณภูมินั่นเอง

สุวรรณภูมิไม่เพียงแต่เป็นที่รู้จักของชาวอินเดีย จนปรากฏชื่ออยู่ในนิทานหลาย ๆ เรื่องเท่านั้น แต่ยังเป็น ที่รู้จักของผู้เล่านิทานเตอร์กก็คือนิทานปาชา อีกด้วย แม้จะเป็นผลงานที่ปรากฏเป็นรูปเล่มใน คริสต์ศตวรรษที่ 17-18 นี้ แต่ตัวนิทานอาจจะเล่า กันมานานแล้วเช่นเดียวกับนิทานมุขปาฐะที่แพร่หลาย ก่อนจะมีผู้รวบรวมลงเป็นลายลักษณ์อักษร นิทาน หลักของนิทานปาชากล่าวถึงขุนนางเตอร์กิตำแหน่ง นายอำเภอที่พยายามจะเปลี่ยนแบบปากพลีของชาวอิสลามที่ได้ ในนิทานอาหรับราตรี จึงปลอมตัวออกสังเกตความเป็นอยู่ของชาวเมือง เมื่ออยากจะรู้เรื่องใดก็ให้เรียก ตัวผู้เกี่ยวข้องมาเล่า เป็นเรื่องจริงบ้าง เป็นนิทาน บ้าง แล้วได้จดจำไว้เช่นเดียวกับที่กาหลิบทรงมี บัญชาให้ทำ นักเล่านิทานคนหนึ่งชื่อเมนูนี้เข้ามา เล่านิทานเรื่อง “คูร์กมีตำหนิ” ให้ปาชาฟัง แต่ก่อน จะเล่า เมนูนี้บอกปาชาว่า “อาศัยเหตุจะต้องชิม ทราบต่อประเทศต่าง ๆ อันเกี่ยวกับเรื่องนิยาย ที่เล่าสืบทอดกันมา ข้าพเจ้าคิดว่าจำเป็นต้องมี

ความรู้ภูมิศาสตร์ด้วย” แล้วจึงเริ่มต้นนิทานว่า
 ดังนี้ “ในด้านทิศอีสานของคาบสมุทรภารตวรรษ
 อันไพศาล เดิมมีราชอาณาจักรหิมาลัยบุลย์
 พุนเจริญ ภูมิประเทศเลื่องชื่อลือนามว่าเป็น
 ประเทศงดงามยิ่งนัก เนื้อดินอุดมด้วยธัญญาชาติ
 ผลาหารและอากาศก็สดชื่นปราศจากสิ่งร้าย
 อันเป็นภัยต่อความสุข ราชอาณาจักรนี้ ด้าน
 ตะวันออกจดประเทศมลายู ซึ่งอยู่ทางทิศเหนือ
 ที่สุดของฝั่งแม่น้ำโขง เหตุเพราะอุดมไปด้วย
 รัตติกาลได้ติดแผ่นดินอันหนึ่งจะชื่อได้ ข้าพเจ้า
 ลืม จำได้แต่ว่าตกทะเลต่อกับอาณาจักรชาติ
 ลาวพุงดำ ทิศตะวันตกติดอาณาจักรชื่ออะไร
 ข้าพเจ้าจำไม่ได้เหมือนกัน และทิศเหนือจด
 ประเทศหนึ่งชื่อข้าพเจ้าลืมอีก เมื่อได้กราบเรียน
 อธิบายมาถึงเพียงนี้ ข้าพเจ้าหวังอยู่ด้วยความรู้อัน
 กว้างขวางของพระเดชพระคุณซึ่งจะเปรียบกับท่าน
 ปราชญ์โลกมันก็เสมอเมล็ดแดงกับผลแดง เพราะ
 ฉะนั้นข้าพเจ้าไม่จำเป็นต้องอธิบายต่อไปอีกว่า ราช-
 อาณาจักรที่กล่าวนี้มีนามตามปุราณว่า อาณา-

จักรสุฟฟรา”

แม้จะเป็นคำบอกเล่าที่กระท่อนกระแท่นเพราะความลืมของเมนูนี้ แต่ข้อมูลเท่าที่มีซึ่งคงไม่ถูกต้องตามภูมิศาสตร์ที่เดียวกันก็ทำให้พอจะจับความได้ว่าดินแดนแห่งนี้มีใช้เกาะเพราะอยู่ติดแผ่นดินเกือบทุกด้าน เป็นดินแดนที่มีอาณาเขตติดกับมลายู และลาว และมีชื่อที่อาจจะเพี้ยนไปจากสุวรรณ ก็ได้อินแดนที่เป็นฉากในนิทานเรื่องนี้ น่าจะเป็นที่เดียวกับ

กับสุวรรณภูมิในนิทานเรื่องต่าง ๆ ที่กล่าวแล้วนั้นเอง จะต่างใช้ชื่อตรงที่ว่ามีได้ใช้ชื่อเพียงเมืองที่เขียน

จุดหมายปลายทางในการเดินทาง แต่ใช้เป็นฉากสำคัญที่เอื้อต่อเนื้อเรื่องทีเดียว ในราชอาณาจักรสุฟฟรานี้พระราชามีข้อกำหนดว่า ชายที่จะมาอภิเษกกับพระราชธิดาต้องมีชาติตระกูลสูงและไม่มีแผลเป็นตำหนิแม้แต่แห่งเดียว ชายหนุ่มทั่วแดนซึ่งเป็น “คนพลเมืองสามล้านคน” ของสุฟฟราพากันมาให้นางเลือก ชาวเมืองแต่งตัวด้วย “แพรและต่วนมาจากเมืองจีน ผ้าห่มมาจากกัษมีระ เครื่องอาภรณ์ เพชรพลอย ช้างม้าลาอูฐ ก็มีปรากฏ

เคลื่อนกลาตในนครสุฟฟรา” ในที่สุดเจ้าหญิงก็พบผู้ที่จะมาอภิเษกกับนาง เป็นชายหนุ่มรูปงามชื่ออโคตตะ เขาได้กล่าวสุนทรพจน์ต่อที่ประชุมอย่างไพเราะสละสลวยยิ่งนัก “ถึงกับได้จัดถ้อยคำเหล่านี้ไว้ด้วยตัวทองเพราะถือว่าเป็นอุตมภาษาของชาติสุฟฟรา” (เสฐียรโกเศศ, 2515 : 416-451)

รายละเอียดต่าง ๆ เกี่ยวกับที่ตั้งเมืองสุฟฟราก็ดี ความนิยมของชาวเมืองก็ดี ล้วนทำให้ภาพของ

สุวรรณภูมิในนิทานเด่นชัดขึ้น ที่ได้กล่าวไว้ในตอนต้นว่าสถานที่อันเป็นนิทานอาจมีมูลมาจากจริง

จริงบ้าง หรืออาจเกิดจากจินตนาการของผู้เล่านิทานบ้างนั้น ในกรณีของเมืองสุฟฟราในนิทานปาชา น่าจะเป็นอย่างแรกมากกว่า ผู้เล่านิทานคงจะได้ยินได้ฟังหรือมิฉะนั้นก็เคยเดินทางมาค้าขายในดินแดน “สุฟฟรา” แห่งนี้ จึงได้วาดภาพไว้อย่างละเอียดและใกล้เคียงดินแดนในแหลมทองนี้ จนเกินกว่าจะเป็นเมืองในจินตนาการไปได้

หนังสืออ้างอิง

มานิต วัลลิโกดม. สุวรรณภูมิอยู่ที่ไหน. กรุงเทพฯ
: การเวก, 2521.

ศิริวัฒนอาณาจักร, ชุน (ผล ศิริวัฒนกุล). เมืองทอง
หรือสุวรรณภูมิ. กรุงเทพฯ : ช. ชุมนุมช่าง,
2514.

สถาพรณ ณ บางช้าง. ประวัติวรรณคดีบาลีใน
อินเดียและลังกา. กรุงเทพฯ : อพาสการณ์
มหาวิทยาลัย, 2526.

เสฐียรโกเศศ (พระยาอนุมานราชธน). นิยายเอก
ของป้าชา. กรุงเทพฯ : บรรณาการ, 2515.

Cowell, E.B. (ed.) **The Jatakas**. Delhi :
Cosmo Publications, 1973.

Penzer, N.M. (ed.) **The Ocean of Story**.
Delhi : Motilal Banarsidass, 1968.

อาหารับนิทานของพระยาอนุমানราชธน

การที่จะกำหนดความเป็นนักวิชาการเฉพาะ

เรื่อง เช่น นักภาษา นักวรรณคดี นักมานุษยวิทยา

อนุমানราชธน เพราะงานเขียนที่ท่านเรียบเรียงไว้ 200 กว่าเรื่องครอบคลุมและคาบเกี่ยวสาขาวิชาต่าง ๆ เกินกว่าจะเจาะจงแยกให้เด็ดขาดออกไปได้ แต่เมื่อจัดความรู้ออกเป็น 3 แดนตามความนิยม คือ แดนวิทยาศาสตร์ แดนสังคมศาสตร์ และแดนมนุษยศาสตร์ แล้ว พระยาอนุমানราชธนก็นับว่าเป็นนักวิชาการในแดนมนุษยศาสตร์ เพราะท่านศึกษาเกี่ยวกับมนุษย์และผลงานที่เกิดจากความรู้นึกคิดของมนุษย์

หนทางใดที่จะทำให้ท่าน “อ่าน” ความคิดของเพื่อนมนุษย์ได้ ท่านก็จะไม่ละเลย ท่านเห็นวาทานนั้น “เป็นเรื่องที่น่าฟังอยู่ ด้วยสำแดงความคิด อธิบาย และจรรยาของคนครึ่งโบราณ” (เสฐียรโกเศศ, 2507 :ค) ท่านเห็นด้วยกับความคิดของคนทั่วไปว่า เราอ่านนิทานเพื่อความสนุกสนาน “เมื่อเด็กเราชอบฟังเรื่องนิยายนิทานถ้ายังเป็นเรื่องน่าพิศวงอัศจรรย์ใจจนไม่น่าเชื่อมากเท่าใด เป็นสนุกมากเท่านั้น ครั้นเมื่อเราเจริญเติบโตมีความรู้ความคืดมากขึ้น เรื่องที่น่าฟังเราก็ดูธรรมดาไป เป็นลำดับ แต่เรื่องอย่างนิยายนิทานนั้นทิ้งให้หมดไปไม่ได้เพราะมันสนุกดี” ในแง่ของสาระ นิทานก็นับว่าให้ประโยชน์เพราะ “อย่างน้อยก็ได้ความรู้ต่าง ๆ ในสมัยของผู้แต่ง” (กรมศิลปากร, 2521 : 299)

ท่านจึงสนใจศึกษานิทานนานาชาติ โดยมีได้แบ่งแยกว่าเป็นเรื่องที่ดีมาน้อยเพียงใด เพราะท่านคิดว่า “ในจำพวกนิยายที่มีเป็นอันมาก ยากที่จะหยิบยกเอาออกมาให้เหมาะแก่ใจของคนทั่วไป ที่นิยม

ว่าดีก็มี รู้สึกปานกลางก็มี ลงความเห็นว่าจะไม่ดีก็มี แต่อย่างไรก็ตาม คนแรกที่สรรค์เรื่องขึ้นคงเห็นว่าดีแล้ว” (เสฐียรโกเศศ, 2507 : ข-ค.)

นอกจากได้ศึกษานิทานไทย และนิทานอินเดีย ซึ่งมีพื้นฐานวัฒนธรรมใกล้เคียงกับไทยแล้ว พระยาอนุমানราชชนยังสนใจศึกษานิทานของชนชาติที่ต่างความเชื่อและต่างวัฒนธรรมอีกด้วย ท่านมีความเห็นว่า “ข้าพเจ้าต้องการรู้เรื่องชาติและวัฒนธรรม

ของตนก่อนรู้เรื่องของคนอื่น แต่ความจำเป็นบังคับให้ข้าพเจ้าต้องรู้เรื่องของคนชาติอื่นด้วย ไม่มากก็น้อย

โดยไม่ให้หลงและลืมนั่นเอง ไม่เช่นนั้นก็ทราบเรื่องของตนเองไม่ได้ดี ด้วยคนผสมกันได้และวัฒนธรรมก็ผสมกันได้ ในทำนองเดียวกัน” (เสฐียรโกเศศ, 2513 : 236)

พระยาอนุমানราชชนแบ่งนิทานไว้ตาม “เทศประเภท” เป็น 4 ประเภท คือ นิทานอินเดีย นิทานอาหรับ นิทานตะวันตกหรือยุโรป และนิทานอเมริกัน (เสฐียรโกเศศ, 2507 : ค) นิทานอินเดียนั้นท่านแปลไว้หลายเรื่อง เช่น *หิโตปเทศ* *นิยายเบงคลี* *กถา*

สรีตสาคร ทำววิศวามิตร ส่วนนิทานอาหรับนั้น ท่านแปลไว้ 3 เรื่องคือ พันหนึ่งทิวา ทศมนตรี และ นิทานปาชา และเรียบเรียงอีก 1 เรื่องคือ อาหรับราตรี พิจารณาจากการค้นคว้าคำอธิบายประกอบ เรื่องแล้ว ทำให้เข้าใจว่า ท่านคงมิได้ติดใจที่ความ สนุกสนานของเรื่องแต่อย่างเดียว แม้ท่านจะบอก ไว้ว่า “เป็นการแปลเพื่อสนุกและพักผ่อน” ก็ตาม แต่ความสนใจของท่านที่มีต่อความคิดความเชื่อและ ความเป็นอยู่ของตัวละครในนิทานดังที่ท่านแสดงไว้ ในบทวิจารณ์ท้าย สอดคล้องกับคัมภีร์ว่า “เพื่อ ท่านศึกษาลัทธิความเชื่อต่าง ๆ ท่านยกคำกล่าว ของเฮอริเบต สเปนเซอร์มาอ้างว่า “เราก็อยากจะ ทราบว่าอะไรที่ทำให้อีกฝ่ายหนึ่งคิดเห็นเช่นนั้น (คือ เห็นตรงข้ามกับเรา) ดังนี้เราก็เลยเกิดความสงสัย ขึ้นว่า ที่เขาเชื่อถือกันแข็งแรงน่าจะเกิดจากที่เขาเห็น ความจริงอะไรสักอย่าง ซึ่งเราเองยังไม่แลเห็น” (กรมศิลปากร, 2521 : 228) นิทานอาหรับจึงเป็น งานเขียนอีกประเภทหนึ่ง ที่ท่านถ่ายทอดแก่นักอ่าน คนไทยเพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลินและเพื่อความ

เข้าใจวัฒนธรรมความเป็นอยู่ตลอดจนความคิด
ความเชื่อตาม “ลัทธิของเพื่อน” มนุษย์

อาหารบราตรี

อาหารบราตรี เป็นนิทานที่เป็นที่รู้จักแพร่หลาย
ไปทั่วโลก มีการแปลเป็นภาษาต่าง ๆ และดัดแปลง
เป็นสำนวนต่าง ๆ จนกระทั่งชื่อ อาหารบราตรี คำนู

คนส่วนมาก นิทานแทรกหลายเรื่อง เช่น คลาวส์
สิงห์กับ อลาดีนกับตะเกียงวิเศษ อลิซบาชา กลาย

เป็นนิทานผจญภัยที่เล่าต่อ ๆ กันมาในหมู่ชาว
ตะวันตก แต่ในดินแดนอาหรับเองนั้น อาหารบราตรี
มิได้มีความสำคัญ ถือกันว่าเป็นวรรณกรรมชาวบ้าน
ที่เป็นมุขปาฐะ เล่ากันในหมู่สามัญชนเท่านั้น ภาษา
จึงไม่ประณีต เนื้อเรื่องก็ไม่รัดกุม เพราะเน้นความ
สนุกสนานตื่นเต้นเป็นสำคัญ บางครั้งจึงยาวและ
ซับซ้อนจนทำให้ผู้ฟังจับต้นชนปลายไม่ได้

โดยเฉพาะในดินแดนอาหรับที่เคร่งครัดใน
ศาสนาอิสลามอย่างยิ่ง ความสนใจอยู่ที่วรรณคดี

ที่เกี่ยวกับศาสนามากกว่า มิฉะนั้นก็ต้องเป็นงานเขียนที่แสดงวรรณศิลป์อย่างสูงส่ง เพราะกวีอาหรับมีความสามารถพิเศษในเรื่องอลังการ นิทานชาวบ้านเช่นอาหรับราตรีจึงไม่เป็นที่สนใจของชาวอาหรับมากเท่าใด

เมื่อพิเคราะห์เนื้อหาของนิทานและสำนวนภาษาใน *อาหรับราตรี* แล้ว นักวรรณคดีอาหรับส่วนใหญ่ลงความเห็นว่าเป็นงานที่สืบทอดกันมา

หลายยุคหลายสมัย มีความเชื่อต่าง ๆ ประสมปนเปกันจนยากที่จะแยกให้เด่นชัดว่าบทประพันธ์อาหรับได้ เชื่อกันว่าเรื่องเดิมได้มาจากอินเดียโดยผ่านทางเปอร์เซีย แล้วจึงมีการแต่งเติมด้วยเรื่องเล่าของอียิปต์โบราณ อิสราเอลและกรีก กว่าจะจบเป็นฉบับสมบูรณ์ก็กินเวลาดังแต่ต้นเกือบ 10 ศตวรรษ

อาหรับราตรี มีชื่อเป็นภาษาอาหรับว่า *พันหนึ่งราตรี* (อัลฟัลยละห์ วัลยัลยละห์) เพราะเป็นนิทานที่นางเอกคือซำหฺร์ซาด เล่าถวายพระราชชาติติดต่อกันเป็นเวลาหนึ่งพันหนึ่งคืน ต้นเรื่องเดิมเป็นนิทานเปอร์-

เซีย เป็นภาษาปะห์ลวี ชื่อ *นิทานพันเรื่อง* (หะคาร อัฟसान) ซึ่งเชื่อกันว่ารับมาจากอินเดียตั้งแต่ก่อน ยุคอิสลาม ที่เรียกกันว่า *นิทานพันเรื่อง* นั้น มิใช่ จำนวนที่แท้จริง แต่ใช้ในความหมายว่าหลายเรื่อง เช่นเดียวกับเราใช้ว่า “เป็นร้อยเป็นพัน” เมื่อหมายถึงจำนวนมาก ๆ ในคริสต์ศตวรรษที่ 8 จึงมีผู้แปล จากภาษาปะห์ลวี เป็นภาษาอาหรับ 2 ส่วน

ส่วนหนึ่งชื่อ “*นิทานพันเรื่อง*” (อัลฟุครอพะห์) อีก ส่วนหนึ่งชื่อ *พันราตรี* (อัลฟัลยลาะห์) นิทานใน

ระยะแรกนี้เมื่อเรื่องมีลักษณะเป็นนิทานอินเดียอย่าง เด่นชัดเช่นนิทานนำเรื่องที่มีอนุภาค (Motif) เกี่ยวกับการเล่านิทานเพื่อเปลี่ยนใจผู้ฟังดังที่นางซาร์ซาด เล่านิทานเพื่อชักจูงให้พระเจ้าซาร์ยร์เปลี่ยนพระทัย ไม่ฆ่านาง อนุภาคนี้พบมากในนิทานอินเดีย (Keith : 1966, 360-1) เช่น *นิทานปัญญาตันตระ* *นิทานเวตาล*

ต่อมาในคริสต์ศตวรรษที่ 9-10 จึงมีการแต่ง เติม *นิทานพันเรื่อง* โดยนำนิทานจากที่ต่าง ๆ ทั้ง นิทานอาหรับ นิทานกรีก นิทานเปอร์เซีย มาเพิ่มลง

ไว้ ระยะเวลาที่ศูนย์กลางความเจริญอยู่ที่กรุงแบกแดด เนื้อเรื่องในนิทานจึงเกิดที่แบกแดดและผูกพันกับชีวิตความเป็นอยู่ของชาวแบกแดด แม้แต่พระนามกษัตริย์ เช่น พระเจ้าฮารูน อัล รอชิดก็ปรากฏในนิทาน แต่พฤติกรรมหลายตอนเป็นเรื่องที่แต่งเติมขึ้นมากตามลักษณะของนิทานชาวบ้าน นิทานในระยะที่สองนี้จัดเป็นนิทานจากกรุงแบกแดด

ในคริสต์ศตวรรษที่ 12 นิทานพื้นเรื่องเริ่มมี

ลักษณะเป็นนิทานซ้อนนิทานมากขึ้น มีนิทานอียิปต์

เพิ่มเข้ามาอีก โดยเฉพาะต่อมาในยุคฟื้นฟูศิลปวิทยา แต่งเติมและขยายเรื่องออกไปยืดยาวเพื่อให้สมกับชื่อเรื่อง นิทานในระยะที่สามนี้จัดเป็นนิทานจากกรุงไคโร ถือกันว่า นิทานพื้นเรื่องจบสมบูรณ์ในยุคนี้อย่างน้อยฉบับนี้มีชื่อใหม่ว่า พันหนึ่งราตรี (อัลฟัลยละห์ วัลยละห์)

พันหนึ่งราตรี ของอาหรับจึงมีประวัติยาวนาน เป็นผลงานสร้างสรรค์ของคนหลายคน หลายกลุ่ม และหลายยุคสมัย เนื้อเรื่องจึงขาดเอกภาพและภาษาไม่ประณีต แต่ก็ยังเป็นที่น่าสนใจและอ่านกันในหมู่

ชาวบ้านเพราะเป็นเรื่องที่สนุกสนานน่าตื่นเต้นชวนให้ติดตาม ส่วนในหมู่สำหรับนักปราชญ์นั้น พันหนึ่งราตรี ไม่มีความสำคัญแต่อย่างใดจึงไม่นิยมรักษาและสืบทอดต้นฉบับ หากไม่มีผู้นำไปเผยแพร่ในโลกตะวันตกเสียก่อน ปัจจุบันนี้ก็อาจจะสูญหายไปจากประวัติศาสตร์คดีอาหรับแล้วก็ได้

พันหนึ่งราตรี ที่แปลเป็นภาษาตะวันตกฉบับแรก คือฉบับภาษาฝรั่งเศสของอองตวน กัลลองด์

(Antoine Galland) ชื่อ *Les mille et une nuits* กัลลองด์ใช้ต้นฉบับภาษาอาหรับเป็นหลัก แต่มี

นิทานมุขปาฐะอื่น ๆ แทรกเต็มเข้าไปมาก ระหว่าง ค.ศ. 1704-1712 พิมพ์ฉบับแปลเล่ม 1-10 และ ค.ศ. 1717 จึงพิมพ์เล่ม 11-12 ฉบับแปลของกัลลองด์เป็นที่นิยมอ่านกันมากในยุโรป บางตอนก็มีผู้นำไปแปลกลับเป็นภาษาอาหรับอีก

ฉบับภาษาอาหรับพิมพ์เป็นครั้งแรกที่กัลกัตตา เริ่มพิมพ์เมื่อ ค.ศ. 1814 และจบสมบูรณ์รวม 4 เล่มเมื่อ ค.ศ. 1842 อีกฉบับหนึ่งพิมพ์ที่โคโร เมื่อ ค.ศ. 1835 เป็นสำนวนที่มีนิทานเกี่ยวกับคนเจ้าเล่ห์ ชี้เมา

ใจโลเล และสำส่อนปนอยู่มาก ระหว่าง ค.ศ.1882-1889 จอห์น เพน (John Payne) แปลฉบับโคโรนี่ เป็นภาษาอังกฤษและพิมพ์ออกมารวม 13 เล่ม ค.ศ.1885-1888 เซอร์ริชาร์ด เบอร์ตัน (Sir Richard Burton) จึงอาศัยฉบับของเพน เรียบเรียงเป็นสำนวนใหม่รวม 10 เล่ม และมีภาคผนวกอีก 6 เล่ม เป็นอรรถาธิบายชีวิตความเป็นอยู่ที่สัมพันธ์กับเนื้อเรื่อง ฉบับของเบอร์ตันนี้เองที่นิยม

กันแพร่หลายไปทั่วโลกในสมัยต่อมา นอกจากนี้จะเรียกว่า *พันหนึ่งราตรี* และยังเป็นที่ยึดถือกันอยู่ชื่อ

หนึ่งว่า *อาหรับราตรี (Arabian Nights)* และบางทีก็เรียกกันย่อ ๆ ว่า *ราตรี (Nights)*

อาหรับราตรี เป็นที่รู้จักของนักอ่านไทยเมื่อ 50-60 ปีที่ผ่านมา พระยาอนูมานราชชนเกล้าไว้ว่า ท่านมีหนังสือ *อาหรับราตรี* สำนวนของเบอร์ตัน อยู่ชุดหนึ่ง 17 เล่ม (ฉบับพิมพ์ครั้งแรกมี 16 เล่ม แต่ฉบับที่พระยาอนูมานราชชนได้มานี้มี 17 เล่ม) ขุนโสภิตอักษรการเจ้าของโรงพิมพ์ไทเป็นผู้ซื้อให้เป็นเงิน 17 กินี หรือ 17 ปอนด์ 17 ชิลลิง ขุน

โสภิตอักษรการได้จ้างผู้ใช้นามปากกาว่า “ส.น.ม.” แปลจากภาษาอังกฤษ แล้วจึงให้ “เสฐียรโกเศศ-นาคะประทีป” เกลาสำนวน (เสฐียรโกเศศ : 2511, คำนำ)

อาหารบราตรี มีโครงสร้างคล้ายนิทานสั้นสกฤต เรื่อง *นนทุกปรณัม* (*ดูนนทุกปรณัม* ใน *ประชุมปรณัม*, ศึกษาภัณฑ์, 2506) กล่าวคือ มีนิทานหลัก (frame story) และนิทานซ้อน (emboxed story)

นิทานหลักกล่าวถึงพระเจ้าชาห์เรียร์ (ชาห์-เรียร์) แห่งเดกันมีเวลา ทรงยังชีพมาคนเดียวในวังของสตรี เพราะนอกจากจะรู้ว่ามเหสีของอนุชามีชู้แล้ว ยังพบว่ามเหสีของพระองค์เองก็มีชู้เช่นกัน เมื่อออกประพาสป่ายังได้พบยักษ์ตนหนึ่งเก็บเมียของตนใส่หีบเทินไว้บนหัว แต่เมียก็ยังออกมาเล่นชู้เมื่อยักษ์นอนหลับ พระเจ้าชาห์เรียร์จึงทรงชิงขังสตรีมากยิ่งขึ้น เมื่อเสด็จกลับเมืองก็สั่งให้แกรนด์วิเชียร์หรือมุขมนตรีจัดหานางมาถวายคืนละหนึ่งคน รุ่งเช้าให้นำนางไปประหารเสียเพื่อให้สาสมกับความชั่วร้ายของสตรี เป็นเช่นนี้ไม่นาน ประชาชนก็พากัน

ติเตียนความทารุณโหดร้ายของพระองค์ นางเซเฮอร์-
 ซาเด (ซาร์ซาด) ธิดาสาวของแกรนด์วิเซียร์ คิด
 จะเปลี่ยนพระทัยพระเจ้าซาร์เรียร์ จึงอาสาเข้าไป
 ถวายตัว และเล่านิทานถวาย ครั้นใกล้รุ่ง นิทาน
 ที่เล่าก็ยังไม่จบเพราะมีนิทานซ้อนนิทาน พระราชา
 ทรงปรารถนาจะฟังนิทานต่อ จึงให้งดการประหาร
 นางไว้ก่อน นางใช้วิธีเล่านิทานผ่อนระยะเวลา
 ประหารชีวิตออกไปเช่นนี้วันแล้ววันเล่า จนเป็นเวลา
 พันหนึ่งคืนนิทานก็จบลง และเป็นเวลาที่พระราชา
 เปลี่ยนพระทัยไม่คิดจะประหารนางเสียแล้วแต่กลับ
 ทรงแต่งตั้งนางเป็นมเหสีเอก

นิทานใน*อาหรับราตรี*เป็นผลงานจากจินตนาการ
 ของมนุษย์ผู้ใฝ่ฝันถึงชีวิตที่สุขสบายตามอุดมคติสิ่ง
 ที่ปรารถนานั้นแม้จะเลิศเลอและซับซ้อนตามแรง
 จินตนาการ แต่ก็ล้วนเกิดจากความต้องการพื้นฐาน
 ของมนุษย์ คือ ความสุขทางเพศ ความอึดหน้า-
 สำราญ อำนาจ และความมั่งคั่ง นิทานเหล่านี้จึง
 ล้วนแต่พรรณนาถึงหญิงสาวและชายหนุ่มรูปงาม
 ที่สามารถทำให้ผู้พบเห็นหลงใหลใฝ่ฝันจนไม่เป็น

อันกินอันนอน การกินเลี้ยงที่มีอาหารและเครื่องดื่ม
 ล้นเหลือ อาญาสิทธิ์ของกษัตริย์และขุนนางผู้สามารถ
 ชี้เป็นชี้ตายได้ และขุนทรัพย์มหาศาลที่สามารถพลิก
 ชีวิตยากให้มีอำนาจเทียมกษัตริย์ได้ นิทาน*อาหาร*
*ราตรี*เป็นผลงานของชาวบ้านผู้มีโอกาสน้อยที่จะได้
 สัมผัสกับสิ่งต่างๆ ดังกล่าว หนทางเดียวที่จะเข้า
 ถึงก็คืออาศัยจินตนาการ ตัวละครส่วนใหญ่จึงเป็น
 ชาวบ้านธรรมดา เช่น พ่อค้า ยาจก นักพรต ส่วน

เจ้านายและขุนนางก็เป็นตัวละครที่ถูกจำลองผ่าน
 มุมตาของชาวบ้านเองที่มีในเรื่องที่เขียนโดยขุนนาง

เขียนถึงชีวิตของตนเองดังในวรรณคดีราชสำนัก
 นิทานส่วนใหญ่เป็นเรื่องของชาวบ้านที่มีโอกาสได้
 สัมผัสชีวิตชั้นสูงได้ไม่ยากเลย ยาจกอาจได้นั่งร่วม
 กินอาหารและสนทนากับกาหลิบซึ่งปลอมพระองค์มา
 ดังเช่นในเรื่อง นักพรตทั้งสามกับนางทั้งห้า ชาวบ้าน
 ธรรมดาอาจได้ราชสมบัติเป็นสุลต่านครองเมืองได้
 ในพริบตา เพียงเพราะความซื่อสัตย์โอบอ้อมอารี
 เช่น ฮัสสันอาลีในเรื่องคนใจดี

ด้วยเหตุที่นิทาน*อาหารราตรี*แตกต่างสมัยและ

ในคัมภีร์โกหร่าน” (เสฐียรโกเศศ, 2511 : 189)
 “ชาวประมงชราที่กว้างแหสวดมนตร์ตามลัทธิผู้นับถือ
 กราบไหว้พระอาทิตย์ พอสิ้นบทสวดมนตร์ลงก็กล่าว
 เพิ่มเติมต่อไปอีกว่า พระอ้าหล่าผู้เป็นเจ้าของเป็น
 ไหญ่...” (เสฐียรโกเศศ, 2511 : 68)

ส่วนนิทานอีกพวกหนึ่งค่อนข้างไกลจากอิทธิ
 พลอินเดียแล้ว เป็นนิทานที่มีฉากเป็นเมืองแบกแดด
 บ้าง ดามัสกัสบ้าง ไคโรบ้าง น่าจะแต่งขึ้นในสมัย

ราชวงศ์อับบาสียะห์แห่งแบกแดด และมีมูลแห่ง
 ไคโร นิทานเหล่านี้มักเป็นเรื่องการผจญภัยและการ
 แสวงโชคในการเดินเรือค้าขาย แนวเรื่องสำคัญเป็น
 การสืบทอดตัวผู้ทำผิดที่แท้จริง ซึ่งในที่สุดผู้บริสุทธิ์
 ก็พ้นภัย เช่น เรื่องผลสาลี เรื่องชายหลังค่อม เรื่อง
 นูระดินกับเฮนิส หรือเป็นเรื่องเกี่ยวกับความอดทน
 ในการฟันฝ่าอุปสรรคจนทำให้เป็นคนร่ำรวยขึ้นมาได้
 เช่น เรื่องของสินบัท ความอดทนเพื่อคนรักจน
 สามารถเอาชนะใจชายได้ เช่นเรื่องอชิซกับบอซิเซห์
 นิทานเหล่านี้แสดงความเชื่อในศาสนาอิสลามค่อนข้าง
 เด่นชัด เมื่อตัวละครตกทุกข์ได้ยากจะอ้อนวอนขอ

ความช่วยเหลือจากพระผู้เป็นเจ้าของเจ้าเช่นในเรื่องสินบັท
 ทุกครั้งที่สินบັทผจญภัยอยู่ในทะเลเขาจะสวดอ้อน
 วอนขอความคุ้มครองจากพระเจ้าและในที่สุดก็พ้น
 ภัย คำสอนตามหลักศาสนาเช่นการฆ่าตัวตาย
 เป็นบาป ปรากรกฎในเรื่องสินบັท ทุกคนพากันท้อแท้
 เมื่อถูกยักษ์จับได้ บ้างก็คิดฆ่าตัวตาย แต่เพื่อน
 คนหนึ่งคัดค้านว่า “ไม่ได้ พระอ้าหล่าบัญญัติห้าม
 มิให้มนุษย์ฆ่าตนเอง” (เสฐียรโกเศศ, 2511 : 295)

การดื่มเหล้าเป็นของชั่วร้าย เช่น คำสอนของนุระดิน
 ที่สอนบุตรให้เลิกดื่มเหล้า

ในนิทานชุดหลังนี้ อภินิหารยังมีอยู่บ้าง เช่น
 ในเรื่องสินบັท แต่มักแทรกเข้ามาเพื่อแก้ไขสถาน-
 การณ์คับขันเมื่อตัวเอกต้องจนมุม มากกว่าจะเป็น
 จุดสำคัญของเรื่อง ตัวละครที่เป็นอมมนุษย์ก็มีปีศาจ
 ซึ่งส่วนใหญ่มักจะเป็นผู้ช่วยเหลือคนที่ทำดีมากกว่าจะ
 ยุยงหรือชักชวนให้ทำชั่ว เช่น ปีศาจจัดการให้หะซัน
 ได้เข้าพิธีวิวาห์กับธิดาวิเชียร์ และปีศาจอุ้มพา
 เจ้าชายและเจ้าหญิงมาพบกัน เป็นต้น

เมื่อพิจารณาความคิดความเชื่อในนิทาน

อาหารบราตรีด้วยวิธีนี้แล้ว จะเห็นว่าอาหารบราตรี มีใช่ตัวแทนของวัฒนธรรมอิสลามทั้งหมด นอกจาก แสดงอิทธิพลของวัฒนธรรมอื่น ๆ ไว้ชัดเจนแล้ว แม้ เรื่องที่เกิดจากปากของชาวอาหรับแท้ ๆ ซึ่งน่าจะ เป็นตัวแทนของวัฒนธรรมอาหรับได้ก็ยังคงดั่งให้ ห่างไกลจากความคิดความเชื่อตามหลักศาสนาทั้งนี้ เพราะพลังจินตนาการซึ่งบางครั้งทำให้ผู้เล่ามีทัศ นึกว่าสิ่งใดถูกสิ่งใดผิดตามหลักความเชื่อของตน

มิตต์
มทาวททวลัยดิมาปรค สมานลิขสิทธิ

ที่นิยมกันมากในศตวรรษที่ 17-18 ในยุโรป คำตอบ ข้อหนึ่งน่าจะเป็นเพราะเนื้อเรื่องที่เกี่ยวกับการผจญ ภัยที่น่าตื่นเต้นและแปลกใหม่สำหรับชาวตะวันตก โดยเฉพาะการผจญภัยทางเรือไปยังแดนไกล และ การแสวงโชคของพ่อค้าที่เดินทางไปตามเมืองต่าง ๆ ในดินแดนอาหรับ นอกจากนี้วิธีเล่าด้วยชั้นเชิง ของนิทานซ้อนนิทานก็ทำให้ชวนติดตามยิ่งขึ้น อีก ประการหนึ่งคือความเป็นอยู่ของชาวอาหรับซึ่งมี วัฒนธรรมต่างไปจากชาวยุโรป และเป็นสิ่งแปลก

ใหม่สำหรับชาวยุโรปซึ่งเป็นนักอาณานิคมใน
 ขณะนั้น ความพยายามที่จะเข้าใจความเป็นอยู่ของ
 ชาวต่างชาติซึ่งตนน่าจะเข้าไปปกครองได้ เป็นแรงจูงใจ
 อย่างหนึ่งที่ทำให้มีการสืบทอดและศึกษานิทาน
 อาหารบราตริกกันอย่างจริงจัง ผู้ที่เป็นแรงสำคัญใน
 เรื่องนี้คือ ริชาร์ด เบอร์ดัน ผู้แปลอาหารบราตริเป็น
 ภาษาอังกฤษแล้วยังได้ทำบทอธิบายเกี่ยวกับความ
 เป็นอยู่ ประเพณี พิธีกรรมต่างๆ ของอาหารบไว้

ในภาคผนวกถึง ๘ เล่ม

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์ พันหนึ่งทิวา

พันหนึ่งทิวาเป็นหนังสือรวมนิทานที่แต่งขึ้น
 ทำนองเดียวกับอาหารบราตริหรือพันหนึ่งราตริ โดย
 ตั้งชื่อล้อ พันหนึ่งราตริ และกำหนดให้ตัวละครใน
 นิทานหลักเล่านิทานซ้อนในเวลากลางวันแทนที่จะ
 เป็นเวลากลางคืนดังในพันหนึ่งราตริ ส่วนคำว่า
 “พันหนึ่ง” นั้นก็เช่นเดียวกับใน พันหนึ่งราตริ กล่าว
 คือ เป็นเพียงคำที่หมายความว่ามากเท่านั้นเอง มิได้

หมายถึงจำนวนตามระบุงจริง

พันหนึ่งทิวา ฉบับภาษาอังกฤษชื่อว่า *The Thousand and One Days : Persian Tales* ไม่ปรากฏชื่อผู้แปล มีเพียงผู้รวบรวมชาวอังกฤษ ชื่อจัสติน ฮันตลี แมคคาธิ (Justin Huntly McCarthy) แมคคาธิเล่าไว้ว่า เขาพบหนังสือชื่อ *Mille et un jours* (พันหนึ่งทิวา) เป็นภาษาฝรั่งเศสในร้านขายของเก่าแห่งหนึ่ง เขาชอบอ่าน

เรื่องพันหนึ่งราตรี (อาหรับราตรี) อยู่แล้ว จึงสนใจหนังสือเล่มนี้มาก ต่อมาได้พบฉบับภาษาฝรั่งเศส

อีกฉบับหนึ่งซึ่งใช้สำนวนภาษาใหม่กว่าฉบับแรก ทำให้เขาเชื่อว่า พันหนึ่งทิวา คงเป็นที่นิยมอ่านในฝรั่งเศสไม่แพ้ พันหนึ่งราตรี แต่ในประเทศอังกฤษ ยังไม่เป็นที่รู้จักเท่าใด ทั้ง ๆ ที่มีฉบับแปลเป็นภาษาอังกฤษบ้างแล้ว คือฉบับแปลของหมอคิง (Dr. King) เมื่อ ค.ศ. 1714 และฉบับแปลของแอมโบรส ฟิลลิปส์ (Ambrose Phillips) เมื่อ ค.ศ. 1738 รายละเอียดเกี่ยวกับต้นฉบับเดิมก่อนจะมีผู้นำมาแปลเป็นภาษาฝรั่งเศสปรากฏอยู่เพียงในคำนำของฉบับ

หนึ่งชื่อ Garnier edition ว่า เมื่อ ค.ศ. 1710 นักบวชพศิชาชาวฝรั่งเศสคนหนึ่ง เรียกกันว่า เปอตีส เดอลาครัวร์ (Petits de la croix) แปลนิทานเปอร์เซียชื่อ “หะศาร เยก รุซ” (*Hazar Yek Ruz* หมายความว่า พันและหนึ่งวัน) เป็นภาษาฝรั่งเศสโดยอ้างว่าได้ต้นฉบับมาจากนักบวชเปอร์เซีย (ที่เรียกกันว่า Dervish) ชื่อมัขลิส (Makhlis) หรือโมเคลส (Mocles) ขณะที่ท่านอยู่ในเมือง

อิสฟาหันทัน เมื่อ ค.ศ. 1675 มัขลิสได้ดัดแปลงนิทาน

เรื่องนี้จากต้นฉบับเปอร์เซียเดิม ซึ่งมีอยู่ในภาษา

เตอร์กิกอยู่ในหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีส ชื่อว่า “สุข ภายหลังโคก” (*Al farady baad al chidda*)

เมื่อเปอตีสเดอลาครัวร์ได้ต้นฉบับ “หะศาร เยก รุซ” ภาษาเปอร์เซียจากมัขลิส ก็นำมาแปลเป็นภาษา

ฝรั่งเศสเป็นการเผยแพร่แก่นักอ่านชาวตะวันตกเป็นครั้งแรก (McCarthy, 1892 : pp. ix-x) ฉบับ

ภาษาอังกฤษที่แมคคาธีเป็นบรรณาธิการนี้เข้าใจว่าคงจะรวบรวมขึ้นจากฉบับภาษาอังกฤษสองฉบับ

ที่กล่าวแล้วโดยอาศัยฉบับภาษาฝรั่งเศสเป็นหลัก

ด้วย เสฐียรโกเศศแปลพันหนึ่งทิวาจากฉบับภาษาอังกฤษของแมคคาธินี

พันหนึ่งทิวามีจุดประสงค์เหมือนพันหนึ่งราตรีที่จะแสดงให้เห็นว่านิทานเป็นสิ่งที่สามารถกล่อมเกลาจิตใจผู้ฟัง ซึ่งอาจเป็นมนุษย์ อมนุษย์หรือสัตว์ก็ได้ อาจโน้มน้าวและเปลี่ยนใจผู้ฟังได้ในทางอ้อม อนุภาคในนิทานหลักของพันหนึ่งทิวาเหมือนอนุภาคในนิทานหลักของพันหนึ่งราตรี คือ การเปลี่ยนใจผู้อื่นด้วยการเล่านิทาน

มทาวาทยาลยกลิปาภร-สงวนลิขสิทธิ์

เมียร์ มีธิดารูปงามชื่อฟารุขนาส นางเกลียดชังชายทั้งปวงเพราะครั้งหนึ่งฝันว่ากวางผู้ตัวหนึ่งติดกับนายพราน นางกวางมาช่วยแก้หลุดไปได้ ต่อมานางกวางติดกับ กวางผู้กลับหนีไปเสีย เจ้าหญิงฟารุขนาสจึงฝังใจว่าชายมักเห็นแก่ตัวและไม่ซื่อสัตย์ต่อหญิง นางพี่เลี้ยงทูลอาสาต่อพระราชาวาจะเล่านิทานถวายเจ้าหญิงเพื่อให้เห็นว่าชายที่ดียังมีอยู่อีกมาก นางเล่านิทานหลายเรื่องติดต่อกันหลายวัน ในที่สุดเจ้าหญิงก็เปลี่ยนพระทัยหายเกลียดชังชาย

และยอมอภิเษกกับเจ้าชายองค์หนึ่ง

นิทานใน *พันหนึ่งทิวา* มีลักษณะเป็นเรื่องราว ผจญภัย แม้จะเริ่มเรื่องด้วยการเล่าถึงเจ้าหญิงแห่ง แคนเมียร์ในอินเดีย แต่จากส่วนใหญ่เป็นเมืองอาหรับ เช่น ดามัสกัส แบกแดด ซีราส ไคโร นอกจากนั้นก็กล่าวถึงต่างเมืองในแดนไกล เช่น ซีเรนทิป สุหรัต ตาด ฯลฯ ซึ่งผู้แต่งนิทานคงจะคุ้นชื่อกิจจากการเดินทางค้าขายของพ่อค้าอาหรับ ตัวละครส่วนใหญ่เป็น บุตรพ่อค้า เริ่มเรื่องเป็นคนที่มั่งคั่งได้รับมรดกมหาศาล แต่ต้องตกทุกข์ได้ยาก เพราะใช้เงินฟุ่มเฟือยแก่ผู้คบเพื่อนมากเกินไป อนุภาคนี้อาจปรากฏบ่อยครั้งใน อาหรับนิทาน แม้บางครั้งจะไม่เอื้อต่อการดำเนิน เรื่อง ผู้แต่งก็ยังเปิดเรื่องด้วยการกล่าวถึงอนุภาคนี้นี้ ivo ทำให้หน้าคิดว่าความสุรุษสุร่ายของคนในสังคม อาหรับสมัยนั้นคงจะเป็นสิ่งที่ผู้แต่งอยากจะให้แก้ ภาพลักษณ์ของหญิงที่ปรากฏในนิทานพันหนึ่งทิวา ดีกว่าในเรื่องอาหรับราตรีซึ่งมีอิทธิพลอินเดียอยู่มาก ส่วนใหญ่เป็นหญิงที่มีคุณธรรมซื่อสัตย์ จงรักภักดีต่อสามีและเฉลียวฉลาดจนสามารถช่วยเหลือสามีได้

บทของหญิงที่คบชู้ไม่ปรากฏเหมือนในนิทานอินเดีย
ตัวละครส่วนใหญ่รอดพ้นจากอันตรายด้วยความ
สามารถและสติปัญญาของตนเองบ้าง ของผู้ที่เกี่-
กูลบ้าง อำนาจเวทมนตร์ และอิทธิปาฏิหาริย์ปรากฏ
น้อยมากเมื่อเทียบกับอาหรับราตรี จะมีก็เพียงการ
ใช้พิษของใบไม้ซึ่งก็คงเป็นสมุนไพโร เช่นในเรื่อง
ของอาตาลมุลก์ (เสฐียรโกเศศ, 2512 : 382) การ
ใช้ยานเหาะในเรื่องของมาเลก ซึ่งผู้สร้างยานเหาะ
บอกมาเลกว่า “ของอย่างนี้อย่าให้เข้าใจว่าไปได้
ด้วยเวทมนตร์คาถาอะไรแท้จริงมันทำได้ด้วย
เครื่องยนต์กลไกเท่านั้น” (เสฐียรโกเศศ, 2512 : 460)
การใช้เวทมนตร์สาปให้คนกลายเป็นสัตว์ ปรากฏอยู่
เฉพาะในตอนท้ายเรื่องเมื่อคนสนิทของเจ้าชายฟารุข
ชาติเผชิญกับแม่มด ตัวละครปีศาจก็ปรากฏเพียง
ในเรื่องเซเอฟเอลมูโลก ปีศาจเป็นผู้ลักพาเจ้าหญิง
แห่งซีเรนทิปไป ความศรัทธาในศาสนาปรากฏอยู่
ในนิทานเกือบทุกเรื่อง เมื่อเข้าที่คับขันตัวละครมัก
จะสวดอ้อนวอนพระเจ้า และรำลึกถึงศาสดามุฮัมมัด
เช่น นางเรบซิม่า ซึ่งเป็นคนมีคุณธรรม และเคร่งครัด

ในศาสนา นางสาวอันวอน จนสามารถเอาชนะ
 ศัตรูได้ มีอยู่เพียงเรื่องเดียวที่อาจทำให้นิทานพันหนึ่ง
 ทิวา ไม่เป็นที่ยอมรับของผู้อ่านมุสลิมได้เลย คือเรื่อง
 ของมาเลก ที่กล่าวว่ามาเลกอ้างตัวเป็นศาสดา
 มุฮัมมัดลงมาช่วยเหลือเจ้าหญิง ฉากที่ตัวละครตี-
 เหล้าอย่างเมามายเช่นในอาหรับราตรีมีน้อยมาก
 ก่ารซื้อขายและการดื่มเหล้าต้องแอบทำ เช่น ในเรื่อง
 ของอาตาลมุลก์ เขากล่าวว่า “ข้าพเจ้าใช้ให้คนไปซื้อ
 เหล้าองุ่นมาจากร้านแห่งหนึ่งในเมืองนั้นซึ่งข้าพเจ้ารู้
 อยู่ว่ามีเหล้าอยู่อย่างดีขายอยู่ลับๆ เมื่อคนซื้อ
 เหล้ามาแล้ว ต่างก็ดื่มกันยกใหญ่ไม่ต้องกระดาก
 กระเดื่องอะไร ถ้าเป็นที่เปิดเผยแล้วคงไม่กล้ารับ
 ประทานกันถึงขนาดเช่นนี้” (เสฐียรโกเศศ, 2512 :
 395) ในที่สุดผู้แต่งก็พยายามชี้ให้เห็นว่าเพราะการ
 ดื่มเหล้าครั้งนั้นเองอาตาลมุลก์จึงประสบหายนะ
 ด้วยมีนเมาจนเปลือเปล่าความลับแก่ศัตรูจึงถูกใส่ความ
 เมื่อเทียบกับนิทานอาหรับราตรี พันหนึ่งทิวา
 เป็นเรื่องที่มีอิทธิพลอันเดียวน้อยมาก ชีวิตความ
 เป็นอยู่และความคิดอย่างชาวอาหรับค่อนข้างเด่นชัด

กว่า เมื่อพิจารณาอนุภาคในนิทานหลักซึ่งเกี่ยวกับการเปลี่ยนใจผู้อื่นด้วยการเล่านิทาน จะเห็นว่า พันหนึ่งทิวาไม่ได้ใช้นิทานซ้อนจงใจผู้ฟังนิทานในนิทานหลักคือเจ้าหญิงฟารุขนาสด้วยความสนุกสนานเหมือนในอาหรับราตรี แต่ใช้นิทานซ้อนแสดงคุณธรรมของชายเพื่อโน้มน้าวใจให้เปลี่ยนความคิดที่ไม่ถูกต้องมากกว่า เนื้อหาในนิทานซ้อนจึงเน้นคุณธรรมไว้ทุกเรื่อง

นอกจากพันหนึ่งทิวาแล้วยังมีหนังสือที่แต่ง

มทาวีทยาลัยศิลปากร ส่วนลิขสิทธิ์

ท่านองอาหรับราตรีอีกเรื่องหนึ่ง ที่พระยารามราชชนได้นำบางตอนมาแปล ท่านเล่าไว้ว่า นาย กิจ สารากร ผู้เกี่ยวข้องอยู่กับหนังสือพิมพ์สยาม-ราชฎร์ มีหนังสือภาษาอังกฤษเป็นนิทานต่างชาติ แปลกๆ และหายาก ได้นำมาให้ท่าน 2 เล่ม เล่มหนึ่งคือนิทานเวตาล ของเซอร์ริชาร์ด เบอร์ตันและอีกเล่มหนึ่งคือ A Thousand and One Quarters of an Hour (เสฐียรโกเศศ, 2513 : 69) รายละเอียดอื่นๆ เกี่ยวกับหนังสือเรื่องนี้ไม่ปรากฏ มีเพียงนิทานเรื่องหนึ่งที่ท่านแปลเป็นภาษาไทย “เรื่อง

สามผู้สามเมีย” และระบุว่า “จากนิยายตาดพันหนึ่ง
ภาคนาฬิกา” เล่าถึงพ่อค้ากรุงแบกแดดสองคนชื่อ
 อัลกุศและตาทาร์ ทั้งสองเป็นเพื่อนรักกัน อัลกุศ
 ออกเดินทางไปค้าขาย เมื่อกลับมาก็รู้ว่าตาทาร์เป็น
 คู่กับนางลิตาภรรยาของเขา และพากันหนีไป อัลกุศ
 ได้ภรรยาใหม่ชื่อสลเล แต่ก็จับได้ว่านางมีจิตพิศواس
 ชายอื่น จึงทำร้ายชายผู้นั้นแล้วหลบหนีไปจากเมือง
 อัลกุศได้พบตาทาร์ เพราะต่างก็แอบไปเป็นช่างกรรยา
 เจ้าของโรงสีด้วยกัน ตาทาร์เล่าว่าแยกทางกับนาง
 ลิตาแล้วเพราะนางมีใจ เมื่อได้พบหญิงอื่นคนหนึ่ง
 ก็ถูกนางหลอกอีกเช่นกัน หญิงผู้นั้นคือสลเลภรรยา
 คนที่สองของอัลกุศนั่นเอง ต่อมาอัลกุศและตาทาร์
 พบว่าเจ้าของโรงสีก็ได้นางลิตากับนางสลเลเป็น
 ภรรยา จึงนับได้ว่าชายหญิงทั้งหกคนนี้เป็นสามผู้
 สามเมีย กาหลิบฮารุน อัลราชจิตทรงปลอมพระองค์
 มาเที่ยวจึงได้ทรงฟังเรื่องของชายหญิงทั้งหกนั้น
 (เสฐียรโกเศศ, 2515 : 299-350)

เนื้อเรื่องในนิทาน*พันหนึ่งภาคนาฬิกา* เท่าที่
 ปรากฏ ค่อนข้างจะไร้สาระ เมื่อเทียบกับนิทานใน

พันหนึ่งทิวา เป็นเรื่องที่เล่าไปเรื่อย ๆ เพื่อความ
ตื่นเต้นและขบขันมากกว่าจะแฝงคติธรรมใด ๆ ยัง
มีนิทานอีกเรื่องหนึ่งที่พระยาอนุমানราชชนแปลไว้
เป็นภาษาไทย และเรียกชื่อว่า นิยายอาหรับเรื่อง
พี่น้องหลังค่อมทั้งสาม เป็นเรื่องของชายพิการ 3
พี่น้องแห่งเมืองดามัสกัส วันหนึ่งน้องคนเล็กทำร้าย
บุตรเศรษฐี ผู้พิพากษาจึงให้จับตัวมาลงโทษ แต่
ทั้งสามคนรูปร่างหน้าตาเหมือนกันจนไม่มีใครชี้ตัว

คนผิดได้ เจ้าเมืองจึงเนรเทศออกจากเมืองไปทั้ง
สามคน

คนเล็กเป็นช่างตีเหล็กอยู่ที่กรุงแบกแดด ได้แต่งงาน
กับแม่หม้ายและค้าขายจนมั่งมี พี่ชายทั้งสองได้ข่าว
ก็มาหา แต่น้องชายขับไล่ไปและห้ามมิให้ภรรยา
รับรองพี่ชาย ภรรยาสงสารจึงแอบพาไปไว้ในบ้าน
ชายค่อมทั้งสองกินเหล้าจนหมดสติ นางตกใจคิดว่า
ตายจึงจ้างคนมาหามไปทิ้ง คนรับจ้างไม่รู้ว่ามิ้น้อง
ชายอีกคนหนึ่งรูปร่างหน้าตาเหมือนกันจึงจับน้องชาย
ใส่กระสอบโยนน้ำไปด้วย ชายรับจ้างพบกาหลิบ
ผู้ปลอมองค์เป็นชาวประมง จึงเล่าเรื่องต่าง ๆ ให้

กาหลิบฟัง กาหลิบสั่งให้นำร่างชายค่อมขึ้นมา เมื่อพบว่ายังไม่ตายก็เรียกมาไต่สวนพร้อมทั้งหญิงผู้ภรรยา

กาหลิบในนิทานเรื่องนี้เป็นพระนัดดาของ กาหลิบฮารุน อัลราชจิต โปรดการปลอมพระองค์ เป็นคนสามัญเช่นเดียวกัน เนื้อเรื่องของนิทานเป็นเรื่องแปลก ๆ น่าขบขันและน่าตื่นเต้น จนทำให้กาหลิบพอพระทัยและสืบสวนจนคลี่คลาย นิทานเรื่อง “พี่น้องหลังค่อมทั้งสาม” นี้ไม่ระบุดันเรื่องพิการณา ลักษณะของเรื่องและการดำเนินเรื่องได้เข้าใจว่าคงจะมาจากนิทานพื้นหนึ่งก็ว่าภาคนาฬิกา เช่นเดียวกัน นิทานเรื่อง “สามผิวสามเมีย” ที่กล่าวถึงแล้ว

ทศมนตรี

ทศมนตรีเป็นนิทานอาหรับที่ถ่ายทอดมาจากนิทานเปอร์เซียอีกต่อหนึ่ง เป็นเรื่องเกี่ยวกับมนตรีหรือวิเซียร์ 10 คน ผู้ซึ่งพยายามกำจัดขุนนางผู้หนึ่ง เพราะความริษยาเมื่อเห็นขุนนางเป็นที่โปรดปราน

ของสุลต่าน นิทานเรื่องนี้จึงมีชื่อเรียกว่า *มนตรีสิบคน* (*The Ten Wazirs*) สุลต่านองค์นั้นทรงพระนามว่า อาซาฟักด์ และขุนนางผู้นั้นคือโอรสของพระองค์ ซึ่งพลัดพรากจากไปตั้งแต่เยาว์วัย นิทานเรื่องนี้จึงมีอีกชื่อหนึ่งว่า “*เรื่องของกษัตริย์อาซาฟักด์และโอรส*” (*History of King Azadbakht and Son*)

เซอร์ริชาร์ด เบอร์ดัน แปลนิทานเรื่องนี้จาก

ภาษาอาหรับแล้วรวมพิมพ์ไว้ในภาคผนวกของ
 มติการศึกษาศิลปกรรม สมานลิขสิทธ์

เปอร์เซียซึ่งเป็นต้นเรื่องใช้ชื่อว่า “*เรื่องของพักตยาร*” (*Bakhtyar Nama*) เคลาสตัน (W.A. Clouston) มีความเห็นว่าเปอร์เซียคงจะได้เค้าเรื่องนี้มาจากอินเดียอีกทีหนึ่ง แต่จะแต่งเป็นภาษาเปอร์เซียเมื่อใดไม่ปรากฏหลักฐาน พอจะกล่าวได้เพียงว่าแต่งก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 15 เพราะมีฉบับแปลเป็นภาษาเตอร์กิกเมื่อ ค.ศ.1434 อยู่ในห้องสมุดมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด (เสฐียรโกเศศ 2515:ก-ข) นิทานเรื่องนี้เดิมในฉบับเตอร์กิกใช้ชื่อว่า *เรื่องสี่สิบ*

เวลาเข้าเวลาเย็น (*Hikayetu-Erba' ina-Sabahin we Mesa*) เพราะเรื่องเกิดขึ้นในเวลา 40 วัน และมนตรี 40 คนเป็นผู้เล่านิทาน (Penzer, 1968 : II.123) นิทานเรื่องนี้เป็นที่นิยมเล่ากันมานานในอาณาจักรออตโตมานของเตอร์กและในดินแดนอาหรับทั่วไป ฉบับที่นิยมอ่านกันในปัจจุบันนี้เขียนขึ้นเมื่อปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 มีชื่อเรียกกันว่า “เรื่องของมนตรีสี่สิบคน” (*Qirq Vezir Tarikhi*) (Kritzeck, 1970 : 25)

ทศมนตรีเป็นงานที่แปลกและต่างจากเรื่องราวตรี กล่าวคือ มีนิทานหลักและตัวละครในนิทานหลักเป็นผู้เล่านิทานซ้อน จุดประสงค์ของการยกนิทานมาเล่าก็เพื่อเปลี่ยนใจผู้ฟังเช่นเดียวกัน ในอาหรับราตรีเล่านิทานเพื่อให้สุลต่านเปลี่ยนพระทัยไม่สังหารสตรีอีกต่อไป ส่วนในทศมนตรีเล่านิทานเพื่อให้สุลต่านเปลี่ยนพระทัยไม่ลงโทษผู้ที่มีได้ทำผิดจริง เนื้อเรื่องของนิทานทศมนตรีมีดังนี้

สุลต่านอาซาฟักด์แห่งเมืองกุนาฮ์มุกุซซึ่งมีเขตแดนติดกับฮินดูสถาน ทรงหนีศึกออกจากเมืองไป

กับชายนาง ระหว่างทางชายนางประสูติโอรส แต่ไม่สามารถพาพระกุมารไปด้วยได้เพราะทางทวารวดีมืดมิด จึงห่อผ้าวางทิ้งไว้ นายโจรผู้หนึ่งนำไปเลี้ยงเป็นบุตรบุญธรรม ต่อมาสุลต่านทรงชิงเมืองคืนจากศัตรูได้ และกลับมาครองราชย์ดังเดิม

สุลต่านทรงรับเลี้ยงเด็กชายผู้หนึ่งซึ่งพ่อค้านำมาถวาย เมื่อเด็กชายเติบโตขึ้น และร่ำเรียนวิชาจนชำนาญ สุลต่านก็ทรงตั้งให้เป็นพระยาคลัง มন্ত্রী

ที่สืบคนของสุลต่านเห็นว่าพระองค์โปรดพระยา
 มตามาศยกิจฉกรรจ์รับมา วันหนึ่งพระยาคลังเดิมชื่อ

อ่องนจนไม่ได้สติ เผลอเดินไปถึงเขตพระราชฐานชั้นในและหลับอยู่ที่นั่น สุลต่านทรงพบเข้าก็กริ้วสั่งให้ขังพระยาคลังไว้ที่หนึ่ง พระชายนางอีกที่หนึ่ง มন্ত্রีสบโอกาสที่จะกำจัดพระยาคลัง จึงแต่งเรื่องว่าพระยาคลังมีใจเส่นหาพระชายนางจึงลอบเข้ามาหา สุลต่านจึงทรงสั่งให้ประหารพระยาคลัง พระยาคลังทูลเล่านิทานเพื่อเปลี่ยนพระทัยพระราช

นิทานหลักในทศมนตรีเป็นเรื่องของการพิสูจน์ความบริสุทธิ์ เมื่อถูกกล่าวหาเรื่องชู้สาว อนุภาคนี้

ปรากฏบ่อยครั้งในอาหรับนิทาน เรื่องที่นิยมเล่ากันแพร่หลายคือเรื่องของสินทิบาดหรือมนตรีทั้งเจ็ด (The Book of Sindibad or the Seven Vazirs) ซึ่งกล่าวถึงเจ้าชายองค์หนึ่งถูกนางสนมของพระบิดาใส่ความว่าปลุกปล้ำนาง พระราชาจึงสั่งประหารเจ้าชาย แต่มนตรีทั้งเจ็ดผลัดกันทูลเล่านิทานเพื่อชี้ให้เห็นความชั่วร้ายของสตรี พระราชาจึงทรงรู้ว่าเจ้าชายเป็นผู้บริสุทธิ์ ส่วนนิทาน

หลักในทศมุนตรีนี้ พระยาคลังผู้ถูกกล่าวหาเป็นผู้เล่านิทานเอง มนต์กลีบกลายเป็นฝ่ายฮัดดูจิง

จุดประสงค์ของพระยาคลังซึ่งยกนิทานเรื่องต่างๆ มาเล่านั้น ก็เพื่อยับยั้งมิให้สุดอำนาจลงโทษเขา เนื้อเรื่องของนิทานจึงชี้ให้เห็นโทษของการขาดความพิจารณาและการตัดสินใจอย่างใจเร็วด่วนได้ ชี้ให้เห็นผลดีของการให้อภัยและเน้นว่าสิ่งใดที่เกิดล้วนเป็นลิขิตพระเจ้าซึ่งไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ผู้ใดทำกรรมชั่วไว้ก็ย่อมได้รับผลตอบแทนเอง และผู้ที่ยึดพระเจ้าเป็นที่พึ่งเท่านั้นที่จะมีชีวิตอย่างมีความสุข

เนื้อเรื่องเกือบทั้งหมดจึงสอนคุณธรรมค่อนข้างเด่นชัด แม้จะมีรายละเอียดบางตอนที่เป็นการกระทำที่ไม่เหมาะสม เช่น การเข่นฆ่า การใส่ร้าย แต่ก็ล้วนเป็นตัวอย่างของความชั่วที่ได้ผลตอบแทนทันตาเห็นทั้งสิ้น การประพาดิษฐ์ของสตรี เช่น การมีชู้ ปรากฏเฉพาะในคำใส่ร้ายของผู้อื่น มิได้เป็นพฤติกรรมของตัวละครดังที่พบในนิทานอาหรับราตรี

พระยาอนุমানราชธนและพระสารประเสริฐนำเรื่องนี้มาแปลเรียบเรียงเป็นภาษาไทยพร้อมทั้งเสริมรายละเอียดเป็นอรรถาธิบายข้อบุคคล สถานที่ ฯลฯ ที่ปรากฏในนิทานและที่ท่านเห็นว่าน่าจะช่วยให้อ่านเข้าใจวัฒนธรรมอาหรับซึ่งเป็นต้นเรื่องได้มากยิ่งขึ้น คำอธิบายต่างๆ นั้นท่านได้มาจากหนังสือของเบ็กฮาด (Burckhardt) ซึ่งปลอมตัวเป็นมุสลิมเข้าไปในเมืองมักกะห์ เมื่อได้สังเกตวิถีปฏิบัติพิธีฮัจญ์ของมุสลิมแล้วก็นำมาเขียนเล่าต่อไป (เสฐียรโกเศศ, 2515 : 187) นอกจากนั้นยังมีคำอธิบายจากหนังสือของเบอร์ตันเรื่อง “ไปเพื่อศาสนกิจ ณ เมืองมะดินะห์และเมืองมักกะห์”

(Personal Narration of Pilgrimage to El Medinah and Meccah) ซึ่งเบอร์ตันปลอมตัวเป็นมุสลิมเข้าไปสังเกตการณ์ในพิธีอีกเช่นกัน เรื่องต่าง ๆ ที่เล่าจึงมีลักษณะเป็นคำบอกเล่าของคนนอกที่เล่าตามความเข้าใจ หลายสิ่งจึงยังคลาดเคลื่อนจากความจริง แต่ผู้ที่ได้อ่านทศมนตริจฉบับภาษาไทย จะเห็นได้ชัดว่า “เสฐียรโกเศศ-นาคะประทีป” ได้แสดงความตั้งใจจริงที่จะค้นคว้าเพื่อความเข้าใจ ความคิดความเชื่อของเจ้าของวัฒนธรรมในนิทาน นอกจากนี้ยังเป็นสื่อประจักษ์ 2 เล่มที่คู่สมร่วมกัน และยังได้รวบรวมคำอธิบายจากตำราหลักศาสนาอิสลาม และประวัติศาสตร์อีกด้วย (เสฐียรโกเศศ, 2515 : 200)

พระยาอนุমানราชธนและพระสารประเสริฐ แปลทศมนตรีเมื่อ พ.ศ.2459 เป็นผลงานเรื่องที่สองที่ท่านทำร่วมกัน ถัดจากเรื่องแรกคือหิโตปเทศนิทานสันสกฤต เดิมใช้นามปากกาว่าคารม 2459 ต่อมาจึงเปลี่ยนเป็น “เสฐียรโกเศศ-นาคะประทีป” ดังปรากฏในฉบับที่พิมพ์เผยแพร่ในปัจจุบัน

นิทานปาชา

นิทานปาชาเป็นนิทานเตอร์กีที่มีรูปแบบเป็นนิทานหลักและนิทานซ้อนเช่นเดียวกับ *อาหรับราตรี* *พันหนึ่งทิวา* และ *ทศมนตรี* แต่เนื้อหา แนวคิดและค่านิยมที่ปรากฏในเรื่องต่างจากสามเรื่องแรกอย่างเด่นชัด เตอร์กีเป็นดินแดนที่รวมผู้คนหลายเชื้อชาติและหลากวัฒนธรรม ดินแดนที่รวมผู้คนหลายเชื้อชาติและหลากวัฒนธรรม แม้ศาสนาอิสลามจะรุ่งเรืองอยู่ระยะหนึ่งแต่กระแสความเชื่อต่าง ๆ ที่ผสมเข้ามาก็ทำให้ค่านิยมของชาวเตอร์กีเขวออกนอกแนวทางอิสลามได้ ยิ่งกว่านั้นในคริสต์ศตวรรษที่ 18 ผู้ปกครองชาวเตอร์กียังมีส่วนทำให้สังคมเตอร์กีเสื่อมทรามลง นอกจากไม่สนใจการปกครองแล้วยังนิยมใช้ชีวิตอย่างหุรหุราฟุมเฟือย (Ullah, 1963 : 389) นิทานปาชาสะท้อนภาพชาวเตอร์กีในยุคนั้นไว้มากโดยเฉพาะชนชั้นปกครอง ตัวเอกของเรื่องคือปาชา ซึ่งเป็นตำแหน่งขุนนางสูงสุด ฝ่ายข้าราชการพลเรือนและทหาร มีเฉพาะในยุคออตโตมานตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 16 อีก

ศตวรรษหนึ่งต่อมาก็หมดอำนาจลง นิทานปาชาคงจะเขียนในยุคที่ปาชาเสื่อมอำนาจลงแล้ว เพราะเป็นเรื่องที่ล้อเลียนและเสียดสีปาชาอย่างชัดเจน อาจเขียนในคริสต์ศตวรรษที่ 18 ก็ได้ เพราะได้อ้างถึงสงครามครั้งที่สองระหว่างเตอร์กกับรัสเซียไว้ในนิทานเรื่องหนึ่ง (เสฐียรโกเศศ, 2499 :717) ตามประวัติศาสตร์เตอร์กสงครามครั้งนี้เกิดขึ้นเมื่อ ค.ศ. 1711

ปาชาในนิทานเรื่องนี้เดิมเป็นช่างตัดผม แต่มีความกล้าหาญจึงได้รับราชการในกองทัพ ต่อมาคิดอุบายกำจัดปาชาคนก่อน แล้วจึงได้เป็นปาชาสืบมา ปาชามีช่างตัดผมประจำตัวคนหนึ่งชื่อมุสตาฟา เดิมเป็นทาสชาวกรีก ชื่อเดเมตรีอัส เดินทางเร่ร่อนมาจนถึงเขตแดนของปาชา เห็นช่องทางที่จะหากินได้คล่อง จึงเปลี่ยนมานับถือศาสนาอิสลาม มุสตาฟาเป็นคนช่างประจบ ปาชาจึงตั้งให้เป็นวิเชียร์ คือผู้ช่วยและที่ปรึกษาของปาชา

มุสตาฟาเขียนหนังสือไม่เป็น จึงพูดชักจูงให้ปาชาเห็นว่าการเขียนหนังสือไม่จำเป็น ทั้งยังอาจ

เป็นหลักฐานมัดตัว ลู้การสั่งด้วยวาจาไม่ได้เพราะ
อาจกลับคำเสียเมื่อใดก็ได้ มุस्ताฟาพาบ่าวกรีก
คนหนึ่งเข้ามาอ่านนิทานให้ปาซาฟัง ปาซาได้ฟัง
นิทานอาหรับราตรีก็ชอบใจมาก อยากจะประพฤติ
อย่างพระเจ้าซาร์ยร์-(ซาหเรียร์) ซึ่งทรงชิงชังสตรี
เพราะชามีขู้ จนสั่งให้มนตรีหานางมาถวายคืนละ
คนครั้งรุ่งเช้าก็ประหารนางเสีย ปาซาจึงขอให้ภรรยา
ประพฤติอกใจ เพื่อเขาจะได้มีข้ออ้างเช่นเดียวกับ

พระเจ้าซาร์ยร์ แต่ภรรยาไม่ยอมทำตาม มุस्ताฟา
จึงแนะนำให้ปาซาเอาอย่างกรีกเสียจนได้ลงใจ

ในนิทานอาหรับราตรี ซึ่งปลอมองค์ออกสังเกตุความ
เป็นอยู่ของชาวเมืองอย่างใกล้ชิด ปาซาก็ทำตาม
แล้วยังให้เรียกคนเข้ามาเล่านิทานให้ฟังด้วย

โดยทั่ว ๆ ไปนิทานปาซามีลักษณะเหมือนเรื่อง
ชวนหัวไร้สาระ แต่เมื่ออ่านอย่างพินิจจะเห็นว่า เป็น
เรื่องที่แต่งเพื่อล้อเลียนและตติงตักเตือนผู้ปกครองอยู่
หลายแ่งมุม ผู้ปกครองในที่นี้ผู้แต่งกำหนดให้เป็น
ปาซาซึ่งเป็นตำแหน่งที่ไม่ยังยืนถาวร ปาซาเป็น
“ตำแหน่งที่มีเกียรติยศสูงและร้อนอาสน์เป็นภัยแก่

เจ้าของ...ป้าชาก่อน ๆ ได้ถูกพาตัวไปสู่ตะแลงแกงแล้วนับด้วยจำนวนโหล ดูเหมือนสุดด้านแต่งตั้งผู้ใดขึ้นเป็นป้าชาก็เพื่อให้ผู้นั้นมีหัวสูงขึ้น ลอยเด่นเหนือหัวคนทั้งหลาย สุดด้านจะได้ใช้พระแสงดาบทำธุระกับหัวป้าชาก็ได้ถนัดและสะดวก ไม่ต้องเสียเวลาค้นหาหัวคนอื่นให้ลำบาก เพราะฉะนั้นป้าชาก็เหมือนดอกไม้ที่กำลังบานงามในเช้าวันหนึ่ง รุ่งขึ้นก็เหี่ยวแห้งร่วงจากต้นไป เพื่อให้คนใหม่เข้ามาเป็น

ป้าชาแทน” (เสฐียรโกเศศ, 2499 : 1 - 2) คุณสมบัติ

ของป้าชาไม่มีอะไรยากได้ อาจบ่งชี้ถึงหน้าที่พิเศษที่

สามัญ อ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ แต่ต้องมีเล่ห์เหลี่ยมรู้จักประจบประแจงและรู้ทางหนีทีไล่ ในเรื่องนี้ป้าชากลับปัจจุบันเป็นช่างตัดผมมาก่อน ได้เป็นหัวหน้าก่อการกำเริบช่วยเหลือป้าชา ในที่สุดเกิดความคิดว่าป้าชาก่อนอยู่ในตำแหน่งนานเกินไป จึงคิดอุบายติดสินบนกล่าวร้ายป้าชาก่อนจนถูกลงโทษ ตนก็ได้เป็นป้าชาแทน ป้าชากันนี้มี “รูปร่างดำเตี้ยที่สุด อ้วนตุ้ที่สุด ขาดภูมิรู้หนังสือที่สุด โทโสร้ายที่สุด และโง่ที่สุดด้วย” (เสฐียรโกเศศ, 2499 : 3 - 4)

ที่ปรึกษาของปราชาก็มิใช่ใครนอกจากช่างตัดผมประจำตัวของปาซาเอง เมื่อเป็นที่ปรึกษาก็รับสินบนค้าขายทุจริตและเบียดบังประชาชน ในที่สุดก็คิดครองอำนาจเอง แต่ถูกกำจัดเสียก่อน เหตุที่ผู้แต่งกำหนดให้ตัวละครเป็นช่างตัดผม อาจเป็นเพราะต้องการสื่อว่าเป็นเพียงผู้ที่เอื้อมจับศึระะของผู้อื่น เป็นคนใหญ่โตได้เพียงชั่วครั้งชั่วคราวเท่านั้น นอกจากนั้นช่างตัดผมทั่วไปยังเป็นคนช่างเจรจา และรู้

เรื่องราวของคนหมู่มากหน้าหลายตา บุคลิกของตัวละคร
 มตาจิตกมลยดิลปากร สว่างลิขสิทธิ์

ตัวละครส่วนใหญ่เป็นคนต่างชาติ มีทั้งกรีก อังกฤษ ฝรั่งเศส อิตาลี สเปน จีน เป็นต้น ทำให้เห็นภาพหนึ่งของสังคมเตอร์กิ ซึ่งเป็นแหล่งรวมของคนหลายชาติหลายวัฒนธรรมและความเชื่อ ความเชื่อทางศาสนาที่ปรากฏในเรื่องจึงมีต่างแ่งต่างมุม แม้แต่ศาสนาอิสลามที่ได้ชื่อว่าเป็นศาสนาประจำชาติของเตอร์กิ ก็ปรากฏว่าอย่างผิวเผินและเขวออกนอกทางเสียเป็นส่วนมาก ตัวละครพรั้าประกาศว่าเป็นมุสลิม โดยหลุดคำสาบานออกมา

ทุกประโยค แต่พฤติกรรมกลับตรงกันข้าม เมื่อได้ยินเสียงมูซซึน (ผู้ประกาศว่าถึงเวลาสวดมนต์) “ปาซากับมูสตาฟาก็ไปกระทำกิจในศาสนาเวลาเย็นตามเคย กล่าวคือ จัดการกับขวดเหล้า” (เสฐียรโกเศศ, 2499 : 138) นอกจากตนเองไม่มั่นคงในหลักการแล้ว ที่ปรึกษาซึ่งเดิมเป็นชาวกรีกแต่หันมาเข้าศาสนาเพราะต้องการไต่งานดี ๆ ทำ ก็เป็นผู้ที่แนะนำให้เขวออกนอกทางเสียทุกครั้ง ปาซาในเรื่องนี้จึงเป็นตัวแทนของผู้ถือศาสนาแต่ปากเท่านั้น เมื่อผู้ปกครองไม่มีหลักการ ย่อมผู้ปกครองผู้คนให้อยู่อย่างสงบสุขได้ยาก สังคมที่ปาซาเป็นผู้นำจึงสับสนวุ่นวายอยู่ตลอดเวลา

อีกแง่มุมหนึ่งของผู้เขียนต้องการล้อเลียนผู้ปกครองคือการพยายามยกฐานะของตนด้วยการทำเทียมคนชั้นสูง เมื่อปาซาในเรื่องนี้ได้เขยิบฐานะของตนขึ้นมาจากช่างตัดผมก็ได้หาทางเลียนแบบกษัตริย์ในนิทานเรื่องต่างๆ เช่น พยายามทำอย่างพระเจ้าซาร์ฮัยร์ในอาหรับราตรี ผู้ทรงขิงขังสตรีจึงสั่งให้หานางมาถวายทุกวันและประหารนางเสียในวันรุ่งขึ้นหรือประพุดิเช่นเดียวกับกาหลิบฮารูนอัลราชิด

ผู้ปลอมพระองค์ออกสังเกตุความเป็นอยู่ของชาวบ้าน และให้จารึกเรื่องที่ฟังไว้เป็นหลักฐานเช่นเดียวกับที่ กาลิบาลิฮารุนทรงทำ แต่สถานภาพของปาชาต่างกับ กาลิบาลิ ประชาชนจึงไม่ยอมรับและล้อเลียนตีตื้น ลับหลังเสมอ เรื่องที่มีผู้เข้ามาเล่าเป็นเรื่องที่อุปโลกน์ ขึ้นมาเสียส่วนใหญ่ เช่น เรื่องของหูกกะแบก หรือ ไม่ก็เป็นเรื่องไร้สาระของคนขึ้นมา ซึ่งเล่าไปกลาง แอบตีตื้นปาชาไปกลาง คือเรื่องของกลาสีชาว อังกฤษ ส่วนเรื่องที่แสดงศิลปะภาษาสูงและมีลีลา ในกาพย์กลอนเป็นเรื่องประหลาดของพระเจ้าสม ซึ่ง กวีจีนเล่าประกอบเสียงดนตรี ปาชากลับไม่ซาบซึ้ง ซ้ำยังลับเลียงระหว่างฟังอีกด้วย

พระยาอนุমানราชธนแปล นิทานปาชา จากฉบับภาษาอังกฤษเรื่อง Marryat's Pasha's of Many Tales ซึ่งท่านได้มาจากวังวรดิศ พระสารประเสริฐเป็นผู้แปลสำนวนภาษาไทย นับ เป็นงานแปลและเรียบเรียงร่วมกันของ “เสฐียรโกเศศ และนาคะประทีป” ในสมัยที่ท่านยังอยู่ในวัยหนุ่ม โรงพิมพ์ไทยของขุนโสภิตอักษรการพิมพ์เผยแพร่

เป็นครั้งแรก โดยใช้ชื่อเรื่องว่า ปาชาหรือนิยายมาก
เรื่อง ต่อมาในระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง สำนัก-
พิมพ์อุดมได้ขออนุญาตต่อท่านผู้แปลและเรียบเรียง
ตีพิมพ์เผยแพร่เป็นครั้งที่สอง และเปลี่ยนชื่อเป็น
ปาชานิยายตุรกี หลังสงครามโลกครั้งที่สองมีการ
ตีพิมพ์อีก บ้างก็ใช้ชื่อว่า นิยายปาชาแห่งเตอร์ก
(แพร่พิทยา, 2499) ครั้นเมื่อสำนักพิมพ์บรรณาคาร
จัดพิมพ์ขึ้นอีกครั้งหนึ่งเมื่อ 2515 จึงเปลี่ยนชื่อเป็น

นิยายเอกของปาชา (เสฐียรโกเศศ-นาคะประทีป,
2515) ควบคู่กัน

นิทานปาชาคงเป็นที่นิยมอ่านของคนไทยอยู่
มากพอๆ กับอาหรับราตรี พันหนึ่งทิวา และ
ทศมนตรีซึ่งมีการตีพิมพ์หลายครั้งเช่นกัน ผู้จัดพิมพ์
นิทานปาชาฉบับหนึ่งกล่าวว่า “เมื่อบริษัทได้พิมพ์
พันหนึ่งทิวาซึ่งแปลและเรียบเรียงโดย “เสฐียรโกเศศ”
ออกสู่ผู้อ่านไปแล้วไม่ช้าไม่นาน ก็มีผู้อ่านได้รูดเจ้า
ใคร่จะได้อ่านเรื่อง นิยายปาชาแห่งเตอร์ก อีกด้วย
เพราะยังรักรสชาติของนิยายเล่มนั้นอยู่เป็นอันมาก
(เสฐียรโกเศศ, 2499, : หน้า คำนำ ก.)

การที่นักอ่านไทยในสมัยหนึ่งนิยมอ่านอาหรับนิทานทั้ง 4 เรื่อง คือ *อาหรับราตรี* *พันหนึ่งทิวาทศมนตรี* และ *นิทานปacha* ประการหนึ่งคงจะเป็นเพราะเนื้อเรื่องสนุกสนาน ตื่นเต้น ชวนให้ติดตามอ่านด้วยวิธีการของนิทานซ้อนนิทานและการเล่าต่อ ๆ กันเป็นชั้นเชิง อีกประการหนึ่งอาจจะเป็นเพราะเป็นเรื่องแปลกต่างวัฒนธรรมต่างความเชื่อ ทำให้เปลี่ยนรสชาติจากเรื่องที่ได้ยินคุ้นหูกันอยู่ แต่เหตุผลทั้งสองประการนี้ทำให้นิทานทั้ง 4 เรื่องเป็นที่นิยมอ่านเฉพาะสมัยหนึ่ง ซึ่งผู้คนเริ่มสนใจการสังเกตความคิดเห็นของเพื่อนร่วมโลกเท่านั้น ครั้นต่อ ๆ มา ความสนุกสนานของเรื่องก็เปลี่ยนแนวนิยมไป และความต้องการรู้จักก็หมดความสำคัญลงไป นิทานทั้ง 4 เรื่องจึงไม่มีผู้นิยมอ่านกันอีก แต่เมื่อพิจารณาคุณค่าของนิทานทั้ง 4 เรื่องนี้แล้วจะเห็นว่าเป็นหนังสือที่ควรอ่านอยู่มาก

ประการแรก นิทานทั้ง 4 เรื่องนี้มีเนื้อหาที่น่าอ่านอย่างพิณีได้อีกทางหนึ่งนอกเหนือจากความสนุกสนาน เมื่อพิณีแล้วย่อมเกิดความเข้าใจความ

ประสงค์ที่แฝงอยู่ของผู้แต่ง ซึ่งผู้อ่านอาจตีความ
ได้ต่าง ๆ กัน เช่น ต้องการแสดงว่านิทานเป็นสิ่ง
ที่กล่อมเกลาจิตใจมนุษย์ ให้ละจากความเห็นผิด
และหันมาดูข้อดีของเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ซึ่งนับเป็น
ศิลปะการพูดชักจูงใจอย่างหนึ่ง หรือต้องการแสดง
ว่าผู้ปกครองที่ดีควรจะทำตัวอย่างไร จึงจะเป็นที่
ยอมรับของคนในปกครองอย่างจริงใจได้ เป็นต้น

ประการสุดท้ายและประการสำคัญก็คือ เมื่อ

อ่านแล้วจะทำให้ประจักษ์ถึงความสามารถ และ

ความมอดสาเหของกานผู้แปลแลงเรียมเรียง ซึ่งได้

ถ่ายทอดงานต่างภาษาต่างวัฒนธรรมมาสู่โลก

หนังสือไทยไว้ได้ด้วยสำนวนที่ราบรื่นน่าติดตาม

ได้เห็นความตั้งใจจริงของท่านที่จะถ่ายทอดหรือแบ่ง

ปันความสนุกสนานที่ได้จากการลิ้มรสเรื่องทีอ่านให้

แก่ผู้อื่นด้วย ดังที่ท่านกล่าวไว้ว่า “เมื่ออ่านเรื่อง

ใดมีความพอใจ ก็อดไม่ได้ที่จะสื่อเรื่องนั้นไปยังผู้

อื่น เพื่อระบายความรู้สึกทางอารมณ์ ถ้านึกสนุก

หนังสืออังกฤษเรื่องใด ซึ่งเห็นว่าไม่เหลือความ

สามารถ ข้าพเจ้าก็แปลออกเป็นไทยเพื่อระบาย

ความรู้สึก “ไม่ใช่แปลขึ้นเพื่อตีพิมพ์หรือเพื่อขาย” (สมศรี, 2531 : 158) และได้เห็นวิธีการทำงานอย่างนักปราชญ์ ซึ่งมีเพียงถ่ายถอดจากภาษาหนึ่งสู่อีกภาษาหนึ่งเท่านั้น แต่ยังเพียรพยายามไขความบางตอนที่เข้าใจยาก แต่ควรจะเป็นที่รู้จักของผู้อ่านด้วย แม้ท่านจะแปลนิทาน “เพื่อสนุกและพักผ่อน” (เสฐียรโกเศศ, 2513 : 129) ดังที่ได้กล่าวไว้ถึงการแปลนิทานปักษา แต่ท่านก็ได้แทรกคำอธิบายไว้เมื่อเห็นว่าอาจไม่คุ้นหูหรือแปลกใหม่สำหรับคนไทย บางครั้งก็ผนวกคำอธิบายไว้ละเอียดยิ่งกว่าคนอื่นได้กล่าวแล้วในเรื่องทศมนตรียิ่งกว่านั้นเรื่องใดที่ใกล้เคียงกับเรื่องของไทย ท่านก็มีแนวโน้มที่จะเปรียบเทียบให้เห็น เช่น นิทานเรื่องมะหมัดลาวิเซ ที่พ้องกับเรื่องพระรถเมรี(เสฐียรโกเศศ, 2515 : 213-223) และเรื่องหะซัน บาสโซรา ซึ่งใกล้เคียงกับเรื่องพระสุธน-มโนห์รา (เสฐียรโกเศศ, 2515 : 223-242)

ดังนั้น เมื่ออ่านอย่างพิถีพิถันแล้วเราจักได้เห็นวิธีการที่ท่านผู้แปลเข้าถึง “โลก” ของเพื่อนมนุษย์ด้วย

“ความคิดวิจารณ์” ดังที่อาจารย์สมศรี สุกุมลนันทน์ กล่าวถึงไว้ว่า “พ่อใช้การเขียนเป็นทางให้ได้มาซึ่งความรู้ เพื่อทำให้เกิดความคิดวิจารณ์ตามลักษณะเฉพาะตัวของพ่อ แล้วทำให้ความรู้

นั้น ๆ ขยายขอบเขตกว้างขวางออกไป พ่อเผื่อแผ่ความรู้ที่ได้มาไปสู่ผู้อื่นด้วยการเขียน ความรู้ของพ่อจึงไม่หยุดนิ่งและไม่สิ้นสุด” (สมศรี, 2531 : 151)

ด้วยเหตุนี้ผู้ที่ได้อ่านผลงานแปลของท่านต่างก็เห็นด้วยว่า “งานแปลของพ่อไม่ใช่เพียงแต่แปลถอดข้อความจากอังกฤษมาเป็นภาษาไทย” (สมศรี, 2531 : 162)

เท่านี้ก็คุ้มเกินค่าเวลาสำหรับเราซึ่งเพียงแต่นั่งลงอ่านและ “คิดวิจารณ์” ตามแนวทางของท่านแล้ว

นิทานกะหรั่ง

หลายปีมาแล้ว ได้ฟังผู้ช่วยศาสตราจารย์
 วีระวัชร ปิ่นเขียน จากวิทยาลัยครูจอมบึง ราชบุรี
 รายงานผลการรวบรวมนิทานพื้นบ้านของชาวกะหรั่ง
 เสนอต่อที่ประชุมเรื่องการศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่น
 ภาคกลางและภาคตะวันตกของไทย ซึ่งภาควิชา
 ภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
 จัดขึ้น ผู้เขียนสะดวกใจนิทานเรื่องหนึ่งคือ *คนขี้โกหก*
 เพราะตรงกับนิทานเปอร์เซียในวรรณคดี
 เรื่อง *ชินบาด* หรือ *สินบัท* เมื่อครั้งที่ศึกษาเปรียบเทียบ
 นิทาน *นางตันไทร* ของไทย เคยโยงนิทานเรื่องนี้
 ใน *ชินบาด* เข้ากับนิทานไทยเรื่องหนึ่งใน *นางตันไทร*
 แต่ก็ยังมีได้ศึกษาอย่างละเอียดต่อไปเพราะหันไป
 ทำเรื่องอื่นเสียก่อน เมื่อได้ฟังนิทานกะหรั่งเรื่องนี้
 เข้า จึงกลับมาดูนิทานในเรื่อง *ชินบาด* อีกครั้งหนึ่ง
 เมื่อเอ่ยถึง *ชินบาด* เรามักจะคุ้นหูชื่อนี้ว่าเป็น
 กลาสีในนิทานผจญภัยทางทะเล กลาสีชินบาดเป็น

พระเอกคนหนึ่งในนิทาน *อาหรับราตรี* ชินบาด ออกเดินทางจากเมืองบัสรอโดยบรรทุกสินค้าไปเต็มเรือ แต่เรืออับปางลงเสียก่อน ชินบาดรอดชีวิตมาได้ แต่ก็ต้องผจญภัยนานาชนิดทั้งจากธรรมชาติ สัตว์ประหลาด และอมนุษย์

นักวรรณคดีเชื่อกันว่าเรื่องของกลาสีชินบาด แต่งขึ้นจากประสบการณ์ของพ่อค้าชาวเมืองบัสรอ (ปัจจุบันอยู่ในประเทศอิรัก) ซึ่งต้องเดินทางเสี่ยงภัยในท้องทะเลไปยังดินแดนต่าง ๆ ในมหาสมุทรอินเดีย และทะเลจีนใต้ พ่อค้าเหล่านี้คงจะมีชีวิตอยู่ในราชวงศ์ราชวงศ์อับบาซิดของอาหรับ (ประมาณ ค.ศ.750 - 850)

แต่ชินบาดที่จะพูดถึงนี้ไม่ใช่กลาสีหากเป็นปราชญ์อยู่ในราชสำนักหนึ่งแห่งดินแดนอาหรับ พระราชทรงเห็นว่าชินบาดเป็นผู้รอบรู้และปราดเปรื่องอย่างหาผู้ใดเสมอเหมือนมิได้ จึงทรงมอบให้ชินบาดสอนวิชาการต่าง ๆ แก่ราชโอรส ชินบาดทูลให้คำมั่นสัญญาว่าจะทำให้เจ้าชายเป็นผู้รอบรู้เยี่ยงปราชญ์ในเวลาเพียงหกเดือน

เมื่อถึงตรงนี้ ผู้ที่เคยอ่านนิทาน *ปัญญาตันตระ* กิติ นิทาน *หิโตปเทศ* กิติ คงจะนึกถึงพราหมณ์ วิชาคุณครม้นผู้ทูลอาสาจะประสิทธิ์ประสาทวิชาให้แก่ ราชโอรสทั้งสามองค์ของพระเจ้าอมรศักดิ์ (พระเจ้า สุทรรคนันใน *หิโตปเทศ*) นี่คือร่องรอยหนึ่งที่ทำให้ นักวรรณคดีโยงเรื่อง *ชินบาด* ของอาหรับกลับไปสู่อินเดียดังจะได้กล่าวต่อไป

นิทาน *ชินบาด* ฉบับเก่าที่สุดเหลืออยู่เป็นภาษา

อาหรับ อยู่ในนิทาน *อาหรับราตรี* อีกเช่นกัน เป็นเรื่องแปลในราตรีที่ 578 ถึง 606 เชื่อกันว่านิทาน

ชินบาด ฉบับอาหรับนี้แปลจากภาษาเปอร์เซียกลาง หรือภาษาปะห์ลวีซึ่งเป็นฉบับที่สูญไปแล้ว คนเหลือแต่ฉบับเปอร์เซียในสมัยต่อมา ฉบับเปอร์เซียที่สำคัญคือฉบับสมร์กันดีในคริสต์ศตวรรษที่ 12 จากฉบับอาหรับได้มีการถ่ายทอดเป็นภาษา ฮีบรู สเปน และซีเรีย และยังมีฉบับภาษากรีกซึ่งถ่ายทอดจากฉบับซีเรียอีกทีหนึ่ง จากกรีกเป็นฉบับละติน และจากละตินก็เป็นฉบับภาษาอังกฤษ ฝรั่งเศส และเยอรมัน ในฉบับภาษาตะวันตกมิได้มีปราชญ์เพียง

คนเดียว แต่มีถึง 7 คน นิทานเรื่องนี้จึงมีชื่อใหม่ว่า นิทาน *ปราชญ์ทั้งเจ็ด* (The Story of Seven Wise Masters)

เส้นทางและช่วงเวลาการแพร่กระจายของนิทาน *ซินบาด* มิได้ต่างกับของนิทาน *ปัญญาตันตระ* เลย แทบจะเรียกได้ว่าคู่ขนานกันไปก็ได้ นอกจากนั้น ยังมีเรื่องของปราชญ์ผู้อาสาสอนเจ้าชายให้เป็นบัณฑิตตรงกันด้วยนักวรรณคดีหลายคน อาทิ วินเตอร์

นิตซ์ และโซแวง เชื่อว่านิทาน *ซินบาด* มีต้นเค้ามาจากอินเดียเช่นเดียวกับนิทาน *ปัญญาตันตระ* เหตุผลอื่นที่ทำให้เชื่อเช่นนั้นก็คือ กวีอาหรับชื่อมัสอูดี ได้กล่าวไว้ในคริสต์ศตวรรษที่ 10 ว่าหนังสือ *ซินบาด* มาจากอินเดีย และนิทานซ้อนใน *ซินบาด* ยังตรงกับนิทานอินเดียหลายเรื่อง เช่นเรื่องพังพอนที่ถูกรฆ่าทิ้ง ๆ ที่ช่วยชีวิตลูกของนายไว (Winternitz, 1977 : 421 - 2)

แต่เนื่องจากไม่ปรากฏนิทาน *ซินบาด* ฉบับภาษาสันสกฤตเป็นหลักฐาน *ซินบาด* จึงต่างกับ *ปัญญาตันตระ* ตรงที่ยังมีนักวรรณคดีบางคนไม่เชื่อว่า

เป็นนิทานที่มีกำเนิดจากอินเดีย เบน เปอร์รี มีความเห็นว่าเป็นนิทานที่แต่งเป็นภาษาเปอร์เซียแต่ดั้งเดิม มอริส เอบสไตน์ คิดว่าเดิมเขียนเป็นภาษาฮีบรู แล้วพ่อค้าชาวยิวนำไปเผยแพร่ในตะวันออกกลางและสเปน (Artola, 1977 : 44)

แต่ข้อยุติในเรื่องถิ่นกำเนิดของนิทาน *ซินบาด* มิใช่ประเด็นสำคัญที่จะกล่าวถึง ที่น่าสนใจคือธรรมชาติของนิทานที่ไตร่ตรองพิจารณาจากถิ่นหนึ่ง

ไปอีกถิ่นหนึ่ง มันจะเปลี่ยนโฉมแปลงร่างไปตาม
มทวามที่ต่างออกไปบ้าง หรือจะเปลี่ยนไปอย่างสิ้นเชิง
รสนิยมของผู้เล่าก็ยังคง "อนุภาค" ให้เห็นอยู่ อนุภาค

(Motif) คือจุดหรือองค์ประกอบส่วนที่เล็กที่สุดของนิทานแต่ละเรื่อง เมื่อนิทานตกไปอยู่ในสิ่งแวดล้อมใหม่ อาจมีการเปลี่ยนแปลง อนุภาคย่อยอาจสูญไป และมีอนุภาคใหม่มาแทน แต่อนุภาคหลักจะคงอยู่เสมอ

ที่จะกล่าวถึงคือนิทานซ้อนเรื่องหนึ่งในนิทาน *ซินบาด* ชื่อเรื่อง *ถุงเงินที่ถูกขโมย* นิทานเรื่องนั้นเล่าว่าชาย 3 คน (บางฉบับ 4 คน) เป็นเพื่อนร่วมค้าขายด้วยกัน เมื่อหาเงินมาได้จำนวนหนึ่ง

ก็นำไปฝากหญิงผู้หนึ่งไว้โดยกำชับนางว่า นางจะต้องไม่ให้เงินนั้นแก่ผู้หนึ่งผู้ใดจนกว่าทั้ง 3 คนจะมาพร้อมหน้ากัน วันหนึ่งชายทั้งสามพากันไปอาบน้ำที่ใกล้บ้านของหญิงผู้นั้น ชายคนหนึ่งอาสาจะเข้าไปขอหรีจากนาง (บางฉบับเป็นของอื่น ๆ ที่ใช้เวลาอาบน้ำ) แต่กลับบอกนางว่าจะมาเอาเงินที่ฝากไว้ นางยืนยันว่า “ไม่ได้หรอก เพราะท่านมาคนเดียว” ชายผู้นั้นตอบว่า “เพื่อนของข้า

อีก 2 คนรออยู่ข้างนอก” แล้วร้องถามออกไปว่า “นางจะต้องให้เงินนั้นแก่ข้าไหม”

ใจว่า *สิ่งนั้น* คือ หรี จึงตอบว่า “ใช่แล้ว” นางจึงส่งเงินให้ ชายผู้นั้นวิ่งออกทางหลังบ้าน แล้วหนีออกจากเมืองไป ชายอีกสองคนคอยอยู่นานไม่เห็นเพื่อนกลับออกไป ก็เข้ามาตาม เมื่อนางบอกว่าเพื่อนของเขาได้เงินไปแล้ว ทั้งสองก็ไม่เชื่อ กลับยืนยันว่านางต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายให้ทั้งหมด แล้วพานางไปหาตุลาการ นางเกือบจะถูกตัดสินให้เป็นผู้ผิดอยู่แล้ว แต่เหยื่อยมีเด็กน้อยอายุ 5 ขวบคนหนึ่ง ได้ยินเรื่องราวเข้า ก็แนะนำให้หญิงผู้นั้นบอก

ตุลาการว่า นางจะมอบเงินให้ก็ต่อเมื่อทั้งสามคน มาอยู่พร้อมหน้ากันตามที่ตกลงไว้แต่ต้น ชาย 2 คน จนปัญญาเพราะมีอาจตามตัวเพื่อนอีกคนหนึ่งมาได้ จึงต้องยอมรับว่าเพื่อนของตนเป็นคนโกงเอาเงิน นั้นไป (Clouston, 1884 : 94 - 5 ; เฉพาะ เรื่องย่อของนิทานเรื่องนี้มีอยู่ใน Penzer, 1968 : 186)

จอร์จ อาร์โตลา ได้ศึกษานิทานเรื่องนี้เปรียบเทียบกับนิทานซ้อนเรื่องหนึ่งใน *ศุภสัปตตี* (นิทาน 70 เรื่องของชนคนเถร) ซึ่งเป็นนิทานสั้นสกัด มติอนุภาค ที่อาร์โตลาพิจารณาคือ *การใช้ปัญญาของเด็ก ช่วยผู้ใหญ่ให้พ้นข้อกล่าวหาได้* (Artota, 1977 : 40) ในที่นี้จะกล่าวถึงอีกอนุภาคหนึ่งคือ *การขโมยโดยใช้คำสั่งลงแก่ผู้ดูแลสิ่งของนั้น* ในหนังสือ *ดรชนิอนุภาคในวรรณคดีพื้นบ้าน* สติธ ธรรมป์สัน จันอนุภาคนี้ไว้ในหมวดเรื่องการหลอกลวงเป็น อนุภาคลำดับที่ K. 362 "Theft by presenting false order to guardian" (Thompson, 1966 : 282)

ในนิทาน นางตันไทร ของไทย มีนิทานเรื่อง “ถูกเขินที่ถูกขโมย” เหมือนในนิทาน ซินบาด ใน ขณะที่นิทาน นางตันไทร ฉบับอื่นๆ ได้แก่ สันสกฤต ทมิฬ ขวา และลาวไม่มีนิทานเรื่องนี้ อนุภาคของ นิทานเรื่องนี้ คือ “การขโมยโดยใช้คำสั่งลวงแก่ ผู้ดูแลสิ่งของ”

ในนิทานนำเรื่อง ขุนนางชื่อวิจิตรวิจารณ์ เป็นทุกข์เพราะไม่อาจหาสตรีไปถวายพระราชา ได้หลังจากที่เสวยไปคืนละคนรวม 100 คนแล้ว นางตัน ไทรผู้เป็นธิดาจึงขอให้บิดานำนางไปถวาย พระราชา แล้วนางจะหาอุบายช่วยบิดาให้พ้นทุกข์ได้ เมื่อบิดาไม่เชื่อนางก็ยกนิทานเรื่องนางตรีบิดามา เล่าให้ฟังเพื่อให้บิดาเห็นว่า แม้นางตรีบิดาอายุ 8 ขวบก็ยังช่วยมารดาให้พ้นภัยได้ เรื่องของนาง ตรีบิดามีดังนี้

พราหมณ์ 4 คน เทียวภิกขาจารในเมือง พาราณสี ได้รับพระราชทานทองคนละชั่งจาก พระเจ้าพรหมทัต จึงนำไปฝากไว้กับนางพราหมณี

ผู้หนึ่ง และบอกว่า “เมื่อใดตุษ่า 4 คนนี้มาพร้อมกัน
 นางจึงส่งทองให้ตุษ่าเถิด ถ้าตุษ่ายังมีมาพร้อมกัน
 นางอย่าเพอให้ทองนี้เลย” แล้วพราหมณ์ทั้ง 4 ก็
 ออกภิกขาจารต่อไป ครั้นถึงวันสงกรานต์จะไป
 ละครสนานที่คงคา พราหมณ์จะต้องใช้มะกรูดส้มป่อย
 สำหรับละครสนาน พราหมณ์ผู้หนึ่งจึงบอกว่าที่บ้านนาง
 พราหมณ์ที่รับฝากทองไว้มีมะกรูดส้มป่อย พราหมณ์
 ทั้ง 3 จึงขอให้เพื่อนผู้นั้นไปขอมมา พราหมณ์ผู้นั้น
 กล่าวว่าหากนางพราหมณ์ไม่เห็นเพื่อนอีก 3 คน
 นางคงไม่ให้นำมะกรูดส้มป่อยมา จึงขอให้พวกตนไป
 รวบรวมอยู่ที่หน้าบ้านแล้วร้องบอกให้นางรู้ แล้วพราหมณ์
 เจ้าอุบายก็เข้าไปหานางพราหมณ์และบอกว่า “พราหมณ์
 ทั้ง 3 คนอยู่ภายนอกบ้าน ใช้ให้ข้าเข้ามาเอาทอง
 ทั้ง 4 ชั่งอันฝากไว้แก่ท่านนั้น” นางตอบว่า “เมื่อใด
 แลเจ้ากูมาทั้ง 4 คน ข้าจึงจะส่งทองนั้นให้ เมื่อ
 เจ้ากูมาคนเดียว ข้าจะส่งทองให้กลใด” พราหมณ์
 จึงว่า “ถ้าท่านมิเชื่อข้าไซร์ ข้าจะร้องออกไป” แล้วก็
 ตะโกนว่า “นางพราหมณ์ไม่ว่าเห็นเจ้ากูทั้ง 3 คน
 แลเห็นข้าผู้เดียวนี้ นางจึงไม่ให้” พราหมณ์ทั้ง 3 คน

คิดว่าหมายถึงมะกรูดส้มป่อย จึงร้องบอกว่า “ดูข้า
 มาทั้ง 4 คนแล้ว เจ้าจงกรุณาให้แก่ดูข้าเป็นบุญเถิด”
 นางพราหมณ์จึงส่งทองให้พราหมณ์ พราหมณ์
 ได้ทองก็หนีไปทันที ฝ่ายพราหมณ์ทั้ง 3 คอยอยู่
 นานจึงตามเข้าไปในบ้าน เมื่อรู้ว่าเพื่อนได้ทอง
 ไปแล้วพราหมณ์ทั้ง 3 ก็โกรธ ช่วยกันพานางพราหมณ์
 ไปส่งขุนเมือง ขุนเมืองเห็นว่านางพราหมณ์ไม่มี
 ทรัพย์สินจะชดใช้จึงตัดสินให้นางไปอยู่เป็นทาส
 รับใช้พราหมณ์ทั้ง 3 พราหมณ์พานางไปไว้เป็น
 ทาสในบ้านของตน ๓ เดือน นางต้องทำงานหนักทุก
 วัน ยิ่งนัก เทพยดาในสวรรค์พินิจจึงข่มขุมกันแล้ว
 พากันไปทูลพระอิศวรขอให้เทพยดาองค์หนึ่งมา
 ปฏิสนธิในครรภ์นางพราหมณ์ ต่อมานางก็คลอด
 บุตรออกมาเป็นหญิง พราหมณ์ทั้ง 3 พากันเกลียดชัง
 นางพราหมณ์น้อยด้วยว่ามีใช้บุตรของผู้ใดผู้หนึ่ง
 เพียงคนเดียว เวลาผ่านไปเด็กน้อยก็ได้ชื่อว่านาง
 ตรีบิดา เมื่ออายุได้ 8 ขวบ นางตรีบิดาเห็นมารดา
 ต้องทนทุกข์จึงคิดจะไปหาขุนเมืองเพื่อช่วยให้มารดา
 พ้นจากพราหมณ์ทั้ง 3 เมื่อมารดาทักทวน นาง

ตรีบิดาก็กล่าวชักจูงจนมารดายินยอม นางตรีบิดาบอกแก่ขุนเมืองว่านางหาทองมาได้แล้ว ขอให้ขุนเมืองเรียกพราหมณ์ทั้ง 4 มาพร้อมกันจึงจะส่งทองให้พราหมณ์ 3 คน ไม่อาจหาตัวพราหมณ์ผู้หลอกเอาทองไปได้ จึงต้องยอมจำนนแก่นางตรีบิดาโดยปล่อยให้นางพราหมณีเป็นอิสระ

นิทานเรื่อง “นางตรีบิดา” นี้ แม้จะเปลี่ยนแปลงรายละเอียด เป็นเรื่องที่มีฉากมีตัวละครจากแดนภารตะ แต่อนุภาคก็ยังคงเหมือนเรื่อง “อุกเขินที่ถูกลักขโมย” ในนิทานจีนชุด กงกร่างกับหญิงเร่ร่อน “แปลกลบหลอม” เข้ามาอยู่ในนิทาน นางตันไตร เพียงฉบับเดียวนั้น ก็คงเป็นเพราะผู้เล่านิทานของไทย สนุกกับการแต่งเติมเสริมต่อ เพื่อให้เหตุผลของนางตันไตรน่าเชื่อมากขึ้นผู้เล่าจึงดึงเอานิทานเรื่อง “อุกเขินที่ถูกลักขโมย” ไม่ว่าจะได้มาจากเปอร์เซียทำนองเดียวกับนิทานบางเรื่องในนิทาน อิหร่านราชธรรม หรือจากอินเดียอันเป็นแหล่งของนิทานไทยก็ตาม

นอกจากปรากฏเป็นเรื่อง “นางตรีบิดา” อนุภาคของเรื่อง “อุกเขินที่ถูกลักขโมย” ยังได้ในเรื่อง “นายกอาย”

ซึ่งเป็นนิทานซ้อนเรื่อง “นางตรีบิดา” อีกที ได้กล่าวไว้แล้วเป็นต้นว่า เมื่อนางตรีบิดาบอกมารดาว่าจะช่วยให้มารดาพ้นจากพราหมณ์ทั้ง 3 มารดาไม่เชื่อ นางตรีบิดาจึงต้องกล่าวชักจูงโดยเรื่อง “นายกายาย” เด็กชายอายุ 7 ขวบ ซึ่งช่วยมารดาให้พ้นคดี (นนทก-ปกรณ์ม., 2505: 2516) เนื้อเรื่องของ “นายกายาย” เหมือนกับเรื่อง “นางตรีบิดา” ต่างกันที่รายละเอียด เช่นพราหมณ์เข้าไปขอผลทับทิมแทนมะกรูดสัมป่อย สิ่งที่เปลี่ยนไปบ้างเล็กน้อยก็คงเป็นเพราะเล็งความเข้าใจยากเมื่อนิทาน 2 เรื่องมาอยู่ใกล้กัน แต่ถึงกระนั้น ก็ยังช่วยไม่ได้เท่าไร เพราะผู้อ่านและผู้ฟังคงจะอดรู้สึกไม่ได้ว่าเรื่อง “นายกายาย” นั้นออกจะเกินเข้ามา เห็นจะเป็นเพราะความช่างเล่าของคนไทยนี่เอง กระจ่าง อนุภาคของเรื่อง “อุณจินที่ถูกขโมย” จึงมิได้อยู่แต่ในวรรณกรรมลายลักษณ์ตามที่กล่าวมาเท่านั้น ในนิทานพื้นบ้านเรื่องหนึ่งของชาวกะเหรี่ยงก็มีอนุภาคหลักนี้อยู่ แต่รายละเอียดนั้นต่างไปจนเป็นคนละแนว

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ต่อไปนี้เป็นนิทานกะหรั่งเรื่อง “จะเล่าคน
ชี่โกหก” ซึ่งคัดเฉพาะตอนต้นมาจากบทรายงาน
ของผู้ช่วยศาสตราจารย์วีระวัชร ปิ่นเขียน ที่กล่าวถึง
แล้วข้างต้น

เรื่องจะเล่าคนชี่โกหก

นางดยาง เล่าเป็นภาษากระหรั่ง

นายเขียน บุญเลิศ แปลเป็นภาษาไทย
มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

มีผู้หญิงอยู่คนหนึ่งได้ผัวคนหนึ่งอยู่ไกลมาก
อยู่มาเมียตั้งท้อง พอเมียตั้งท้องคลอดลูกเป็นผู้ชาย
พอไปดูว่าลูกเป็นผู้ชายก็ตั้งชื่อว่า จะมาเล่า แล้ว
ตัวเองก็หนีกลับบ้าน ไม่ได้อยู่กับเมียอีกเลย แม่ก็อยู่
กับลูก แม่ก็เลี้ยงลูกจนโตเป็นหนุ่ม ลูกก็ถามว่า
“ไม่มีพ่อรึ” แม่ก็บอกว่า “พ่อไม่มีดอกพ่อหนีไป
ตั้งแต่ลูกเพิ่งออกมา บ้านพ่อเขาอยู่ไกล” ลูกก็บอก
แม่ว่า จะไปตามหาพ่อ แม่ก็ถามลูกว่า “เอ จะไป

ตามพ่อนี้ ลูกโกหกเขาเป็นแล้วหรือยัง” แม่บอกว่า “ถ้าโกหกไม่เป็น พ่อเขาสั่งว่า ถ้าโกหกไม่เป็นก็อย่าไปตามเขาเลย บ้านเขาอยู่ไกล”

อยู่มาวันหนึ่งลูกชายก็ขอดังจากแม่ 50 ดั่ง ที่นี้แม่ถามว่า จะเอาดั่งไปทำไมลูก ลูกก็บอกว่า จะไปทวงหนี้ที่เศรษฐี “อ้าว ลูก ทำไมเศรษฐีเป็นหนี้กับลูกตั้งแต่เมื่อไร” “เฮอะน่ามีก็แล้วกัน เอาเงินมา 50 ดั่ง” ที่นี้พ่อได้เงิน 50 ดั่งก็ไปหาท่านเศรษฐี พอไปถึงเศรษฐีก็บอกเศรษฐีว่า “เอ เศรษฐีนี้จะมาเอาเงินจากเศรษฐีที่ร้อยนี้ แต่ก่อนเป็นหนี้พ่อร้อยนี้ ก่อนพ่อตาย พ่อสั่งให้มาเอาเงินที่เศรษฐีนี้ร้อยนี้” เศรษฐีก็บอกว่า “ไม่เคยเป็นหนี้กับพ่อ แกลยนี้” “พ่อเขาสั่งว่ามีนะ เงินร้อยนี้” เศรษฐีก็บอกว่า “เอ นี่ก็ไม่รู้เหมือนกันนะ จำไม่ได้เหมือนกันนะ บางทีอาจจะเป็นหนี้กับพ่อของเจ้าก็ได้ ถ้าเป็นหนี้ก็ไม่ว่ากัน” แล้ว เศรษฐีก็เอาเงินให้ร้อยนี้ พ่อได้เงินร้อยนี้ก็กลับบ้านบอกแม่ว่า “เอาแม่ เงินห้าสิบดั่งใช้ไม่หมดหรอก” ใ้เงินร้อยนี้ที่เศรษฐีให้มาก็แบ่งให้แม่ห้าสิบ ตัวเองก็เอาไป

ห้าสิบ ลงจากบ้านก็ไปตามพ่อ

ตัวเองก็เดินไปถึงทุ่งนาแห่งหนึ่ง ก็ไปเจอตาแก่ คนหนึ่งไถนา กำลังไถนา พอตาแก่เห็นก็ถามว่า จะไปไหนพ่อหลานชาย “โอ้ นี่จะมาตามพ่อ นี่ลุง บอกว่าตั้งแต่ตามพอนี้แหลม ลืมเอากะปิไว้ที่บ้าน ไม่ได้เอากะปิมากินเลย ขอให้ลุงให้ผมสักหน่อยนึ่ง นะถ้าลงมี” “เฮ้ พ่อหลานชาย นี่ไถนาจะเอากะปิ ที่ไหนมา ไปขอกับลูกสาวที่บ้านสิ” ที่นี้ตัวเองก็

เดินไปถึงบ้านตาแก่ ก็ไปเห็นลูกสาวอยู่ ที่นี้ไม่ได้ ไปขอกะปิหรือ ก็ไปขอลูกสาวบอกว่า “นี่น้อง เอามา

ให้พี่ทีซินะ” ผู้หญิงตอบว่า “ฮือ ไม่ได้ เดี่ยวพ่อ มาเห็น” “ฮือ ขอกับพ่อแล้วนะ” วาจัน “ไม่ได้ เดี่ยวพ่อจะมาเอ็ดเอา” “ขอกับพ่อแล้วนะ” ที่นี้ขอไป ขอมาไม่ได้ ที่นี้เจ้าหนุ่มก็ตะโกนเรียก “ลุง ลูกสาว ไม่ให้ดอก” ที่นี้ทางพ่อเขาก็ไม่รู้นึกว่าไปขอกะปิ ก็บอกว่า “อ้าว ทำไมลูก ให้เขาไปซิ” “น่าน เขา ให้แล้ว” ที่นี้พ่อผู้หญิงให้เจ้าหนุ่มพอเสร็จเรียบร้อย ผู้หญิงก็นึกฉิวโมโหที่พ่ออนุญาตให้ผู้ชายก็โมโหเลย ไม่ปิดผ้า พอผู้ชายเห็นไม่ดีเลยก็บอกว่า “เอาปิด

เสียดสี” “ฮีน ไม่เอาหรอก ไม่ปิดหรอก” บอกเท่าไร
ก็ไม่ปิดซักที ทางเจ้าหนุ่มก็ตะโกนไปหาตาเต๋ว่า
“ลุง ลูกสาวลุงไม่ปิดดอก” พ่อก็ตะโกนมา “เข้า
ปิดเสียดสีลูก เดี่ยวแมงวันจะไข่” (คนเล่าคนฟัง
หัวเราะ)...

ข้างมีอารมณ์ขันจนสามารถทำให้นิทานเรื่อง
ปัญญากลายเป็นบทตลกที่เล่าได้อย่างหมั่นเหม่
จริง ๆ

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

บรรณานุกรม

ศิลปากร, กรม. *รวมคำนำของศาสตราจารย์ พระยาอนุมานราชธน*, กรุงเทพฯ
: กรมศิลปากร, 2521.

สมศรี สุกุมลนันทน์. *พ่อ : พระยาอนุมานราชธน*, กรุงเทพฯ : มูลนิธิเสฐียร
โกเศศ-นาคะประทีป, 2531.

เสฐียรโกเศศ. *กถาสวัสดิสาคร*, กรุงเทพฯ : ศึกษาภัณฑ์, 2507.

_____ *นิยายปายาแห่งเตอร์ก*, พระนคร : แพร่พิทยา, 2499.

_____ *พจนานุกรม*, พระนคร : เกษมบรรณกิจ, 2513.

_____ *พจนานุกรม*, เล่ม 4, กรุงเทพฯ : ศรีสวัสดิการ, 2513.

เสฐียรโกเศศ-นาคะประทีป. *ทศมนตร์*, พระนคร : คลังวิทยา, 2515.

_____ *นิยายเอกของปายา*, กรุงเทพฯ : บรรณาการ, 2515.

_____ *อาหรับราตรี*, พระนคร : เกษมบรรณกิจ, 2511.

Keith, A.B. *A History of Sanskrit Literature*. London :
Oxford University Press, 1966.

Kritzeck, James. *Modern Islamic Literature from 1800
to the present*. New York : Mentor Book, 1970.

McCarthy, Justin Huntly, ed. *The Thousand and One
Days : Persian Tales*. London : Chatto and
Windus, 1892.